

Høgskulen
på Vestlandet

MASTEROPPGAVE

Idrett i solkorsets tegn – En undersøkelse
av Nasjonal Samlings syn på idretten

Sports under the solar cross – A study on
Nasjonal Samlings view on sports

Kandidatnummer: 204

Master i samfunnsfagdidaktikk

Fakultet for lærerutdanning, kultur og idrett

Institutt for pedagogikk, religion og samfunnsfag

Veileder: Morten Hammerborg

01. juni 2021

Sammendrag

25. september 1940 avsatte den tyske okkupasjonsmakten alle norske politiske partier, med unntak av Nasjonal Samling som skulle styre på okkupasjonsmaktens premisser.

Nyordningen innebar at samfunnet skulle nazifiseres og førerprinsippet innføres. I likhet med andre samfunnsområder ble også idretten nyordnet. Idrettsbevegelsen reagerte på at staten gjorde inngrep i det som var en selvstyrt organisasjon, og brøt med styresmaktene. Bruddet resulterte i at staten oppløste idrettsforbundet, og stiftet et eget nazistisk idrettsforbund. Dette førte til større motstand og idrettsfolk over hele landet la ned aktiviteten og innledet en idrettsstreik som ville vare ut krigen. Til tross for at myndighetene møtte stor motstand blant idrettsbevegelsen forsøkte Nasjonal Samling å gjøre idretten til et lydige redskap i en nasjonalsosialistisk stat.

Denne avhandlingen søker å finne svar på hvorfor idretten var så viktig for Nasjonal Samling at de valgte å konfrontere idrettsbevegelsen for å få statlig kontroll over den. Avhandlingen skal videre undersøke hvordan partiet jobbet med idretten for å styrke prosjektet sitt.

Abstract

The 25th of September 1940 the German occupiers abolished all Norwegian political parties except for the fascist party, Nasjonal Samling who were set to rule on behalf of the German regime. This new arrangement meant that the Norwegian society would adapt to German political structures. Among other organizations, the Norwegian sports organization would become affected by this. The sports organization had always been a self-governing body, and the sports movement reacted to the government's intervention by breaking contact with the new regime.

The governing authorities responded by dissolving the sports organization and creating a new Nazi-friendly sports organization. This caused the separated sports movement to initiate a sports strike, and putting a stop to all sporting competitions. Despite facing the opposition of the separated sports movement, Nasjonal Samling tried to convince Norwegian athletes to join the national socialist movement.

This master dissertation will study why Nasjonal Samling put so much effort into politicizing the Norwegian sports organization, despite having to confront the opposing sports movement to gain control over it. Further on the dissertation will study how the political party wanted to use sports as a means to benefit their project.

Forord

Det har vært interessant og lærerikt å arbeide med masteroppgaven. Norsk idrett under krigen var lenge et ubeskrevet tema for meg, men det har vist seg å være et omfattende og spennende et. Breddeopprøret som er aktuelt i det norske idrettsbildet for tiden viser hva idrett betyr for folk, og hvor mange som lengter etter å drive med det igjen. At flere nordmenn holdt idrettskarrieren på vent i fem år for å hindre nazistenes idrettsarbeid under okkupasjonen, er dermed svært imponerende.

Denne masteroppgaven hadde ikke blitt til uten støtten fra venner og familie. Mange har bidratt og jeg vil særlig trekke frem to.

Tusen takk til pappa som har bidratt med korrekturlesing og gode råd i arbeidet med oppgaven. Jeg vil også takke forloveden min Ida. Du har støttet og motivert meg hele veien.

Det har vært gull verdt!

Til sist vil jeg takke veilederen min Morten. Takk for gode samtaler og uvurderlig hjelp i prosessen med å skrive masteroppgaven. Det har vært en fryd å samarbeide med deg!

Innholdsfortegnelse

Innledning	1
<i>Avgrensning og problemstilling .....</i>	<i>2</i>
Problemstilling	2
Kilder og metode	3
<i>Aviser som kilder.....</i>	<i>3</i>
Propaganda.....	3
Pressen i Norge frem mot okkupasjon.....	4
Avisenes stilling til nazismen	5
Pressen i det tyskokkuperte Norge.....	5
<i>Utvalg av aviser .....</i>	<i>7</i>
<i>Analyse av papiravis og filmavis.....</i>	<i>8</i>
<i>Kildekritiske utfordringer .....</i>	<i>10</i>
<i>Avgrensning.....</i>	<i>11</i>
<i>Historieforskningens begrensning .....</i>	<i>12</i>
Kapittel 1. Idretten i Norge frem til 2. verdenskrig	13
<i>Unionskrise .....</i>	<i>13</i>
<i>Centralforeningen for Udbredelse af Legemsøvelser og Vaabenbrug .....</i>	<i>14</i>
<i>Organisert idrett.....</i>	<i>15</i>
<i>Den britiske sporten.....</i>	<i>16</i>
<i>Norges Riksforbund for idræt .....</i>	<i>17</i>
<i>Organiseringsstrid .....</i>	<i>17</i>
<i>Folkeidrett.....</i>	<i>18</i>
<i>Arbeidernes Idrettsforbund .....</i>	<i>19</i>
<i>Idretten – et massemediefenomen .....</i>	<i>21</i>
<i>Idrettsforliket .....</i>	<i>22</i>
<i>Så kom krigen .....</i>	<i>23</i>
Kapittel 2. Nasjonal Samlings syn på idrett før okkupasjonen	24
<i>Fascismen og nazismen .....</i>	<i>24</i>
Fascismens syn på marxismen	25
<i>Internasjonal fascisme og idrett .....</i>	<i>25</i>
<i>Idrett i det fascistiske Italia.....</i>	<i>26</i>
Kroppsøvingreformene	26
Konkurransetidrett.....	27
<i>Idrett i Nazi-Tyskland.....</i>	<i>28</i>
Eliteidrett	28
Kvinneidrett	29
Hitlerjugend	29
<i>Norske fascisternes syn på idrett.....</i>	<i>30</i>

Nasjonal Samling.....	31
<i>Nasjonal Samling og idretten</i>	31
Fritt Folk – partiets talerør.....	32
Nasjonal Samling om AIF	33
Statsbærende versus ikke statsbærende.....	34
Kvinneidrett	35
<i>Veien videre</i>	36
Kapittel 3. Okkupasjon – Hva nå med norsk idrett?	37
<i>Idretten i 1940</i>	37
Uklare forhold.....	38
<i>Samling mellom forbundene</i>	39
<i>Lederne Helset og Hofmo</i>	41
Motiver for samling – ledernes agenda	41
<i>Hvordan så NS på samlingen?</i>	42
NS om Rolf Hofmo og AIF.....	44
NS om Olaf Helset	45
<i>Usikker tid i vente</i>	48
Kapittel 4. NS og norsk idrett i konflikt - Idrettsstreiken	49
<i>Departementet for arbeidstjeneste og idrett</i>	49
Interimsstyrets reaksjon	50
Norges Idrettsforbund (NS)	52
<i>Pådrivere for nyordning</i>	52
Charles Hoff	53
Willy Wagner	53
Var nyordningen avhengig av tysk assistanse?	54
<i>Nasjonal Samlings motiv</i>	55
<i>Idrett i konflikt</i>	56
Idrettsstreiken	56
<i>Hvordan forholdt NS seg til idrettsstreiken?</i>	57
Idrett i vinter- og vårsesongen.....	58
Forordning til beskyttelse av norsk idrett.....	59
Idrettsfrontens respons	61
Nasjonal Samling og tysk strategi for streikebryteri	62
<i>Hvorfor var idretten viktig for NS?</i>	63
Ungdommen og hele folket i idrett	64
Statspolitikk	65
Tysk-inspirert	67
<i>Idrett under solkorset</i>	69
Prestasjonsfall.....	71
Alle folk i aktivitet	72
Idrett med opptur	73
Kapittel 5. Nazifiseringen av norsk idrett	75
<i>Strategien</i>	75
Barneidrett.....	76
Skoleidrett i nyordning	77
Motstand	78

<i>Instruktør-utfordringen</i>	79
Landsidrettsskolen	80
<i>Tippesaken</i>	82
Motstand mot tipping.....	83
Idrett og spillet.....	83
Hoff om tippesaken	85
Årsaker til optimisme.....	85
Uvitenhet eller bevisst propaganda?.....	87
Kapittel 6. Med idrett som propaganda	90
<i>Nasjonal Samlings Ungdomsfylkings sommerleker 1941</i>	90
Avisenes omtale av sommerlekene	91
Ulike omtaler	94
Publikumsbløffen	95
Aftenposten og propaganda	96
<i>Hirdstafetten – NS-statens Holmenkollstafett</i>	97
Aftenpostens fremstilling av Hirdstafetten 1942.....	97
Ideologi	100
Hele folket i idrett.....	100
Politisk propaganda	101
<i>Propaganda i utvikling</i>	101
Kapittel 7. Da krigslykken snudde	105
<i>Fornektelse</i>	106
Jøssing-idrett.....	107
Sniklegalisering	108
Selvmotsigelse	109
Ansvarsfraskrivelse	109
Resignasjon	110
<i>Oppgjørets time</i>	111
Straff	111
Oppsummering og konklusjon	113
Litteraturliste	116
Kildeliste	120

Innledning

9. april 1940 ble Norge okkupert av Tyskland. Samme kveld holdt Vidkun Quisling, lederen av det politiske partiet *Nasjonal Samling*, en tale for det norske folk på radio, som i hovedtrekk gav uttrykk for at den sittende regjeringen ble avsatt og at Nasjonal Samling (heretter NS) med Quisling som leder ble det nye fungerende statsapparatet.¹ NS var et nasjonalsosialistisk parti som hadde latt seg inspirere av Tysklands fremgang under Adolf Hitlers ledelse. Høsten 1940 oppløste tyskerne alle norske politiske partier, med unntak av NS. NS skulle forbli okkupasjonsmaktens samarbeidspartner gjennom hele okkupasjonen. Underforstått var imidlertid partiet innordnet i tyskernes rammebetingelser. Innenfor disse rammene forsøkte NS å realisere sin politikk.² Det fantes enkelte *ideologiske* ulikheter mellom okkupasjonsmakten og NS, men likhetene var flere og viktigere. Jowett & O'Donnell forklarer ideologi som et felles verdenssyn, og at forståelsen av dette verdenssynet gir grunnlag for å tolke hva som er bra, dårlig, riktig eller galt.³ En av flere ideologiske likheter mellom NS og okkupantene var synet på *førerprinsippet*. Det slo fast at føreren skulle fastlegge politikken på alle felt, og i bunn og grunn hadde siste ord i alle saker.⁴

Den generelle nyordningen innebar nazifisering av hele det norske samfunnet, med førerprinsippet som sentralt premiss. Dette fikk også konsekvenser for idretten. Lederne for idrettsforbundet og Norges Fotballforbund reagerte kraftig mot at idretten skulle være statsstyrt, og ikke selvstyrt som den hadde vært. De valgte derfor å bryte med styresmaktene. Det nye regimet oppløste da de gamle idrettsorganisasjonene og etablerte et nytt idrettsforbund. Dette førte til større motstand mot nyordningen. Idrettsungdom over hele landet la ned aktiviteten, og en idrettsstreik var et faktum. På tross av at mange idrettsutøvere over hele landet streiket, arrangerte det NS-styrte idrettsforbundet flere idrettsarrangement.⁵

---

¹ Aarebrot 2018: 50.

² Sørensen 1991: 93.

³ Jowett & O'Donnell 2012: 291.

⁴ Sørensen 1991: 102.

⁵ Goksøy 2010: 117-122.

Da det nå var tydelig misnøye blant store deler av idrettsfolket med at idrett skulle styres i regi av staten, er det rimelig å stille spørsmål ved hvorfor NS var villige til å konfrontere en så stor og innflytelsesrik gruppe. Hvorfor ikke la idretten forbli en autonom arena utenfor statens ansvarsområde? Hva var det som var så viktig at NS valgte konfrontasjon for å få statlig kontroll over idrettsbevegelsen?

Avgrensing og problemstilling

Avhandlingen er inspirert av tidligere forskning på feltet. Stein Tønnesson, og Matti Goksøyr har gjort grundige studier av norsk idrett under okkupasjonen.⁶ Begge forskerne, men særlig Goksøyr har tatt for seg temaet «Norsk nazi-idrett». Ellers er feltet relativt ubeskrevet av historikere.

I forskningen på temaet er det et akseptert premiss at det var de tyske okkupantenes ideer som lå til grunn bak idrettsspørsmålet og nyordningen av den norske idretten. I denne forskningen blir Nasjonal Samling oftest fremstilt og ansett som en utfører av oppgaver som ble pålagt av okkupantene.⁷ Jeg ønsker med mitt prosjekt å undersøke hvilke tanker Nasjonal Samling hadde om idrettens rolle i det nye Norge, om dette var tanker som eksisterte allerede før okkupasjonen, eller om det var tanker som fant sin form etter 9. april 1940. Videre ønsker jeg å undersøke hvordan NS organiserte og utformet idretten for at den skulle bidra til deres ideologiske prosjekt.

Problemstilling

«Hvorfor var idretten viktig for Nasjonal Samling, og hvordan arbeidet de med idretten for å styrke prosjektet sitt?»

---

⁶ Tønnesson 1986. Se også Goksøyr & Olstad 2017.

⁷ Goksøyr 2008: 111. Se også Tønnesson 1986: 45.

Kilder og metode

Aviser vil være et hensiktsmessig kildemateriale for å finne svar på disse spørsmålene. Det som gjør aviser til interessante kilder, er at de inneholder informasjon om hva som har skjedd og har blitt debattert i samtiden.⁸ Det er imidlertid en rekke metodiske forhold man må ta i betraktning når man bruker aviser som kilder, og da særlig aviser fra okkupasjonstiden.

Aviser som kilder

Aviser har vært et medium for nyheter og opplysning lenge. De første avisene kom ut allerede på 1700-tallet, og mot slutten av 1800-tallet vokste antallet aviser veldig.⁹ En viktig årsak til dette var innføringen av parlamentarisk styreform, som banet vei for politiske partier. Dette fikk konsekvenser for norsk presse, da mange aviser ble talerør for ulike partier.¹⁰

I tiden før TV og sosiale medier, var avisene det redskapet som hadde størst meningspåvirkning blant folk. For å arbeide med aviser som historiske kilder er det imidlertid viktig å bemerke at det må tas hensyn til at avisene kan være preget av krefter som har påvirket innholdet i ulike retninger. Avisene vil da vise frem det skribentene ønsket å formidle, hva de så på som viktig og relevant og hvordan det i samtiden var akseptabelt å ytre seg skriftlig og offentlig.¹¹ Som forsker må man være kildekritisk bevisst på dette, og sørge for å tolke kildene i lys av situasjonen de ble skapt og formidlet i. I særlig grad gjelder det kunnskap om den politiske situasjonen i Norge under okkupasjonen.

Propaganda

Ordet propaganda hadde opprinnelig nøytral betydning, og var verken forbundet med politikk eller autoritære bevegelser. Propaganda var noe man gjerne forbandt med

---

⁸ Kaldal 2003: 52.

⁹ Kaldal 2003: 52.

¹⁰ Ottosen 2010: 7.

¹¹ Kaldal 2003: 52.

reklamebransjens forsøk på å påvirke folks kjøpelyst. Fra 1920-årene og utover ble imidlertid propaganda i større grad forstått som politisk påvirkning. Autoritære regimer tok i økende grad i bruk reklameteknikker, og propagandabegrepet fremstod mer som politisk reklame.¹² I denne avhandlingen forstås propaganda som politisk reklame.

Pressen i Norge frem mot okkupasjon

Før krigsutbruddet i Norge, 9. april 1940, var norsk presse tett forbundet med demokratiet som statsform. Avisene brakte nødvendig informasjon ut til velgere og medlemmer av ulike politiske partier, de tilrettela for politiske oppfatninger, legitimerede synspunkter og ble for politikkenes gjennomslagskraft viktige for politiske partier. Uten en lokal avis ble det på den tiden ansett som vanskelig å drive politikk på et sted, ettersom avisene var organet som spredte informasjon og bandt sammen lokale meninger til felles politisk oppfatning.¹³

Ifølge Rune Ottosen kan nazismen beskrives som en antipartibevegelse. Den så det som sin oppgave å sentralisere alle beslutninger og begrense lokalt selvstyre, og gikk inn for å avvikle meningsmangfoldet og den åpne beslutningsprosessen som folkevalgte organer representerte. Derfor ønsket nazistene å avvikle de politiske partiene og dermed deres nedslag i partipressen, mediet man var kjent med og stolte på i Norge.¹⁴

Avisene ble dermed underlagt tysk og NS-dirigering, og avviklet som mangfoldig og demokratisk orientert partipresse for å stå til disposisjon for ettpartiregimet. Mange aviser ble lagt ned, flere aviser utkom fortsatt tilsynelatende som før, men de var under kontroll og streng sensur av regimet. Politiske partier ble underlagt organisasjonsforbud, og enhver form for deltakelse i nasjonal politikk ble forbudt for andre enn NS-medlemmer. Avisene mistet dermed sin politiske meningsrett og tilknytning til diverse politiske partier. De kom imidlertid ut som før, så lenge de ble oppfattet som talerør for myndighetenes interesser.¹⁵

---

¹² Bastiansen & Dahl 2003: 270.

¹³ Ottosen 2010: 359.

¹⁴ Ottosen 2010: 359-360.

¹⁵ Ottosen 2010: 360.

Avisenes stilling til nazismen

I mellomkrigstiden holdt norsk presse generelt avstand til fascisme, men enkelte journalister og aviser kunne likevel vise en viss forståelse for det nye fenomenet. Aviser som *Tidens Tegn*, *Morgenavisen*, *Dagsposten* samt Fedrelandslagetets ukeavis *ABC* framviste holdninger som var positive til endringene i Europa. Blant arbeiderpressens journalister rådet derimot en oppfatning om at de var ledende i opinionskampen mot nazismen.¹⁶

Det eksisterte også i enkelte aviser et flytende forhold til nazismen. Et eksempel er *Aftenpostens* holdninger til bevegelsen. Johs. Nesse som skrev på *Aftenpostens* lederplass holdt en fast avstand til Hitler, og beklaget at det tyske folk hadde gått inn for en diktator som ham. Niels J. Mürer som var utenriksmedarbeider for *Aftenposten*, uttrykte imidlertid mer forståelse for Hitler og Tyskland. Til sammen var avisen fra 1933 til 1938 preget av en gjennomgående positiv holdning til nazismen blant utenriksmedarbeiderne, mens det kom tydelig frem at avisen var ubøyelig overfor Nasjonal Samling og deres diktaturtendenser i det norske politiske bildet. *Aftenposten* markerte altså sterkere motstand mot Nasjonal Samling enn mot tysk og italiensk fascisme. Krystallnatten, 9. november 1938, som var et voldelig angrep mot jødisk befolkning i Tyskland, ble fordømt av norsk presse som helhet, og ble avgjørende for pressens syn på Tyskland og tysk aggresjon. Fram til krigsutbruddet 3. september hadde dermed et klart flertall av norske aviser antitysk holdning.¹⁷

Til tross for at etablert presse holdt avstand til tendensen i Europa, gjaldt ikke dette norske nasjonalsosialistiske aviser som for eksempel *Fritt Folk*, Nasjonal Samlings egen avis. Slike aviser tok Hitler og nazismen i forsvar, og vakte oppsikt i norsk politiske miljø da de frontet helt andre politiske holdninger enn partier og aviser vanligvis stod for i Norge.¹⁸

Pressen i det tyskoppkupert Norge

---

¹⁶ Ottosen 2010: 360-361.

¹⁷ Ottosen 2010: 362.

¹⁸ Ottosen 2010: 363.

Da krigen kom til Norge ble norsk presse underkastet full innholdskontroll av okkupasjonsmyndighetene. Pressen måtte forholde seg til et kontrollsystem som bestod av tre organer:

1. Den tyske *Wehrmacht*, som gjennom militær sensur forbød avisene å bringe stoff av enhver militær betydning til folket. Wehrmacht sørget også for at bare den tyske overkommandos versjon av militære hendelser i Norge, som i resten av verden, fikk komme på trykk.

2. *Reichskommissariats Presseabteilung*, som i detalj bestemte hva avisene skulle skrive om og sørget for at pressen tjente tyske interesser. Presseabteilung fastsatte også rammevilkårene for pressens ressursbruk. Kontrollen av ressursbruk tok utgangspunkt i at man mente det var meningsløst mange aviser i Norge og ønsket å kutte ned på utgivelsesmønsteret. Dette gikk i hovedsak utover arbeiderpressens aviser.

3. *Pressedirektoratet*, som var en avdeling under det nye Kultur- og folkeopplysningsdepartementet. Det var ansvarlig for å fastsette innenrikspolitisk innhold, og også iverksette Reichskommissariatets forordninger.

Pressedirektoratet gjennomførte oppgavene sine ved hjelp av NS. Propagandaledere fra ulike lag og organisasjoner underlagt NS hadde plikt til å rapportere til høyere instanser om pressen lokalt bøyde seg for nyordningen.¹⁹

Nyhetsdekningen ble dramatisk innskrenket, og i Aftenposten ble det forbudt å bringe intervjuer med næringslivsledere og forbudt å skrive om byggarbeider som kunne tenkes å ha eller å få militær betydning. Avisenes politiske linje ble helt underlagt NS, og det ble forbudt å omtale gamle partier, Stortinget, regjeringen og kongehuset i positive ordelag. Redaksjonene fikk i stedet daglige meldinger der det ble beskrevet i detalj hvordan man skulle omtale det nye regimet, hvordan partiet og statens ledere skulle presenteres og på hvilken måte politiske begivenheter og tiltak skulle omtales. Tiltakene fikk nesten full effekt, men det var en utbredt oppfatning blant nordmenn at pressen ikke var til å stole på. Avisene ble i liten grad trodd i okkupasjonstiden.²⁰

---

¹⁹ Ottosen 2010: 374-376.

²⁰ Ottosen 2010: 376.

Utvalg av aviser

Avisene som benyttes som kilder i avhandlingen er *Aftenposten*, *Fritt Folk* og *Filmavisen* til Norsk Rikskringkasting, NRK.

Som nevnt var Fritt Folk Nasjonal Samlings egen avis. Ettersom målet med oppgaven er å finne Nasjonal Samlings motiver bak interessen for og arbeidet med idrettssaken, er det naturlig å se til partiavisen for NS' meninger om temaet.

Aftenposten var landets største avis under okkupasjonen.²¹ I likhet med resten av pressen var avisen pålagt sensur, men i motsetning til Fritt Folk var ikke Aftenposten en partiavis. I mellomkrigstiden viste enkelte i avisen avsky mot NS. Til tross for sensureringen under okkupasjonen eksisterte det grunnleggende ulike holdninger blant Aftenpostens ansatte og medarbeiderne i Fritt Folk når det gjaldt nasjonalsosialistisk ideologi. Aftenpostens utgangspunkt som motsetning til Fritt Folk, og avisens posisjon som landsledende gjør den til en velegnet kilde.

Filmavisen var en ukentlig nyhetsbulletin som gikk som forfilm på kino.²²

Filmavisen ble først vist sommeren 1941, etter initiativ fra Statens filmdirektorat under ledelse av NS-medlem Leif Sinding. Sendingene varte i 10-15 minutter, og kunne inneholde opptil 10 innslag. Innholdet bestod av reportasjefilmer, aktuelle nyheter og politisk propaganda fra Nasjonal Samling. Sendingene inneholdt bakgrunnsmusikk, og innslagene ble også kommentert av kjente røster fra radioen. De første tre årene bar nyhetssendingene preg av innslag fra arbeidsliv, dagligliv, og sport og kultur. I 1944 ble revyen samprodusert med tysk ukesrevy, noe som førte til at krigsinnslag og reportasjer fra fronten ble prioritert i større grad. Sendingene etter 1944 hadde i mye større grad et krigersk preg, sammenlignet med reportasjene fra 1941-1943. For NS var filmavisen et nytt propagandamiddel. Det var velegnet til å uttrykke antatte kollektive stemninger gjennom kombinasjoner av uttrykksfull musikk, levende bilder og engasjert, til dels ekstatisk, kommentar.²³

---

²¹ Hjeltnes 2010: 56.

²² Aarebrot 2018: 139-140.

²³ Bastiansen & Dahl 2003: 283.

Filmavisen er velegnet som kilde, fordi idrettsreportasjer forekommer i omtrent 80 prosent av sendingene under okkupasjonen. Nærmere 15 prosent av sendingene er viet utelukkende til NS-idrett. Fra 1953 til 1955 var idrett og sport tema i cirka 20 prosent av sendingene.²⁴ Det forteller oss at idrett ble prioritert i okkupasjonsårene, og at det er mye omtalt i Filmavisen. I tillegg til at den behandler store mengder idrettsstoff, består Filmavisen av filmklipp. Disse gir anledning til å forstå bedre hvordan idrettsarrangementene forløp, ved at det blir mulig å analysere reportasjene visuelt så vel som verbalt.

Analyse av papiravis og filmavis

Aviser og filmreportasjer er forskjellige. Det betyr imidlertid ikke at man ikke kan analysere dem på like premisser.

En avisleser har en aktiv rolle. Det vil si at leseren kan slå opp der hen måtte ønske, og selv bestemme hva slags informasjon man vil ta til seg. Man kan stoppe opp ved overskriften, ingressen eller hvor som helst i teksten og ta seg tid til å forstå budskapet. Avisartikler kan også inneholde underoverskrifter som gjør det enklere for leseren å søke informasjonen man er ute etter. Aviser er gjenbruksvarer som tillater lesere å vende tilbake til artikler for å lese om igjen og således få med seg nødvendig informasjon. Filmreportasjer gir ikke seerne samme mulighet.²⁵

Seeren har ikke mulighet til å stoppe sendinger eller spole tilbake for å få med seg hva som ble sagt. Teknologiske nyvinninger, som internett og spolefunksjon, gjør det imidlertid mulig å «lese» filmavisen på lik linje med Aftenposten og Fritt Folk. Filmavisen er tilgjengelig på NRKs nettsider, og i nyhetssendingene kan man velge hvilken sak man ønsker å se på. I tillegg er det mulig å stoppe sendingen, spole tilbake og dermed få med seg informasjon man ellers hadde gått glipp av.

Filmreportasjer består av lyd og levende bilder. Filmklipp blir komplimentert av

---

²⁴ Helseth 2000: 221.

²⁵ Eriksen 2000: 84.

kommentarer som forklarer hendelsesforløpet i sekvensen.²⁶ At informasjonen er muntlig og «levende» skiller filmreportasjen fra avisen, som inneholder skriftlig informasjon og stillbilder. Terje Hillesund hevder imidlertid at skriftlig innhold i aviser har iboende muntlighet. Han mener skriftlig språk kan realiseres som tale, og eksemplifiserer ved at aviser kan brukes til høytlesing.²⁷ Ut fra Hillesunds tolkning kan man argumentere for at det er liten eller ingen forskjell på hvordan filmavisen, Fritt Folk og Aftenposten formidler budskapet verbalt.

Avisenes bilder og Filmavisens videoklipp gir imidlertid rom for ulik tolkning. Bilder kan gjengi trekk fra virkeligheten, men makter ikke å gjengi mer enn deler av hendelsesforløpet.²⁸ Filmen gir derimot seeren anledning til å se lengre sekvenser av et hendelsesforløp og dermed få større forståelse for hvordan det virkelig har foregått. Det er altså utfordringer forbundet med å analysere filmavisen og avisene Fritt Folk og Aftenposten som direkte sammenlignbare medier.

Tidsaspektet skiller også mediene fra hverandre. Filmavisen består gjerne av ikke mer enn 10 korte nyhetssaker, mens en avis kan inneholde nærmere 100 saker. Aviser kan ha korte saker, men også lengre artikler som ville opptatt mye tid i en tv-nyhetssending dersom man skulle lest den opp i sin helhet.²⁹ En tv-reportasje er derfor gjerne komprimert og innholdsmessig kortfattet sammenlignet med en avisreportasje. Det kan likevel argumenteres for at disse mediene kan analyseres på lik linje, og at det kan gi en mer komplett forståelse av hendelser.

Filmklippene gjør det fordelaktig å benytte seg av Filmavisen som kilde, fordi det blir enklere å forstå hvordan idrettsarrangement foregikk i samtiden. Ettersom mediene var styrt av NS-regimet og underlagt sensur, kan filmavisen bidra til å gi bedre inntrykk av hvordan tilstanden faktisk var. Det var nok enklere for NS å bruke bilder som «positiv» propaganda til tilhørende tekst, og fremstille «virkeligheten» med større frihet. Filmklippene kan imidlertid være avslørende, og dermed gi seeren større forståelse for hva som var den faktiske

---

²⁶ Eriksen 2000: 88.

²⁷ Hillesund 1994: 23.

²⁸ Hillesund 1994: 70-71.

²⁹ Njaastad 1999: 21.

tilstanden.

Til gjengjeld kan avisene bidra med ytterligere informasjon som Filmavisen ikke hadde rom for i sine sendinger. At avisene gir ekstra informasjon kan bidra til større innsikt. For eksempel kan propaganda fra Filmavisen bli avslørt av ytterligere informasjon fra avisene.

Papiravis og Filmavis er ulike medier. Det er imidlertid ingen grunn til at de ikke kan analyseres på lik linje. Tvert imot utfyller mediene hverandre, og kan gi forskeren økt innsikt og forståelse.

Kildekritiske utfordringer

At avisene var underlagt sensur i okkupasjonsårene kan være utfordrende når man skal analysere avisartikler fra samtiden. Avisenes troverdighet svekkes, ettersom informasjon ble tilbakeholdt og løgn ble til sannhet. At artiklene inneholder feilopplysninger betyr imidlertid ikke at de er irrelevante. Ifølge Øivind Bratberg innhentes kunnskap på forskjellige måter gjennom tekst, og tekster kan gi kunnskap om bestemte aktørers idéer.³⁰ Avhandlingens formål er å forstå Nasjonal Samlings idéer og intensjoner med idretten under okkupasjonen. Avisene fungerte som Nasjonal Samlings talerør, og fungerer dermed godt som kilder for å forstå okkupasjon-regimets idéer.

Det krever imidlertid kunnskap om samtiden for å analysere kildene. Melve og Ryymin hevder at man må forankre teksten som skal analyseres i tid og rom. Det bidrar til å forstå tekstens budskap.³¹ Ettersom kildene skal forstås både ut ifra Nasjonal Samlings ideologi, men også ut ifra propagandistiske perspektiver, krever det at man som forsker har kunnskap om samtidens politiske situasjon. Analysen av kildematerialet blir derfor støttet opp av sekundærlitteratur. Sekundærlitteratur baserer seg på førstehåndskilder.³² I avhandlingen benyttes sekundærlitteratur som tar for seg idrett og journalistikk under okkupasjonen. Det bidrar til å gi økt forståelse av konteksten kildene har oppstått i, og kan bidra til å styrke tolkingen av kildematerialet.

---

³⁰ Bratberg 2014: 9.

³¹ Melve & Ryymin 2018: 50.

³² Melve & Ryymin 2018: 37.

Avgrensning

I følge Melve og Ryymin er det nyttig å avgrense kildematerialet med hensyn til tiden man har på å skrive masteroppgaven.³³

At idrett er gjennomgående tema, gjør det hensiktsmessig å avgrense kildeutvalget til artikler som omhandler dette. Artiklene som benyttes i Fritt Folk og Aftenposten er derfor utelukkende artikler fra avisenes sportsseksjoner. I Filmavisen behandles kun reportasjer som omhandler idrett.

Dersom man begrenser kildeutvalget til idrettsartikler, ville imidlertid kildematerialet fortsatt vært for omfattende. Høsten 1942 snudde krigslykken, og fra da av ble idrettssaken nedprioritert av myndighetene.³⁴ Derfor har det vært hensiktsmessig å avgrense kildematerialet ytterligere, i hovedsak til årene 1940-1942. Kapittel 2 omhandler Nasjonal Samlings tanker om idrett før krigen. Ettersom Fritt Folk var NS' partiavis, benyttes også artikler i Fritt Folk fra 1936 som kildemateriale for å kunne svare på dette.

Melve og Ryymin hevder at metoden for å finne svaret på det man lurer på i problemstillingen er gjennom dialog med kildematerialet som skal utforskes.³⁵

Ved å benytte tidligere forskning og de utvalgte avisene, har det vært mulig å lete seg fram til hvordan Nasjonal Samling forholdt seg til idrettsspørsmålet før og under krigen. Avisene har og blitt brukt for å identifisere hvilke idrettsarrangementer som ble ansett av NS som særlig viktige. Ulike idrettsarrangement har blitt sammenlignet og vurdert ut ifra hvordan de har blitt fremstilt av mediene. Som et resultat av nøye gjennomgang av Filmavisen, Fritt Folk og Aftenposten, er det tydelig at Sommerlekene i Drammen i 1941 og Hirdstafetten i 1942 ble ansett som særlig viktige av NS-regimet i samtiden. Avisenes dekning av de to arrangementene er brukt som videre utgangspunkt for å analysere hvorfor og hvordan NS la så stor vekt på idrettsspørsmålet i sitt forsøk på å skape et nasjonalsosialistisk Norge.

---

³³ Melve & Ryymin 2018: 27.

³⁴ Tønnesson 1986: 70.

³⁵ Melve & Ryymin 2018: 28.

Historieforskningens begrensing

Ifølge Hans Fredrik Dahl kan ikke historieforskning gi en endelig sannhet. Gjennom rimelig fortolkning kan imidlertid tilgjengelige kilder gi et noenlunde entydig svar på problemstillingen, hevder han. «Andre vil kunne finne andre svar og andre tolkninger, om de legger et annet kildemateriale til grunn for sin belysning av samme spørsmål».³⁶

Slik Dahl ser det, er en historisk undersøkelse bare gyldig ut fra kildematerialet som er analysert. Følgelig er denne studien en av mange mulige måter å forstå hvorfor idretten var viktig for Nasjonal Samling, og hvordan de arbeidet med den for å styrke sitt prosjekt. Med utgangspunkt i kildematerialet som er benyttet i denne avhandlingen, er det imidlertid mulig å trekke en gyldig historisk slutning.

---

³⁶ Dahl 2004: 54.

Kapittel 1. Idretten i Norge frem til 2. verdenskrig

I år (2021) er det 160 år siden Norges første idrettsorganisasjon ble dannet. Det er imidlertid 81 år siden Norge ble okkupert av Tyskland. Organisert, norsk idrett hadde altså eksistert i nærmere 80 år da krigen kom til Norge. I løpet av årene mellom 1861 og 1940 skjedde det mye innen norsk idrettsorganisering. Denne avhandlingen skal belyse hvorfor idretten inngikk i NS-regimets prioriterte innsatsområder i okkupasjonsårene. For å kunne forstå det, trenger man kunnskap om idrettens historie i Norge.

Unionskrise

For å finne røttene til den organiserte idrettsbevegelsen i Norge, må vi – kan hende overraskende – vende oss til unionsstridighetene med Sverige og det vi kjenner som den norske skytterbevegelsen.

På 1800-tallet var Norge i union med Sverige. Etter en forholdsvis fredelig periode ble forholdet mellom de to nasjonene tilspisset i slutten av 1850-årene. Årsaken var en diskusjon om stattholderposten i Norge. Den svenske kongen hadde tidligere valgt ut en stattholder som styrte i Norge på vegne av ham selv. Nordmennenes ønske var at posten skulle oppheves. I desember 1859 vedtok det norske stortinget at opphevingen skulle realiseres, etter at den svenske kongen hadde forsikret dem om at dette skulle la seg gjøre. I Sverige lot imidlertid ikke reaksjonene vente på seg, og den svenske regjeringen tvang kong Carl til å trekke tilbake sine lovnader og nekte endringen. Saken førte til at en sterk opinion i Sverige ønsket en unionsrevisjon, der kravet var at unionen måtte bli sterkere og tettere med Sverige som den ledende makt. Stemningen var spent, og «stattholdersaken» ble den store politiske saken våren 1860.³⁷

Fra norsk hold var det full enighet om å stå imot de svenske kravene, og forslaget om unionsrevisjon ble avslått av et enstemmig Storting 23. april 1860. Fra både svensk og norsk side var lidenskapen og engasjementet sterkt og tonen streng. I Norge var det flere som ønsket å tilby folk opplæring i våpenbruk, og det ble opprettet foreninger til formålet. Det

---

³⁷ Olstad 1987: 15.

ble fremlagt et forslag til Stortinget om å bevilge 6000 speciedaler årlig for å fremme dannelsen av skytterlag, men saken ble henlagt. Ønsket om å øke mengden skytterlag kom trolig som en reaksjon på den politiske situasjonen og det man så på som trusselen fra Sverige, til tross for at dette aldri ble sagt åpent.³⁸

Det var trykket stemning på Stortinget da man valgte å henlegge saken om bevilgning til skytterlagene. Det var visstnok stemning i salen for å vedta forslaget, men flere unnlot å stemme, av frykt for at en slik bevilgning kunne føre til diplomatiske utfordringer mellom Norge og Sverige. I aviser ble det uttrykt behov for våpendyktige nordmenn i en tid der det var viktig å hevde folkets uavhengighet og selvstendighet. Av Aftenbladet ble det oppfordret til å bruke 17. mai 1860 til å danne frivillige skytterselskap, trolig i et forsøk på å tydeliggjøre sammenhengen mellom skyttersaken og nasjonale verdier. Flere skytterlag ble da også stiftet denne dagen.³⁹

Ifølge Finn Olstad var skytterlagsbevegelsen ikke å regne som en forberedelse til krig mot Sverige, og han presiserer at bevegelsen ikke skjøt fart før de verste faresignalene i konflikten var over. Begivenhetene fra 1860 kan nok heller tenkes å ha vært en «vekker», der nordmenn ble klar over og ønsket å forberede seg på hva som kunne skje ved en senere anledning.⁴⁰

Centralforeningen for Udbredelse af Legemsøvelser og Vaabenbrug

Stadig flere skytterlag ble dannet i 1860, og som en konsekvens tok man initiativ til å danne en forening som skulle ta seg av skytterlagene og binde dem sammen. Den skulle få navnet *Centralforeningen for Udbredelse af Legemsøvelser og Vaabenbrug*, og initiativtakerne var 37 menn fra ulike samfunnslag. På den tiden var det ansett som viktig at forskjellige «stender» var representert i viktige stiftelser, så sivilie, militære, embetsmenn, handelsborgere, håndverksborgere og attpåtil en bonde var med. I tillegg var prominente menn som statsråder, stortingsmenn, professorer og høyt rangerte militære representert.

---

³⁸ Olstad 1987: 15-16.

³⁹ Olstad 1987: 16-17.

⁴⁰ Olstad 1987: 18.

Forslaget om en Centralforening ble altså fremmet av samfunnets øvre sjikt, noe som gjenspeilte seg i organisasjonsformen. Centralforeningen ble en toppstyrt organisasjon beliggende i hovedstaden.⁴¹

På midten av 1800-tallet bodde de fleste nordmenn på landsbygden.⁴² At Centralforeningen var lokalisert i byen førte dermed til at lokale skytterlag hadde liten påvirkningskraft. Det var også krav om at Centralforeningens representanter måtte bo i hovedstaden. Skytterlag med over 50 medlemmer kunne ha en representant, men også disse måtte bo i Oslo-området. Det hadde praktiske årsaker, ettersom lange avstander og kommunikasjonsutfordringer gjorde det vanskelig å inkludere folk i distriktene. Til gjengjeld befestet det elitens kontroll over organisasjonen.⁴³

Organisert idrett

I 1861 ble Centralforeningen for Udbredelse af Legemsøvelser og Vaabenbrug dannet, den første landsdekkende organisasjonen for idrett. Centralforeningens viktigste oppgave var å lære bort ferdighet i våpenøvelser, i hovedsak skyting med datidens håndvåpen, gjennom øvelser og konkurranser. Foreningen organiserte også konkurranser innen skiløping og gymnastikk. Stortinget ønsket at Centralforeningen skulle oppøve utøverne til dyktige fedrelandsforsvarere, og bevilget statlige midler til innkjøp av våpen og utstyr for dette formålet.⁴⁴

Centralforeningen satset tidlig på skiidrett. Organisasjonen ønsket å styrke den militære beredskapen, og tanken var at ferdigheter på ski kunne få militær betydning. Flere skytterlag inkluderte skiferdigheter på programmet, og det ble arrangert ulike konkurranser der Centralforeningen bidro med premier. Idrettsorganisasjonen ønsket at konkurranser i skisporten skulle arrangeres med utgangspunkt i praktisk og militær nytteverdi. Det var verdien av å ta seg frem i terrenget, og ikke dyktighet i hopp og unnarenn foreningen ønsket å fremme. Ski-interessen økte, og i 1893 var 3000 skiløpere tilknyttet Centralforeningen. Det

---

⁴¹ Olstad 1987: 11-12.

⁴² Goksøy 2008: 42.

⁴³ Olstad 1987: 12-13.

⁴⁴ Goksøy 1992: 9.

var imidlertid ikke alle som var enige i ski-idrettens formål. I 1883 ble Foreningen til Ski-Idrettens Fremme (Skiforeningen) stiftet, på grunnlag av et ønske om å regulere idretten og særlig dens konkurranseform.⁴⁵

I motsetning til Centralforeningen var skiforeningen opptatt av skiløpingens allmennyttighet og allsidighet. De ulike holdningene skapte et skille i synet på hvordan idrett skulle bedrives. Det gjaldt også i andre idretter, som for eksempel seiling. Centralforeningen hevdet at seiling var en idrett som skulle ha en nytteverdi, og ikke bedrives kun for lystens skyld.⁴⁶

På 1880-tallet hadde flere endret syn på hva som skulle være idrettens formål. Det var over tjue år siden Stattholdersaken engasjerte til forsvar av fedrelandet, og situasjonen hadde roet seg siden den gang. Stadig flere ønsket å drive idrett for lystens og treningens skyld, og mye av årsaken til det kan skyldes påvirkning fra britisk sport.

Den britiske sporten

Fra rundt 1880 ble den norske idrettsbevegelsen introdusert for den britiske sporten. Under britisk påvirkning ble aktiviteter omgjort til moderne idrett, gjennom regelsetting og ideer om å bedrive idrett for idrettens skyld fremfor å tenke militær nytteverdi. Den britiske sporten førte i tillegg med seg nye idretter til Norge, som fotball og tennis. Den presenterte også nye måter å drive idrett på, for eksempel kapproing i stille vann. Dette stod i motsetning til Centralforeningens tanker, som handlet om det praktiske og ideologiske som ro-idretten skulle ta hensyn til.⁴⁷ Den norske idretten hadde, frem til den britiske sportens inntog, vært preget av Centralforeningens idéer om at idrett skulle ha et større formål, særlig knyttet til forsvar av fedrelandet. Den britiske sporten brakte nye idéer, der tanken var å bedrive sport for sportens skyld. Dette førte igjen til organisasjonsmessige endringer. Det ble nå mulig å spesialisere seg i enkeltidretter man likte, og bare drive med disse. I sin tur førte det til en oppblomstring av spesialforeninger og idrettslag som bare organiserte og drev med en idrett, eksempelvis fotball- og tennisklubber. Disse ble igjen organisert i ulike særforbund, landsdekkende sammenslutninger som bare hadde ansvar for en idrett.

---

⁴⁵ Olstad 1987: 49-53.

⁴⁶ Goksøy 2008: 50-54.

⁴⁷ Goksøy 2008: 56-57.

Flesteparten av idrettslagene var likevel fortsatt fleridrettslag. Den allsidige idrettsmannen var idealet til motstanderne av den britiske ideologien, som inkluderte Centralforeningen og turnbevegelsen.⁴⁸

Norges Riksforbund for idræt

Etter 1900 mistet Centralforeningen gradvis grepet som landsdekkende idrettsforbund, av ulike årsaker. Foreningens organisasjonsstruktur hang ikke med i den moderne idrettens utvikling, den økende interessen for konkurranseidrett blant folk var i strid med Centralforeningens tanker om idrett der nasjonal og militær nytteverdi var viktigere enn det «rene» konkurransemomentet. I tillegg til dette kom det faktum at norsk idrett stadig nærmet seg internasjonal konkurranseidrett. En økende misnøye med Centralforeningen førte til at det i 1910 ble stilt krav om en ny idrettsorganisasjon, som var mer tilpasset samtidens idrettsutvikling. Situasjonen var så vanskelig at staten, gjennom forsvarsdepartementet, grep inn i idrettsstriden med mål om å lage et nytt idrettsforbund. Resultatet ble *Norges Riksforbund for Idræt*, som fikk som hovedoppgave å fordele det økonomiske statsbidraget mellom forbundets tilsluttede særforbund. Ellers lot man de enkelte idrettene styre seg selv. Den sentrale kontrollen som Centralforeningen tidligere hadde utøvd, var mer dempet i Riksforbundet. Centralforeningen hadde likevel overlevd som et eget forbund med rettigheter innenfor Riksforbundet, og den underliggende uenigheten om hva som skulle være idrettens egentlige formål ble værende et stridsspørsmål.⁴⁹

Organiseringsstrid

Striden mellom Centralforeningen og særforbundene, underlagt Riksforbundet, vedvarte. Under 1. verdenskrig økte forsvarsvennligheten, til fordel for Centralforeningen som ønsket å igjen bli en dominerende organisasjon innenfor idrettslivet. I 1916 søkte Centralforeningen om et eget statsbidrag, og i 1917 fikk det støtte av Stortinget - til tross for at Riksforbundet var den ansvarlige mottaker av det idrettsfremmende statsbidraget. Det ble likevel presisert av Forsvarsdepartementet at bevilgningen til Centralforeningen var et unntak, og at det ville

---

⁴⁸ Goksøy 2008: 60-61.

⁴⁹ Goksøy 2008: 64-67.

bli nedsatt en idrettskommisjon som skulle utarbeide et forslag til en ny idrettsorganisasjon.⁵⁰

Forslaget kom i 1918, og understreket at norsk idretts formål skulle være å bidra til fysisk og mental styrke og sunnhet til landets befolkning. Konkurranser og gode resultater skulle ikke være målet for idretten, men heller midler til å stimulere til riktig og god trening. Betydningen av idretten for det militære forsvaret ble imidlertid fortsatt understreket. Det ble også foreslått å innføre geografiske idrettskretser, med formål om å arbeide for idrettslig allsidighet. Dette var dog et forslag, og den endelige utformingen av en ny idrettsorganisasjon skulle overlates til et «idrettsting» i 1919. Idrettstingets vedtak førte til at særforbundene sto sterkere i den nye organisasjonen i forhold til Centralforeningens tanker om allsidighet og desentralisering. Det nye idrettsforbundet fikk navnet Norges Landsforbund for Idrett (heretter Landsforbundet). Dannelsen av det nye idrettsforbundet medførte innføringen av de geografiske kretsene, som ble fremmet i forslaget fra 1918. Tanken var at å ha både særforbund og idrettskretser i samme organisasjonsmodell ville fungere som et kompromiss mellom spesialisering på den ene siden og allsidighet, nytteorientering og geografisk bredde på den andre. Det skulle likevel vise seg at særforbundene hadde makten i Landsforbundet.⁵¹

Folkeidrett

I perioden fra 1910 til 1940 forandret idretten seg. Fra å ha vært en hobby bedrevet av de med tid og råd, ble idretten nå en aktivitet for bredere lag av folket. I hovedsak gjaldt dette voksne menn i arbeiderklassen, som enten ble inkludert i ulike idrettslag eller som dannet sine egne lag. Kvinner ble i stor grad satt på sidelinjen. Norge hadde gått fra å være et jordbruk- og fiskesamfunn på 1800-tallet til i større grad å bli et industrisamfunn på 1900-tallet, og arbeiderbevegelsen ble en maktfaktor. Rundt 1910 opplevde de fleste lønnstakergrupper forbedring av arbeidstid og lønn. Arbeidsdagene ble kortere, og det førte til mer fritid blant folk. For arbeiderne ga dette bedre forutsetninger for deltakelse i idrett.⁵²

---

⁵⁰ Goksøy 2008: 81-82.

⁵¹ Goksøy 2008: 82.

⁵² Goksøy 2008: 79.

Loven om åtte timers arbeidsdag kom i 1919, og medførte økt fritid og større muligheter for å drive idrett. Årene rundt 1920 var preget av prisstigning og streiker, og blant norske arbeidere foregikk det en politisk radikaliserings med viten om den russiske revolusjon. Dette førte til økt politisk spenning mellom den sosialistiske arbeiderbevegelsen og de «borgerlige», som også gjenspeilte seg i idretten. Flere arbeidere trakk mot idretten i mellomkrigstiden. Ofte møtte de stengte dører i idrettsforeninger, og de måtte dermed danne sine egne lag. Det førte til etablering av en arbeiderkultur i idretten. Arbeidernes idrett kunne ikke være for ressurskrevende, så fotball, friidrett, boksing og bryting var de mest populære idrettene om sommeren, mens ski og skøyter var mest populære om vinteren.⁵³ Arbeidernes anspente forhold til Landsforbundet skapte en splittelse innen idrettsbevegelsen, og et nytt forbund ble til.⁵⁴

Arbeidernes Idrettsforbund

Opprettelsen av Landsforbundet hadde ført til at Centralforeningen fikk mindre makt. Tyngden lå nå hos særforbundene. Følgelig foregikk den idrettspolitiske striden utenfor den nyoppstartede idrettsorganisasjonen, mellom Landsforbundet og en ny fremvoksende arbeideridrettsbevegelse. Arbeidernes Idrettsforbund (AIF) ble dannet i 1924, og fra 1925 til 1936 var idrettsfolket delt mellom de to gruppene, AIF og Landsforbundet.⁵⁵

Matti Goksøy viser til fem ulike grunner til at AIF ble dannet som et alternativ til Landsforbundet. For det første var det misnøye blant den økende mengden av arbeideridrettsfolk med den etablerte idrettens eksklusivitet. Sammen med flere særforbund hadde Norges Fotballforbund en bestemmelse om at etablerte klubber som var medlemmer i en fotballkrets, hadde vetorett til å nekte opptak av nye klubber i kretsen - såfremt halvparten av de andre klubbene sa seg enig. Til tross for at kretsene argumenterte for at mangel på baner og dårlige erfaringer med nyetablerte klubber var årsaken til ekskluderingen, ble dette blant mange forkjempere for en politisk arbeideridrett oppfattet

---

⁵³ Goksøy 2008: 80-81.

⁵⁴ Justvik 2018: 118.

⁵⁵ Goksøy 1992: 30.

som arroganse og borgerlig eksklusivitet. Det var også misnøye blant arbeideridrettsfolket med amatørreglene, som slo fast at alle utøvere hadde det samme forbudet mot å tjene penger på idretten. Denne regelen gjaldt også penger for tapt arbeidsfortjeneste, noe som rammet arbeidere på daglønn og timelønn hardere enn andre som hadde fastlønn.⁵⁶

Arbeideridretten var også kritisk til at Landsforbundet hadde et sterkt overtall av overklasse og offiserer i ledelsen deres. De ønsket at flere arbeidere skulle være med i ledelsen og at ansvaret for idretten skulle overføres fra forsvarsdepartementet til Undervisningsdepartementet. Årsaken til arbeidernes kritiske holdning mot det militære må sees i lys av at det på denne tiden ble brukt militær makt mot demonstrerende arbeidere. 1920-årene var preget av arbeidskonflikter, streik og lockout, og arbeideridrettsfolk beskyldte den borgerlige idretten for å oppfordre til streikebryteri. For arbeidere som kjempet for rimelige arbeids- og lønnsvilkår var det svært upopulært med streikebryteri, og da enkelte ledere i den borgerlige idretten oppfordret til det ble det en kime til konflikt.⁵⁷

En siste årsak til arbeidernes misnøye med Landsforbundet var at forbundet bedrev «borgerlig idrett». Argumentet ble understøttet ved å vise til handlinger, skriv og taler som knyttet Landsforbundet til borgerlige partier. Det ble derfra åpent oppfordret til å bruke idretten mot den radikale arbeiderbevegelsen.⁵⁸

Ifølge Matti Goksøyr kommer det frem at Landsforbundet, i et møte med representanter fra borgerlige partier og forsvarsministeren i Stortinget, vedtok å bryte med AIF, som indikerer at forbundet egentlig ikke ønsket noen form for samarbeid. Lederne for arbeideridretten ønsket på sin side å politisere idretten, og så på Landsforbundet som representanter for det motsatte politiske syn.⁵⁹

I 1930-årene tonet AIF ned det revolusjonære perspektivet med idretten, og ønsket heller å fremme dens betydning for folkehelsen. Det innebar at de inkluderte stadig flere samfunnsgrupper - arbeidere, kvinner og barn – som ikke fikk ta del i borgerlig idrett. AIF

---

⁵⁶ Goksøyr 2008: 95.

⁵⁷ Goksøyr 2008: 95-96.

⁵⁸ Goksøyr 2008: 96.

⁵⁹ Goksøyr 2008: 96.

jobbet for breddeidrett fremfor toppidrett, og mente det var bedre at flest mulig var med og drev allsidig trening av kroppen fremfor at noen utøvere spisset ferdighetene i enkeltidretter.⁶⁰

I 1933 tok AIF mottoet «Frihet, sunnhet, kultur», som viste elementene i AIFs ideologi. Frihet viste til det politiske innholdet, men også at idretten kunne tolkes som en kroppslig frigjøring for undertrykte arbeidere. Sunnhet viste til AIFs helsearbeid, som man prioriterte i større grad enn Landsforbundet gjorde. Kultur skulle minne om at lagsarbeidet også handlet om studiearbeid, teoretisk opplæring og kunnskap. AIF ønsket å skape en organisasjonsform som ivaretok deres idealer, så det skulle bli lettere å drive allsidig masseidrett og motarbeide spesialiseringstendenser. AIF var mot særforbund, og organisasjonstanken markerte et skille til Landsforbundet.⁶¹

Idretten – et massemediefenomen

Parallelt med den moderne idrettens framvekst var også medienes rolle sentral og i utvikling. Først gjennom trykte medier som aviser og blader, og deretter med radioens inntog på mediemarkedet.⁶² Antallet mennesker som lyttet til radioen vokste drastisk fra radiokringkastingens start. Allerede første året med kringkasting i 1925 var 35 000 nordmenn lisensbetalere, noe som tilsvarte omtrent det samme som opplaget til noen av de største avisene på den tiden. Dagbladet og Tidens Tegn hadde opplag på henholdsvis 30 000 og 40 000. I utgangen av 1930 var lisenstallet økt til 83 000, og radioen var nå større enn landets største avis Aftenposten. Radioen opplevde voldsom vekst i lisensbetalere, og i desember 1940 var antallet oppe i 429 000. NRK regnet selv med et antall av 4 lyttere per husstand, noe som i så fall betød at over halvannen million lyttet til radioen. Det var over halvparten av landets befolkning på denne tiden.⁶³

Idretten og mediene hjalp hverandre gjensidig, på den måten at et spennende idrettsstevne kunne gi gode salgstall for aviser mens mediene på sin side reklamerte godt for idretten.

---

⁶⁰ Goksøy 2008: 98.

⁶¹ Goksøy 2008: 98-99.

⁶² Goksøy 2008: 86.

⁶³ Dahl 1999: 223.

Radiosendingene førte til at lytterne kunne følge idrettsarrangementene samtidig, ta del i den øyeblikkelige spenningen og dele opplevelser og begeistring i et nasjonalt fellesskap. Folk som tidligere ikke hadde hatt mulighet til å besøke idrettsarenaer fikk tilgang til å følge idretten på en helt ny måte, takket være radiosendingene. Idretten skapte landsomfattende og folkelig begeistring, og oppnådde dermed utvidet publikumsinteresse takket være det nye mediet.⁶⁴ Idrettsutøvere som skøyteløperen Oscar Mathiesen, skihopperen Birger Ruud og fotballandslaget som beseiret Tyskland og tok bronse i Berlin-OL, ble nasjonale idrettshelter. Det var ikke lenger bare de ansvarlige idrettsforbundenes tanker om karakterdanning, fysisk fostring og masseidrett som gjaldt i offentligheten. Idretten bød på spenning og underholdning, gjennom arrangementer som ble formidlet i aviser og radiosendinger.⁶⁵

Idrettsforliket

I 1936 ble de Olympiske Leker arrangert i Berlin. Tyskland hadde fått tildelt ansvaret for arrangementet i 1932, året før Adolf Hitler kom til makten og landet ble nazifisert. Arbeiderbevegelsen var sterk motstander av nazi-Tyskland, og krevde at Norge skulle boikotte de kommende lekene. Landsforbundet var imot boikott. Dette i tillegg til de mer grunnleggende motsetningene i holdningen til idrettsutøvelse, førte til at Venstre regjeringen satte ned en idrettskommisjon som skulle drøfte hvordan motsetningene i idrettsbevegelsen kunne utjevnes. Kommisjonen bestod av representanter fra begge forbund, samt representanter fra staten. Kort tid etter nedsettelsen av kommisjonen fikk Arbeiderpartiet regjeringsmakten. Dette medførte at Landsforbundet, i frykt for å miste store deler av statsstøtten til AIF, hadde større grunn til å gå inn i reelle forhandlinger. Denne frykten var imidlertid ubegrunnet, ettersom verken AIF eller Arbeiderpartiet hadde slike planer.⁶⁶

Idrettskomiteen fremmet i mai 1936 et forslag som innebar likestilling mellom idrettsforbundene, såfremt de holdt seg partipolitisk nøytrale. Begge forbundene ville få statsstøtte på disse betingelsene. Idrettskomiteen foreslo at det skulle opprettes et *Statens*

---

⁶⁴ Goksøy 2008: 86-87.

⁶⁵ Goksøy 2008: 87-90.

⁶⁶ Goksøy 1992: 34-35.

Idrettsråd, som ville bestå av representanter fra staten og de to forbundene. Rådet ville ha mandat til å uttale seg og treffe beslutninger i idrettssaker. Forslaget ble fremmet for Stortinget, og med et par endringer ble det vedtatt. Dette førte til at de to motpolene i idretten inngikk et samarbeid, og at AIF fikk sin del av statsstøtten. Den økonomiske fordelingen mellom forbundene ble gjort etter medlemstall. I 1930-årene opplevde begge forbundene sterk medlemsvekst. Landsforbundet fordoblet sitt medlemstall fra 100 000 til ca. 200 000, mens AIF økte fra ca. 12 000 til over 100 000.⁶⁷

Så kom krigen

Samarbeidet førte til at forbundene nærmet seg hverandre. Landsforbundet hentet impulser fra AIFs opplegg for breddeidrett, og AIF satset i større grad på resultater og prestasjoner. Forbundene ville vært fornøyd med å fortsette den idrettslige rivaliseringen dem imellom, men Nazi-Tysklands frammarsj skulle få følger for det idrettslige samarbeidet og organiseringen. På AIFs landsmøte i juni 1939 foreslo Rolf Hofmo, sekretær i AIF, full samling av norsk idrett i ett forbund. Forslaget kom overraskende på både medlemmer av AIF, Landsforbundet og den borgerlige pressen. Hofmo og ledelsen i AIF måtte kjempe for å få saken gjennom. Tanken om sammenslåing begeistret ikke i Landsforbundet og flere medlemmer mente at eneste måte en samling kunne skje på, var ved at AIF meldte seg inn i Landsforbundet. Andre var mer lydhøre overfor forslaget, og var villige til å forhandle med AIF.⁶⁸

Samlingsforslaget lot seg imidlertid ikke realisere med det første. Blant flere møter mellom representanter for forbundene, står kvelden 8. april 1940 igjen som mest dramatisk. Forsamlingen hadde ikke rukket å komme til noen avstemming før møtet ble avbrutt av flyalarm. Krigen var kommet til Norge, og norsk idrett var fortsatt en splittet bevegelse.⁶⁹

---

⁶⁷ Goksøy 1992: 35.

⁶⁸ Goksøy 2008: 106.

⁶⁹ Goksøy & Olstad 2017: 9.

Kapittel 2. Nasjonal Samlings syn på idrett før okkupasjonen

I mellomkrigstiden var norsk idrett todelt. På en side sto Norsk Landsforbund for Idrett som representanter for borgerlig idrett, og på den andre sto Arbeidernes Idrettsforbund.

Landsforbundet og AIF hadde ingenting med hverandre å gjøre frem til 1936, da idrettsforliket førte til samarbeid mellom forbundene. Det kan imidlertid hevdes at norsk idrett i mellomkrigstiden var preget av uro og politisk uenighet. Hva var så situasjonen for idretten i et stadig mer urolig Europa? I Italia og Tyskland vokste fascismen og nasjonalsosialismen frem som statlig førende ideologier. Hva var idrettens situasjon i disse landene, og hvordan påvirket det norsk fascisme?

Fascismen og nazismen

For å forstå fascistenes og nazistenes syn på idrett, er det nyttig å ha innsikt i disse ideologienes grunnverdier.

Fascisme og nazisme har flere fellestrekk, og ideologiene utviklet seg fordi mange krevde handling fra politikere som kunne beskytte Vest-Europa mot kommunismen. Flere lot seg skremme av behandlingen den russiske middelklassen fikk etter revolusjonen i landet. Folks private eiendom ble beslaglagt, og flere fra det russiske borgerskapet ble drept eller deportert til Sibir. Nazismen, eller nasjonalsosialismen, har sitt utspring i fascismen. Sterk statlig styring, voldsdyrkelse og konservative verdier er grunnverdier i fascismen, så vel som i nazismen. En forskjell mellom ideologiene er at nazismen hadde fokus på rase.

Nasjonalsosialistene mente at den ariske rasen var overlegen andre raser, mens jøder sto lavest på rangstigen. De argumenterte for at jødene og kommunistene hadde slått seg sammen for å sørge for tysk nederlag i første verdenskrig. Myten om farlige kommunist-jøder er kalt «dolkestøtslegenden», og skapte stor oppslutning for den nasjonalsosialistiske bevegelsen.⁷⁰

Fascistene la sterk vekt på nasjonalisme og statlig fellesskap, og landet skulle ha førerbasert diktatorisk styre med en sterk leder på topp. I Italia var det Benito Mussolini, mens Adolf

---

⁷⁰ Paaske, 2018.

Hitler ledet Tyskland. Innad ville altså fascistene ha sterk statlig styring, og utad ønsket de å utvide sine landområder. De ville underlegge seg andre stater og samfunn, og forme dem etter et fascistisk samfunnsbilde.⁷¹

Fascismens syn på marxismen

Som nevnt utviklet fascismen seg av frykt for kommunismen. Kommunismen springer ut av teorien til Karl Marx om at alle skal ha felles eiendomsrett til samfunnsgodene. Det betydde at dersom en kommunistisk revolusjon skulle realiseres, så ville alle miste sine private eiendommer. Det gjaldt for alle, uansett hvilken posisjon man hadde i samfunnet. Mange som eide jord eller hadde annen eiendom fryktet en slik revolusjon.⁷²

Mens kommunistene, eller marxistene som de og ble kalt, fokuserte på at samfunnsverdiene ble felleseie, var privat eiendomsrett viktig for fascistene. De ønsket at sterke privatøkonomiske aktører skulle bidra til økonomisk vekst i samarbeid med staten. På tross av ulikhetene var det imidlertid også fellestrekk mellom ideologiene. Både fascismen og kommunismen ønsket en sterk stat som skulle styre økonomien og politikken, og generelt holde orden i samfunnet. For å forme samfunnet deretter, var voldsbruk akseptert i disiplineringprosessen. Tanken om å sikre fellesskapet arbeid og økonomisk trygghet, finner man altså i begge ideologiene.⁷³

Internasjonal fascisme og idrett

Fascismen i Italia og nazismen i Tyskland bar preg av likhet. Blant annet var sterk statlig styring viktig. Da landene fikk diktatorisk styre med nazismen og fascismen som statsførende ideologier, ble det innført endringer i begge samfunn. Idretten var et av samfunnsområdene som ble preget av dette. Nyordningen av samfunnet tok først form i Italia.

---

⁷¹ Berg & Lima, 2021.

⁷² Paaske, 2018.

⁷³ Paaske, 2018.

Idrett i det fascistiske Italia

Før 1. Verdenskrig hadde nasjoner som Storbritannia, Tyskland og Frankrike diskutert bruken av idrett som et symbol for sunnhet og nasjonal stolthet, men det var Italia under det fascistiske styret til Benito Mussolini som gjenopplivet denne forestillingen og realiserte den. Mussolini var selv en atletisk mann, og han ønsket å bruke idretten som virkemiddel for å samle det italienske folk om fascismen, modernisere nasjonen og forbedre den fysiske helsen ut fra et sosialdarwinistisk perspektiv.⁷⁴

I 1922 kom Mussolini til makten, og noe av det første han gjorde var å redusere fagforeningenes makt. For å få til dette ble fagforeningsorganisasjoner stengt ned, inkludert arbeideridrettsbevegelsen. Ettersom fascistene ønsket å bruke idrett i moderniseringsprosessen, dannet de *Opera Nazionale Dopolavoro* for å sørge for at bedriftsidrett og andre aktiviteter på bedriftsnivå skulle opprettholdes. I 1925 tok Fascistpartiet fullstendig kontroll over de ulike idrettsforeningene. Landets borgerlige idrett ble overstyrt ved at fascister ble satt inn i de sentrale stillingene, og det lyktes dem også å få inn fascistene Augusto Turati i den internasjonale olympiske komite (IOC). Turati gjorde til og med et så godt inntrykk i IOC at Mussolinis internasjonale omdømme ble styrket som en konsekvens av dette. Fascistene satte inn nye ledere i foreningene, dersom ikke de sittende lederne aksepterte fascismen som dominerende statssyn og endret idretten til et statlig styrt idrettssystem etter fascistenes ønske.⁷⁵

Kroppsøvingsreformen

Ungdommens fysikk og moral var en viktig bestanddel av fascistisk ideologi, og for å fremme det fascistiske idealet på dette feltet ble kroppsøvfaget reformert. Ansvaret for faget ble tatt fra utdanningsdepartementet og overført til en nyopprettet organisasjon kalt *Opera Nazionale Balilla* (ONB), som var en fascistisk ungdomsorganisasjon. Dette administrative skiftet ble gjennomført fordi fysisk fostring ble sett på som så viktig for den fascistiske moralen at faget ikke skulle påvirkes av ledere fra den tidligere statsmodellen i et departement som hadde liten interesse for idrett. ONB befant seg innenfor departementet

---

⁷⁴ Krüger 1999: 76.

⁷⁵ Krüger 1999: 77.

for nasjonal utdanning, og fikk stor økonomisk frihet for å tilrettelegge og promotere kroppsøving og idrett for elever og studenter. Barn og unge ble delt inn i grupper etter kjønn og alder, fra 8-14 år og 14-18 år. I gruppene ble de igjen fordelt på avdelinger, der de måtte gå med uniform som en del av forberedelse og tilpasning til militærtjeneste. Målet var å få barn og unge så tidlig som mulig inn i fascistisk aktivitet og tankegang. ONB kontrollerte etter hvert all aktivitet i skole og høyere utdanning, for å forsikre seg om at programmet ble gjennomført.⁷⁶

Konkurransetidrett

Det var også et mål for fascistene å vise at italienerne forbedret seg fysisk og moralsk, og det naturlige målet var italiensk suksess i internasjonal idrett. Interessen for å følge konkurransetidrett var stor i den italienske befolkningen. Den fascistiske idrettslederen, Lando Ferretti, antok at dette engasjementet ville påvirke folket til selv å drive aktiv idrett, og at dette igjen ville bidra til å skape ærlige borgere og heroiske soldater. Denne antagelsen fikk et skudd for baugen da mange italienere foretrakk å drive idretter som hadde liten militær og atletisk nytteverdi; som boccia, biljard og turgåing. Til tross for dette opplevde Italia suksess i internasjonal idrett, og i sommer-OL i 1932 vant nasjonen nest flest medaljer etter vertsnasjonen USA. Det italienske herrelandslaget i fotball vant i tillegg verdensmesterskapet i 1934 og 1938.

I følge Arnd Krüger kan det argumenteres for at denne perioden var høydepunktet for entusiasmen rundt det fascistiske regimet i Italia. Med internasjonal suksess i idrett som målestokk, kan det argumenteres for at nasjonen var verdens beste før den deltok i verdenskrigen og tapte.⁷⁷ Den fascistiske regjeringen i Italia var svært effektive når det gjaldt å nasjonalisere organiseringen av idrett. Flere land lot seg inspirere av deres fremgang, deriblant Tyskland.⁷⁸

---

⁷⁶ Krüger 1999: 77-78.

⁷⁷ Krüger 1999: 78-79.

⁷⁸ Krüger 1999: 80.

Idrett i Nazi-Tyskland

I boken *Mein Kampf*, skrev Adolf Hitler om viktigheten av at unge menn burde ha minst en time fysisk trening på morgenen og en time på kvelden. Han mente også aktiviteten skulle omfatte flere idretter og gymnastikk.⁷⁹

Da nazistene kom til makten i 1933 avskaffet de umiddelbart de kommunistiske idrettsorganisasjonene, og ikke lenge etter ble sosialdemokratenes idrettsorganisasjon oppløst. Dette berørte mer enn 1 million medlemmer. De nye styresmaktene satte deretter alle idrettsforbund inn under et felles system og innførte førerprinsippet, som innebar at alle forbundene hadde en nazist som øverste leder. Endringen medførte dessuten at representantene i idrettsstyrene ikke lenger ble stemt frem av medlemmer, men valgt av lederne ovenfra. Jødiske medlemmer ble kastet ut, mens tidligere medlemmer av de sosialistiske idrettsorganisasjonene fikk innpass i den nye idretten så lenge de fikk to nazister til å gå god for at de ikke var marxister.

Deutsche Turnerschaft (DR) var den største turn- og gymnastikkorganisasjonen og hadde tradisjonelt nasjonalistiske holdninger. Fra 1800-tallet og fremover hadde denne organisasjonen vært dominerende innenfor organisert trening, og da de nye makthaverne endret det administrative rammeverket for idretten, mente lederne i DR at deres organisasjon burde ha ansvar for trening som hadde militær nytteverdi. Dette inkluderte idretter som svømming, fekting og friidrett, selv om disse allerede var en del av eksisterende idrettsforbund. Nazistene endte med å gi DR ansvaret for gymnastikk, og samtidig underordne dem i forbundet *Deutscher Reichsbund für Leibesübungen* (DRL). Den tidligere innflytelsesrike organisasjonen var dermed blitt marginalisert av det nye regimet.⁸⁰

Eliteidrett

Frem mot OL i Berlin i 1936 satset tyskerne på eliten av idrettsutøvere, og med Italias sterke resultat fra 1932-OL i minnet ønsket også de å vise nasjonens sterke posisjon gjennom idrett. Samlingen av idrettsforbundene i ett felles system gjorde det enklere å samle de beste

---

⁷⁹ Krüger 1999: 69.

⁸⁰ Krüger 1999: 69-70.

utøverne i en gruppe, ettersom det ikke lenger var noe skille mellom sosialister og borgerlige i tysk idrett. I OL i 1936 ble Tyskland mestvinnende nasjon, med USA på andre plass og Italia som nummer tre. Slik fikk nazistene vist verden hvilken idrettsdyktig nasjon Tyskland var, og hva et samlet tysk rike kunne oppnå i idrettens verden. Tyskerne ønsket også å bruke idretten som et virkemiddel for å gi inntrykk av normalitet i en periode med mye politisk uro. Derfor deltok Tyskland i flere internasjonale landskamper i løpet av nazi-perioden enn noen gang før.⁸¹

Kvinneidrett

Synet på kvinneidretten var tvetydig i denne perioden. På den ene siden likte man den idrettslige suksessen kvinnene opplevde. Ifølge Arnd Krüger beskriver flere tyske sagaer kraftfulle og atletiske kvinner, noe som denne nyere suksessen gjenspeilet. På den andre siden var de tyske gymnastikkforbundene sterkt imot konkurranseidrett, særlig blant kvinner. Blant disse hersket det en oppfatning om at slik idrett kunne påvirke kvinners evne til reproduksjon negativt, og man frarådet dermed dette.⁸²

Hitlerjugend

Hitlerjugend var en nasjonalsosialistisk ungdomsorganisasjon som fra OL i 1936 ble obligatorisk for tyske gutter og jenter i alderen 10-18 år. Det ble et krav om at alle ungdomslag måtte bli en del av Hitlerjugend for å kunne fortsette sin eksistens. Selve idretten endret seg lite, men instruktører og trenere måtte avfinne seg med å jobbe for Hitlerjugend og identifisere seg med det politiske systemet som blant annet inkluderte nasjonalsosialistiske sanger og ideologi i treningsøktene. I tillegg ble man observert i større grad enn tidligere. Mange instruktører likte imidlertid endringen, ettersom de fikk bedre lønnsvilkår. I tillegg ble arbeidet sett på som offentlig tjeneste. Mange tyskere jobbet på denne tiden i siviltjenesten, og der ble det ansett som viktig at man utførte minst en offentlig tjeneste som en del av dette engasjementet.⁸³

---

⁸¹ Krüger 1999: 71.

⁸² Krüger 1999: 71.

⁸³ Krüger 1999: 71-72.

DRL jobbet tett med statsapparatet og ble utover på 1930-tallet nærmere tilknyttet nasjonalsosialismen. I 1938 ble DRL omgjort til Nationalsozialistischer Reichsbund für Leibesübungen (NSRL), og ble underlagt det tyske naziregimet. På denne tiden stilte myndighetene krav til tyske borgere om å bidra med tjeneste i de nazistiske organisasjonene. Det faktum at all idrett ble del av organisasjonsapparatet, medførte at arbeid i idrettslag ble akseptert som offentlig tjeneste. Dette førte til at de ulike idrettslagene fikk tilgang på flere dyktige trenere, instruktører og andre bidragsytere.⁸⁴

Idrett hadde høy prestisje i Nazi-Tyskland. Under den økonomiske krisen som herjet noen år tidligere hadde mange kroppsøvlingslærere fått sparken, og kroppsøvlingsfaget ble sett på som mindre viktig. Under Adolf Hitlers regime fikk kroppsøvlingslærere jobben tilbake. Flere fikk også sentrale roller i skolen, og var blant de mest ivrige nazistene i skolesystemet. Idretten ble dessuten brukt som et middel for å normalisere hverdagen så mye som mulig etter hvert som tyskerne ble mer involvert i krig. I tillegg var det ønskelig å holde folk i form med hensyn til krigsinnsats.⁸⁵

Regimene i Italia og Tyskland prioriterte idrettslivet, og benyttet idrett som et virkemiddel for å fremme nasjonal makt og styrke, og demonstrere den overfor andre nasjoner. Idrettens militære nytteverdi ble sett på som viktig, i tillegg til at den også fungerte som et virkemiddel for å normalisere hverdagen i en periode med stadig mer militær opprustning. Idrett fikk altså en sentral rolle i diktaturstatene, men hvilket syn hadde norske fascister på idrett?

Norske fascisternes syn på idrett

Den politiske situasjonen i Norge var på 1930-tallet ulik fra den i Tyskland og Italia. Fra 1933 vekslet partiene *Venstre* og *Arbeiderpartiet* om å ha regjeringsmakt.⁸⁶ Fascismen var ikke i nærheten av å være like utbredt her. Det politiske partiet *Nasjonal Samling* var dog en representant for fascismen i Norge, og det trakk inspirasjon fra sine tyske og italienske

---

⁸⁴ Krüger 1999: 72-73.

⁸⁵ Krüger 1999: 74.

⁸⁶ Goksøyr 2008: 104.

meningsfeller.⁸⁷ Med en sterk prioritering av idrett i Italia og Tyskland kan man stille spørsmålet: Hvilke tanker hadde Nasjonal Samling om idrett i mellomkrigstiden?

Nasjonal Samling

Det politiske partiet Nasjonal Samling ble stiftet 17. mai 1933. Lederen for partiet het Vidkun Quisling. Nasjonal Samling stilte i årene fram til 2. verdenskrig ved 4 valg, og oppnådde ikke høyere oppslutning enn omtrent to prosent av velgermassen på det meste. Nasjonal Samling var med andre ord et lite parti i mellomkrigstiden, med tilsvarende beskjeden politisk påvirkning. Det er altså ikke partiets folkelige oppslutning som er årsaken til den enorme interessen for Nasjonal Samling i ettertiden, men rollen partiet tok på seg som nazistenes støttespiller under okkupasjonen. Nasjonal Samling representerte en norsk avlegger av den internasjonale fascistiske bevegelsen som var en sentral aktør på den politiske verdensscenen i mellomkrigstiden og under andre verdenskrig.⁸⁸

Nasjonal Samling og idretten

Før 2. verdenskrig hadde ikke Nasjonal Samling et eget program for hvordan idretten skulle organiseres.⁸⁹ I partiprogrammet fra 1934 får idretten lite oppmerksomhet, men under overskriften *Individet, slekten og folkehelsen* kan man finne en liten notis: «Folkehelsen styrkes ved bedre hygiene og bedre boligforhold, ved å motarbeide alkoholmisbruk og ophjelpes sund folkeidrett».⁹⁰ Her vektlegges viktigheten av idrett for menneskets helse. Til tross for det smale fokuset på idretten kan man spørre: Var dette et syn på idretten, i tråd med fascistisk ideologi?

Både Italia og Tysklands regimer fokuserte i stor grad på eliteidrett og på idrettens militære nytteverdi. De ønsket at idretten skulle brukes på måter som ville styrke nasjonenes renommé internasjonalt og fremme deres militære styrke. Idrett for folkehelsens skyld var de tilsynelatende mindre opptatt av. I dette tilfellet hadde Nasjonal Samling liknende idéer

---

⁸⁷ Goksøy & Olstad 2017: 171.

⁸⁸ Riksarkivet 2011: 8.

⁸⁹ Goksøy & Olstad 2017: 171.

⁹⁰ Nasjonal Samling 1940: 6.

om idretten slik som AIF hadde på 1930-tallet. Som tidligere nevnt tonet AIF ned fokuset på revolusjonær idrett i 1930-årene og fokuserte i større grad på idrett for folkehelsens skyld. Man kan bemerke seg at Nasjonal Samling, som representerte en norsk avlegger av fascisme, på dette området hadde liknende tankegodt som arbeideridretten. En gruppe de italienske fascistene og tyske nasjonalsosialistene hadde lite til overs for.

Fritt Folk – partiets talerør

Til tross for partiets manglende program for organisering av idrett, fantes det likevel tanker og meninger om samtidens idrettslige aktiviteter blant medlemmer og sympatisører. I partiavisen Fritt Folk uttrykkes meninger om norsk idrett og tanker om AIF.

I en utgave av 26. mars 1936, kan man under overskriften «Vi mener» lese:

«Fritt Folk skal målbevisst bekjempe revolusjonsidretten og all dens vesen. Etter vår mening er A.I.F. en skamplett på idretten, - en besudling av dens rene idé og mål. A.I.F. driver ikke idrett, men klassekamp, A.I.F. er et middel i revolusjonsmakernes hender. «Fritt Folks» oppgave skal være til stadighet å minne om dette». ⁹¹

Videre hevdes det i samme artikkel:

«Vårt motto og mål skal være: Idrettsbanene rene, så idrettens tilhengere atter kan puste fritt, og drive sin idrett som før. Vi vil arbeide for sund idret og sport i et fritt folk.»⁹²

I Fritt Folks utgave av 6. april 1936 uttrykkes lignende tankegodt i samme spalte:

«NS. Og IDRETTE. Hvorledes stiller NS sig til idretten? Er det spørsmålet som vi møtes med overalt i idrettskretser. Svaret er og vil alltid bli: Som enhver sportsinteressert og nasjonalsinnet nordmann. La oss allerede fra første stund av gjøre det klart for alle, at politikk og idrett er to ting som ikke har noe med hverandre å gjøre. «Politisk idrett er vrøvl. Idretten kan ikke inndeles i politiske farver, og vi vil til alle tider og med alle midler bekjempe den marxistiske utnyttelse av idretten til fordel for politiske planer. Det er helt uforenlig med hele idrettens ide. Klassekampen som aldri foster annet enn hat og fordervelse, skulde

---

⁹¹ Fritt Folk 1936: 5.

⁹² Fritt Folk 1936: 5.

bannlyses fra alle idrettsplasser. At medlemmer av et politisk parti arrangerer idrettsstevner er helt på sin plass, men at de driver propaganda under selve stevnet, hører ingen sted hjemme. Vi NS-folk blir stående i våre respektive klubber så lenge idrettsforbundet holder sig borte fra enhver forbindelse med den politiske stormtroppidrett. La idrettsfolk tilhøre hvilket politisk parti de vil, men noe kompromis mellom marxistenes idrettsforbund og Norges Landsforbund for idrett anerkjenner vi aldri.»⁹³

Nasjonal Samling om AIF

Ettersom artiklene er skrevet i Nasjonal Samlings eget organ, og dessuten under headingen «Vi mener», kan det være grunn til å tro at dette tankegodset var fremherskende hos mange medlemmer av partiet på denne tiden. Det uttrykkes en tydelig motstand mot politisk idrett, AIF og marxismen generelt i begge artikler. En årsak til denne kraftige markeringen kan kanskje spores i forhandlingene mellom AIF og Landsforbundet, som kulminerte med idrettsforliket i mai 1936. Artiklene som her refereres er skrevet i mars og april, og viser hvilken retning Nasjonal Samling ønsket at idretten skulle ta. Både den italienske fascismen og den tyske nasjonalsosialismen var forbilder for NS, og ettersom disse nasjonene begge avskaffet arbeideridretten i sine land, inspirerte nok dette til lignende tanker om den norske arbeideridretten blant NS-folk.

Man bør også merke seg det som står i artikkelen fra 6. april 1936, om at det tilsynelatende ikke er noe problem å arrangere idrettsstevner dersom man er medlem i et politisk parti - så lenge man ikke driver propaganda under selve stevnet. Det kan være at denne ytringen hadde til hensikt å vise motstand mot AIF, som NS mente var et middel i revolusjonsmakerenes hender. Årsaken kan imidlertid også være at aksepten for at idrettsstevner kunne arrangeres av medlemmer av politiske partier hadde med det nært forestående OL i Berlin å gjøre. De tyske nasjonalsosialistene skulle sommeren 1936 arrangere olympiske leker, og det kan tenkes at Nasjonal Samling ønsket å forsvare dette omstridte arrangementet. I ettertid blir i så fall denne aksepten stående i et nokså grelt lys, ettersom OL i Berlin ble de mest tydelig politiske lekene som har blitt arrangert.⁹⁴

---

⁹³ Fritt Folk 1936: 5.

⁹⁴ Goksøyr 2008: 104.

Statsbærende versus ikke statsbærende

Forskjellen var stor mellom hvordan Nasjonal Samling prioriterte idrettslig aktivitet sammenlignet med tysk nazisme og italiensk fascisme. At artiklene i Fritt Folk gir innblikk i partimedlemmers og sympatisørers meninger om norsk idrett, gir imidlertid grunn til å tro at partiprogrammet fra 1934 ikke er representativt for hele idégrunnlaget i Nasjonal Samlings idrettssyn. Hvorfor ble idrett viet så liten plass i partiprogrammet, når både Italia og Tyskland hadde store vyer for den? En vesentlig forskjell på NS' situasjon sammenlignet med fascistene i Italia og nasjonalsosialistene i Tyskland, er at NS ikke var et statsbærende parti. I Italia og Tyskland ble endring av idrettsorganiseringen gjennomført først når fascistene og nasjonalsosialistene kom til makten. De var i tillegg totalitære regimer med sterk statlig styring, noe som trolig gjorde det enklere å gjennomføre store endringer på kort tid. Fascistene i Italia og nasjonalsosialistene i Tyskland hadde allerede vunnet makten og kunne i større grad fremme endringer etter regimets ønsker.

Nasjonal Samling var et lite parti, med to prosent av velgermassen på det meste, på 1930-tallet. I motsetning til de ideologiske forbildene i Europa hadde NS tilnærmet ingen politisk makt. For NS gjaldt det trolig å overbevise nordmenn om verdien av partiets politiske idéer, og å skaffe seg større oppslutning blant folket. Idrett ble trolig viet mindre oppmerksomhet i partiprogrammet fordi NS måtte prioritere et helhetlig, politisk bilde. Selv om idrett ble diskutert blant mange nordmenn på 1930-tallet, var det andre saker som engasjerte mer i det brede lag av folket. For Nasjonal Samling var det nok viktig å fremme et helhetlig politisk program som favnet bredt. I dette bildet ble ikke idrett prioritert.

I partiprogrammet fra 1934 er fem hovedpunkt nedfelt, med ytterligere beskrivelse av hvert punkt. Hovedpunktene er: 1. Staten og Samfundet, 2. Arbeidslivet, 3. Individet, Slekten og Folkehelsen, 4. Skole og Åndsliv og 5. Forsvaret og Utenrikspolitikken.⁹⁵ Programmet favner sentrale samfunnsområder, men folkehelse må sies å være det eneste som tydelig tangerer idrettsspørsmålet.

---

⁹⁵ Nasjonal Samling 1940: 3-7.

Partiets målsetning defineres slik i partiprogrammet: «Nasjonal Samlings mål er: Nasjonal enhet uten klassesetninger og partier, et solidarisk norsk folkesamfund bygget op organisk på yrkeslivets grunn, med et sterkt og stødig styre.»⁹⁶

Her beskrives et styresett som kan likne mye på det italienske og tyske, med et sterkt styre og uten partier. Det kan virke som om Nasjonal Samling ønsket å nå dit fascistene og nasjonalsosialistene allerede var. Gitt at NS hadde vært i samme maktposisjon som forbildene i Tyskland og Italia, er det et interessant spørsmål om både idrett og andre samfunnsområder i så fall hadde vært behandlet og prioritert radikalt annerledes i partiprogrammet. Politiske prioriteringer i okkupasjonsårene kan tyde på det.

Kvinneidrett

I mellomkrigstiden kan det virke som om norsk idrett var akterutseilt i synet på konkurranseidrett blant kvinner. Den Internasjonale Olympiske Komité åpnet opp for at kvinner kunne delta i idretter som turn og friidrett fra og med 1928, men flere maktsterke menn i norsk idrett satte foten ned for kvinners konkurransevirkosomhet. Begrunnelsen var at mange idrettsgrener ble ansett for å være helseskadelige eller uestetiske dersom kvinner utførte dem, i første rekke idretter som krevde styrke og utholdenhet. AIF førte an i kampen for at også kvinner i større grad skulle kunne drive konkurranseidrett, og kvinnene ble inkludert i AIFs arbeid for masseidrett allerede i 1924. I idrettsarrangementet *Spartakiaden* i Oslo i 1928 var kvinnelangrenn en del av programmet, lenge før kvinnelige skiløpere utenfor AIF fikk lov til å delta i konkurranseidrett. AIF mente imidlertid at kvinneidrett skulle være annerledes enn mannsidretten. Dette var Landsforbundet og AIF enige om, og i begge organisasjonene ble prinsippene og grensene for kvinneidrett satt av mannlige leger.⁹⁷

Kvinneidrettssaken var altså aktuell både nasjonalt og internasjonalt i mellomkrigstiden. I Tyskland eksisterte lignende tankegods om kvinneidretten som i Norge, men der ble kvinner i større grad inkludert i konkurranseidrett. Ettersom Nasjonal Samling ble inspirert av tysk nasjonalsosialisme, er det naturlig å stille spørsmål ved om partiet hadde vyer for kvinneidretten i mellomkrigstiden?

---

⁹⁶ Nasjonal Samling 1940: 3.

⁹⁷ Goksøyr 2008: 101-102.

Lite tilsier imidlertid at Nasjonal Samling engasjerte seg nevneverdig i kvinneidrettsspørsmålet. Det kan imidlertid nevnes at Charles Hoff fra starten av 1930-årene engasjerte seg som friidrettstrener for kvinner, før de fikk innpass i Landsforbundet.⁹⁸ Charles Hoff var tidligere verdensrekordholder i stavsprang og en merittert norgesmester. I årene før krigen var han tilknyttet avisen Fritt Folk, men han ble ikke medlem av NS før 23. september 1940.⁹⁹ Vi vet altså at minst en profilert NS-sympatisør hadde et engasjement for kvinneidrett allerede i mellomkrigstid.

Veien videre

Kildematerialet tilsier at det var stort engasjement blant NS-medlemmer og sympatisører rundt idrettsforliket i 1936. Sterk motstand mot marxismen og arbeideridretten synes å ha vært fremherskende. Med unntak av bemerkningen om idrettens betydning for folkehelsen, virker det imidlertid som om Nasjonal Samling har hatt lite eller ingenting programfestet om organisering av idrettslig aktivitet før okkupasjonen. NS hadde liten politisk påvirkningskraft, og det var trolig viktig for partiet å prioritere andre samfunnsaker enn idrett i mellomkrigstiden. Men 9. april 1940 okkuperte tyskerne Norge, og maktforholdene i landet endret seg radikalt. Som et tyskvennlig parti var nok Nasjonal Samling håpefulle med hensyn til hva partiet kunne oppnå i et okkupert Norge. Hva ville skje med idretten når landet ble okkupert, og hvordan stilte Nasjonal Samling seg til idrettsspørsmålet?

---

⁹⁸ Goksøy & Olstad 2017: 144.

⁹⁹ Goksøy & Olstad 2017: 26.

Kapittel 3. Okkupasjon – Hva nå med norsk idrett?

I mellomkrigstiden var norsk idrett delt i to forbund med steile motsetninger til hverandre. AIF og Landsforbundet unnlot å drive idrettslig samarbeid i 11 år. Vendingen ble Idrettsforliket i 1936, som førte til at idretten ble upolitisk og at forbundene ble likestilt. Som følge av forliket ble det opprettet samarbeid mellom AIF og Landsforbundet, men norsk idrett forble delt i to forbund. Med tiden ble det imidlertid klart at forbundene vurderte sammenslåing, og i juni 1939 ble det fremmet forslag fra AIFs side om dette.

4. mars 1940 ble det inngått en avtale mellom representanter fra Landsforbundet og AIF. Avtalen innebar at særforbundenes selvstendighet ville bli sterkt begrenset, noe som ble møtt med voldsomme protester. Det var umulig å få avtalen vedtatt på idrettstinget, som var Landsforbundets høyeste myndighet. Samlingsforslaget lot seg ikke realisere før Norge ble okkupert av Tyskland, og norsk idrett gikk inn i krigen som en splittet bevegelse.¹⁰⁰ Hva ville skje nå?

Idretten i 1940

De første månedene etter okkupasjonen av Norge hersket det usikkerhet blant norske idrettsfolk om man skulle gjenoppta de idrettslige aktivitetene. Fra Landsforbundet og AIFs side ble det meldt at lag og idrettsorganisasjoner skulle holde virksomhetene i gang i den utstrekning det lot seg gjøre. Formulert slik var dette en forvirrende melding å forholde seg til for idrettsutøvere, ettersom det var et definisjonsspørsmål i hvilken grad det lot seg gjøre å utføre idrettsaktiviteter. I noen tilfeller førte formuleringen til at det ble bedrevet trening og konkurranser flere steder, allerede før de militære kampene var over i Sør- og Nord-Norge. Så tidlig som 19. april 1940 kunne Dagbladet melde at fotballklubben Lyn var i gang med fotballtrening på parkeringsplassen ved Ullevaal Stadion, noe ikke alle var like begeistret for. Bladet *Sportsmanden* stilte 22. april spørsmålet om man skulle «leke i et hjem som står i brann».¹⁰¹

---

¹⁰⁰ Goksøyr & Olstad 2017: 41-42.

¹⁰¹ Goksøyr & Olstad 2017:25-27.

Det var altså motstridende meninger om idretten skulle holdes i gang eller ei, og utover i mai 1940 virker det som en tydelig tilbakeholdenhet i idrettslivet gjorde seg gjeldende. AIF avlyste arrangementer, og Landsforbundet meldte at offentlige konkurranser burde innskrenkes.

Da kampene i Nord-Norge var over og hele landet var okkupert, endret situasjonen seg for idretten. Idrettsstyret i Landsforbundet vedtok at ulike stevner og norgesmesterskap kunne tillates, men overlot avgjørelsen vedrørende de konkrete arrangementene til de ulike forbundene. Idrettsklubben Tjalve arrangerte et stort stevne 31. august og 1. september som erstatning for et norgesmesterskap i friidrett som var blitt avlyst under okkupasjonen.¹⁰²

Uklare forhold

Da krigen brøt ut i Europa innførte norske idrettsorganisasjoner et vedtak om at man ikke skulle drive idrett med krigførende nasjoner.¹⁰³ Til tross for at idretten til en viss grad holdt seg i gang etter okkupasjonen, gjaldt vedtaket om ikke å konkurrere mot eller ha idrettssamkvem med tyskerne.¹⁰⁴ Det rådet likevel usikkerhet angående hvilken holdning man skulle vise ovenfor de tyske okkupantene, og det førte til at det flere steder foregikk idrettskamper mellom norske utøvere og tyske soldater. I Bergen ble det arrangert fire fotballkamper mellom den tyske vernemakten og kretslagene til Landsforbundet og AIF i perioden 28. august til 17. november 1940.¹⁰⁵

Okkupasjonsmakten ønsket å komme i kontakt med norsk idrett av flere grunner. De ønsket å bruke norske idrettsutøvere i propagandaøyemed for å vise verden hvor godt norske idrettsfolk likte å konkurrere mot tyskere, og de ønsket også at norsk idrett skulle stå til disposisjon for tyske soldater som en distraksjon og inspirasjon i hverdagslivet. Tyske militære tropper arrangerte idrettskonkurranser og besøkte norske idrettsplasser, men idrettsledere forsøkte å unngå trening og konkurranser med dem. I starten ble dette møtt med forståelse av tyskerne, men da krigføringen var over i Norge og Tyskland hadde befestet

---

¹⁰² Goksøy & Olstad 2017: 27-28.

¹⁰³ Goksøy 2010: 115.

¹⁰⁴ Goksøy & Olstad 2017: 28.

¹⁰⁵ Goksøy & Olstad 2017: 33.

sin maktposisjon i Europa utover sommeren 1940, førte det til et betydelig press også på idrettens område. 15. august 1940 ble det fremsatt flere krav fra tyskerne i en samtale mellom en representant fra det tyske Reichskommissariat og Landsforbundet, representert ved formann Carl Christiansen og sekretær Helge Løvland. De krevde blant annet at alle forordninger og rundskriv som forbød norske idrettsutøvere å drive idrett med tyskerne måtte oppheves, og at alle lokale ønsker om tysk-norske konkurranser skulle etterkommes. Videre samarbeid var opp til de ulike idrettsforbundene.¹⁰⁶

Samling mellom forbundene

Rivaliseringen mellom Landsforbundet og AIF fortsatte å prege norsk idrett helt frem til sommeren 1940. I begge leirer var det folk som ønsket å beholde sitt forbunds identitet, og som prioriterte politisk tilhørighet fremfor idrettslig samling.¹⁰⁷

Da en samling viste seg vanskelig å gjennomføre, ble Statens Idrettsråd involvert.

Idrettsrådet ba det midlertidige styringsorganet, Administrasjonsrådet, om å tvinge gjennom en sammenslåing av idrettsforbundene. Rådet sendte saken videre til embetsverket i Sosialdepartementet, som hadde overordnet ansvar for idrettssaker. Sosialdepartementet gav tydelig beskjed til forbundene om at de ville diktere betingelsene for samling dersom partene ikke selv klarte å bli enige. Samtidig med denne prosessen foregikk det riksrådsforhandlinger mellom den tyske okkupasjonsmakten og norske politikere, med utsikter til å danne et Departement for Arbeidstjeneste og Idrett under ledelse av NS-mannen, Axel Stang. Dette ble nok sett på som et incentiv til å få fortgang i forhandlingene mellom idrettsforbundene.¹⁰⁸

15. juli 1940 vedtok Landsforbundets og AIFs forhandlere samling av forbundene. Vilkårene var omtrent de samme som i avtalen fra 4. mars. Særforbundene ble ikke involvert i forhandlingene, og var raskt ute med å vise sin misnøye med avtalen. Fotballforbundets president Reidar Dahl påpekte i et intervju med Aftenposten at dersom vedtaket var endelig så var det ulovlig, ettersom idrettsstyret ikke hadde fullmakt til å handle uten godkjenning

---

¹⁰⁶ Goksøy & Olstad 2017: 36-39.

¹⁰⁷ Goksøy & Olstad 2017: 41.

¹⁰⁸ Goksøy & Olstad 2017: 42.

fra særforbundene. Han utdypet påstanden med at en sammenslutning av forbundene krevde en lovendring som bare kunne vedtas av et idrettsting. Dagen etter avisoppslaget kom Norges Fotballforbund med en uttalelse, der de ønsket seg utmeldt av Landsforbundet som en konsekvens av det nye vedtaket. Flere andre særforbund erklærte at heller ikke de anså seg bundet av sammenslutningen.¹⁰⁹

I arbeiderbevegelsen var det nok en frykt for at den nye situasjonen under tysk okkupasjon kunne få alvorlige konsekvenser for dem. Arbeideridretten var i Tyskland blitt forbudt av nazistene, og arbeidernes tillitsmenn både i politikken og idretten var nok urolig for at arbeiderbevegelsen kunne bli slått tilbake.¹¹⁰ Dette var bakgrunnen for at formannen i AIF Rolf Hofmo, i frykt for arbeideridrettens fremtid, firte voldsomt på kravene i et ydmykende tilbaketog til Fotballforbundets lokaler. Fotballforbundets president Reidar Dahl og sekretær Asbjørn Halvorsen dikterte betingelsene, og den 6. august 1940 ble det offentliggjort en avtale mellom særforbundene og AIF. Det spredte seg en usikkerhet om hva man hadde i vente, og situasjonen var uavklart da idrettstinget møttes 31. august 1940.¹¹¹

Idrettstinget 31. august og 1. september 1940 står i ettertid som en avgjørende begivenhet i norsk idretts historie. Der ble grunnlaget for vedtak om samling av Landsforbundet og AIF lagt, og i tillegg la idrettstinget premissene for idrettens motstand mot okkupasjonsmakten. Det ble valgt representanter til et påtenkt interimsstyre, for et felles idrettsforbund. Mannen som ble valgt som ny formann i Landsforbundet het Olaf Helset og var selv ikke til stede på tinget, men ble valgt med 60 mot to stemmer. AIF hadde først reagert voldsomt på kravene på idrettstinget, men etter møter mellom Olaf Helset og Harald Smedal fra Landsforbundet og Rolf Hofmo og Sigurd Halvorsen ble det oppnådd enighet. 13. september 1940 ble overenskomsten undertegnet, og det ble konstituert et interimsstyre for et samlet Norges Idrettsforbund. Helset fra Landsforbundet ble formann, og Hofmo fra AIF ble nestformann.¹¹²

---

¹⁰⁹ Goksøy & Olstad 2017: 42-43.

¹¹⁰ Tønnesson 1986: 26.

¹¹¹ Goksøy & Olstad 2017: 43-44.

¹¹² Goksøy & Olstad 2017: 45-50.

Lederne Helset og Hofmo

Etter idrettstinget satt to ledere for hvert sitt forbund med sentrale roller i det nye interimsstyret. Det var Olaf Helset, som på idrettstinget ble valgt som ny leder for Landsforbundet, og Rolf Hofmo som ledet AIF. Olaf Helset var en ildsjel i det norske forsvaret. Han hadde tidligere gått gradene som offiser, og han hadde også vært formann i Norges skiforbund. Da krigen kom til Norge, skaffet Helset seg et navn for historiebøkene da han ledet en vellykket trefning ved midtskogen nær Elverum natt til 10. april 1940, slik at kongen og regjeringen unngikk tyskerne. Daværende forsvarssjef for Norge, Otto Ruge, ble i oktober 1940 sendt i fangenskap i Tyskland. Dette førte til at Olaf Helset fikk ordre om at han var en av to som skulle lede eventuell militær motstand mot okkupasjonsmakten på vegne av Ruge, dersom det kom til det. Mannen som ble valgt som leder for Landsforbundet ble senere altså utpekt som motstandskjemper av okkupasjonsmakten.¹¹³

Rolf Hofmo hadde i utgangspunktet arbeiderbevegelsen og arbeideridrettens ve og vel i tankene. Han hadde fulgt utviklingen i Tyskland i mellomkrigstiden, og erfart at arbeiderbevegelsen der ble knust av naziregimet, mens det borgerlige idrettsforbundet tilpasset seg og til en viss grad fikk være i fred for Hitlers nyordning. Etter dette ble tysk idrett sakte, men sikkert nazifisert, og Hofmo fryktet at dette kunne skje også med norsk idrett. Trusselen fra nazismen førte til at Hofmo og AIF engasjerte seg i arbeidet med å styrke norsk beredskap i årene 1939-1940. Hofmo og Helsets verdener nærmet seg hverandre.¹¹⁴

Motiver for samling – ledernes agenda

Ifølge Stein Tønnesson hadde Olaf Helset en større politisk agenda enn de andre idrettslederne. Dette begrunner han med Helsets militære rolle før og under krigen, og forklarer at det var viktig for Helset at de tyske okkupantene og NS-medlemmene ble nektet inngang i idretten fremfor at idrettslig aktivitet skulle holdes i gang. Tønnesson hevder at

---

¹¹³ Tønnesson 1986: 35-36.

¹¹⁴ Tønnesson 1986: 35-37.

Helset så muligheter for å gjøre idretten om til en rekrutteringsarena for motstandskamp, men dette krevde en isfront mellom idretten, okkupasjonsmakten og NS.¹¹⁵

Matti Goksøyr spekulerer også i at Olaf Helset hadde et større politisk mål med idrettsstreiken. Han grunngir dette med at bak Helsets kandidatur som leder av Landsforbundet lå en plan om å gjøre idrettsbevegelsen til et instrument for motstand. Goksøyr hevder at allerede før sammenslåingen av Landsforbundet og AIF hadde Olaf Helset begynt organisering av illegal motstand.¹¹⁶

Stein Tønnesson hevder at også Rolf Hofmo hadde politiske baktanker med sitt engasjement i idretten. Hofmos frykt for at arbeideridretten skulle miste sin posisjon til fordel for landsforbundet, gjorde at han så det som gunstig å slå sammen idrettsforbundene. Han tenkte at en felles front ville føre til felles skjebne.¹¹⁷ Hofmos motiv for samling og idrettsstreik var i følge Tønnesson å bevare arbeideridrettens eksistens.

Også Matti Goksøyr antar at Hofmo tenkte slik, da avtalen for sammenslåing av Landsforbundet og AIF skulle signeres. Avtalen som ble signert, førte ifølge Goksøyr til at AIF måtte gi opp mange av sine krav, i motsetning til hva som var tilfellet for Landsforbundet. En slik avtale hadde trolig aldri blitt signert av AIF og Hofmo dersom Norge ikke hadde vært okkupert, men frykten for tysk press og arbeideridrettens fremtid førte til at avtalen ble undertegnet.¹¹⁸

Hvordan så NS på samlingen?

Fritt Folk fulgte saken om idrettssamlingen både før og etter idrettstinget 31. august – 1. september 1940, og også i etterkant av den endelige overenskomsten 13. september. Ved å se nærmere på avisens omtaler av idrettssamlingen kan man få et inntrykk av hvordan Nasjonal Samling stilte seg til saken.

I en artikkel fra 12. september 1940 om idrettssamlingen, sto det i Fritt Folk: «Vi synes det er

---

¹¹⁵ Tønnesson 1986: 36-37.

¹¹⁶ Goksøyr & Olstad 2017: 48-49.

¹¹⁷ Tønnesson 1986: 37-38.

¹¹⁸ Goksøyr & Olstad 2017: 43.

meningsløst at hr. Hofmo skal stå i veien for en selvfølgelig samling av all norsk idrettsungdom...». ¹¹⁹

Etter den endelige overenskomsten i samlingsaken sto det 18 september 1940:

«For alle venner av norsk idrett er det en glede å se at det omsider er blitt enighet om samling av alle klubber i ett forbund. Så mange viderverdigheter har norsk idrett måttet gjennomgå, og så mange krumspring har været forsøkt fra flere hold for å forhindre samlingen at idretten er blitt hemmet i sin utvikling av den grunn. Desto gledeligere er det at vi nu skal få se alle AIFs dyktigste idrettsutøvere i konkurranse med deres kamerater fra Landsforbundet. At denne samling vil hjelpe til med å få idrettsarbeidet ennu meget lenger frem enn den er idag er utvilsomt.». ¹²⁰

Det fremgår i artiklene at idrettssamlingen var ønsket av Nasjonal Samling. At utøvere fra AIF og Landsforbundet skulle samles i ett forbund var NS tydelig fornøyd med, og det kan virke som om de så på samling som nødvendig for å utvikle idrettsarbeidet. Tyskland hadde oppnådd stor suksess i internasjonal idrett etter at utøverne hadde blitt samlet i ett felles system. Det kan hende at idrettsinteresserte NS-folk håpet på lignende effekt for norsk idrett. Å samle idretten ville potensielt gjøre det enklere å få tak i de beste utøverne fra begge forbund, og dermed gjøre Norge bedre stilt i internasjonale konkurranser. AIF hadde for eksempel ikke sendt sine utøvere til OL i Berlin i 1936, men da samlingen ble vedtatt var det håp om at norsk idretts ypperste elite ville stille i internasjonale konkurranser. ¹²¹

Ser man til 1936 og saken om idrettsforliket, var NS imot at AIF og Landsforbundet skulle drive idrettslig samarbeid. I utdraget fra 12. september 1940, blir idrettssamlingen omtalt som selvfølgelig, noe som er selvmotsigende ut fra uttalelsene i 1936. Det bør imidlertid tas med i betraktningen at fire år skiller uttalelsene, og mye kan ha endret seg i løpet av disse årene. Trolig ønsket NS-sympatisører ett felles idrettsforbund. I artiklene fra 1936 var negative uttalelser om idrettslig samarbeid med AIF basert på forbundets ideologi, og ikke på antipati mot utøverne. Det samme gjelder utdragene fra 12. september og 18. september

---

¹¹⁹ Fritt Folk 1940: 6.

¹²⁰ Fritt Folk 1940: 5.

¹²¹ Goksøyr 2008: 103.

1940. AIFs idrettsutøvere blir omtalt i svært positive ordelag, mens lederen Rolf Hofmo anses som skurken i idrettspolitikken. Det kan altså virke som om vedtaket om idrettssamling i 1940 ble applaudert av NS på grunn av en forventet positiv effekt på norsk eliteidrett.

Saken stiller seg imidlertid annerledes når det gjelder Nasjonal Samlings holdning til Arbeidernes Idrettsforbund og i særdeleshet lederen, Rolf Hofmo.

NS om Rolf Hofmo og AIF

30. august 1940 sto det i Fritt Folk:

«Som vi vet er Hofmo den direkte skyld i at norsk idrettsungdom ikke forlengst er forenet. Hofmo har været norsk idretts onde ånd fra 1924 til idag. Selv blandt A.I.F.s aktive idrettsmenn og kvinner har han forlengst mistet all sympati».¹²²

I samme artikkel ble Rolf Hofmo omtalt:

«Sin finansielle udugelighet har han tilfulle vist gjennom A.I.F.s enorme pengeforbruk og gjeldsstiftelse, som er en medvirkende årsak til hele samlingsvedtaket. Idrettstinget må begrave Rolf Hofmo for godt!».¹²³

31. august 1940 skrev Fritt Folk om saker de ønsket behandlet på idrettstinget:

«2. Alle detaljer omkring AIF.s gjeld må klarlegges. Norges Idrettsforbund må ikke belastes med en øre av denne gjeld, heller ikke lag eller enkeltmedlemmer i «Arbeidernes Idrettsforbund». 3. Personen Rolf Hofmo, AIF.s diktator til idag, må utelukkes fra enhver befatning med det nye forbund, ikke engang som passiv medlem må han få adgang. 4. Idrettstinget må uten nølen opheve Idrettsstyrets skadelige isolering av norsk idrett fra internasjonalt samarbeide...».¹²⁴

I utdragene fokuseres det på AIFs rolle i et eventuelt nytt idrettsforbund. Rolf Hofmo blir

---

¹²² Fritt Folk 1940: 3.

¹²³ Fritt Folk 1940: 3.

¹²⁴ Fritt Folk 1940: 4.

omtalt i svært krasse ordelag, som en diktator som ikke er ønsket i forbundet, verken som leder eller medlem. Det virker også som om Nasjonal Samling så med bekymring på hvordan AIFs økonomi ville påvirke samlingen av forbundene. Partiet hadde før krigen markert tydelig motstand til politisk idrett og marxistisk ideologi, og det virker som om tankegangen fortsatt gjaldt i 1940. Ut fra artiklene ønsket nok NS-folk med interesse for idrettsspørsmålet at utøverne fra AIF ble en del av Landsforbundet, men at organisasjonen AIF nærmest skulle opphøre å eksistere som idrettsorganisasjon. At særlig Rolf Hofmo blir omtalt så krast, kan muligens skyldes at skribenten trengte utløp for frustrasjon. I Tyskland og Italia ble arbeideridretten avskaffet, men i Norge viste dette seg vanskelig å gjennomføre. Selv om AIF måtte fire voldsomt på kravene for å få i havn samlingsvedtaket, så ble de uansett en del av et samlet idrettsforbund. Det er derfor forståelig at Rolf Hofmo kan ha blitt opplevd som en verkebyll for motstanderne av arbeideridretten.

Innleggene er skrevet i okkupasjonstid, og bare uker før NS ble oppnevnt som eneste lovlige parti av de tyske okkupantene. Det er mulig at NS ønsket å vise okkupasjonsmakten at også de markerte motstand mot forbudet om idrettssamarbeid med krigførende nasjoner, som et ledd i å knytte sterkere forbindelser med tyskerne.

Journalistene i Fritt Folk var opptatt av AIFs rolle i et samlet idrettsforbund, verkebyllen Rolf Hofmo og forbudet mot å drive idrett med krigførende nasjoner, men hva tenkte NS om Landsforbundets nyvalgte leder Olaf Helset?

NS om Olaf Helset

2. september 1940 omtalte Fritt Folk idrettstinget:

«Men først vil vi fastslå at tinget var meget dårlig forberedt. Det er lett å skylde på tiden. På oss virket det som om sakene skulde trumfes gjennom ved overrumpling. De fleste poster som skulde behandles, blev først fremlagt for representantene ved møtets begynnelse. Når det er en kjensgjerning at tinget var det viktigste i Landsforbundets historie, er det intet mindre enn fantastisk at tingets menn så å si på stående fot skal avsi sin dom, en dom som kan bli av avgjørende betydning for norsk idrett. At tinget allikevel stort sett blev bragt nogenlunde anstendig i havn, skyldes i

første rekke hr. Erling Dues utrettelige og påpasselige innsats hver gang en viktig sak ved fusk og fanteri blev forsøkt smuglet gjennom, fra visse andre plasser ved styrebordet. Hr. Due fortjener der største takk for sin uredde, redelige mannfolkoptreden i hele den merkelige sak som bærer navnet «Samlingssaken».». ¹²⁵

3. september 1940 under headingen «Efter Idrettstinget», sto det i Fritt Folk:

«I og med at det nye styre, med Helset i spissen overtar, er det vårt største håb at samlingssaken blir ført videre uten at noget punkt, stort eller lite, må skjules for et nytt idrettstings representanter. Det er også vårt håb at A.I.F. nu har fått verdige og sterke motstandere i de avsluttende forhandlinger. Idrettstinget, Norges høieste idrettsmyndighet, har gitt sitt styre fullmakt uten forbehold. Den må også brukes helt ut, om nødvendig. A.I.F.s svar på idrettstingets krav vil snart foreligge. Svaret er gitt på forhånd: A.I.F. bøier sig! Hofmo godtar alt sammen!». ¹²⁶

I utdraget fra 2. september 1940 ytres misnøye med hvordan idrettstinget foregikk. Fritt Folk beskriver tinget som kaotisk, og hevder at sakene som skulle behandles kom bardust på representantene. Man kan undre seg over om idrettstinget virkelig var så kaotisk som det fremstilles, eller om årsaken var bakenforliggende misnøye med den nyvalgte lederen av Landsforbundet, Olaf Helset.

I motsetning til omtalen av idrettstinget blir Erling Dues handlinger under tinget beskrevet i overstrømmende ordelag av Fritt Folk. Erling Due var svært kritisk til sammenslutning med AIF, og var en lederskikkelse for de som ønsket samling kun dersom AIF ga opp sin identitet og sine krav. Da Olaf Helset ble valgt inn i interimsstyret med 48 av 63 mulige stemmer, var Erling Due blant dem som foreslo andre kandidater. ¹²⁷

At han var motstander av samlingen med AIF er muligens årsaken til at Erling Due mottok så positiv omtale. Det forklarer også formuleringene omkring Olaf Helsets rolle i utdraget fra

---

¹²⁵ Fritt Folk 1940: 1.

¹²⁶ Fritt Folk 1940: 3.

¹²⁷ Goksøyr & Olstad 2017: 47.

«Efter idrettstinget», 3. september 1940. I artikkelen uttrykkes forhåpninger om at samlingsforhandlingene, som ble ledet av blant andre Olaf Helset, skulle foregå uten at noe ble holdt skjult for idrettstingets representanter. Det påpekes også at Idrettstinget hadde gitt interimsstyret fullmakt uten forbehold, og at denne måtte brukes om nødvendig. Kommentarene - sett i lys av omtalen av Erling Due, og med viten om hans tanker om Olaf Helsets kandidatur som formann i Landsforbundet – kan gi inntrykk av at NS-sympatisører mistenkte at Helset hadde en skjult agenda med sin nye rolle. Inntrykket forsterkes når man leser utdraget i Fritt Folk 17. september 1940, som er skrevet i etterkant av den endelige overenskomsten mellom Landsforbundet og AIF:

«13. september kan Helset og Hofmo meddele at de er kommet til enighet. Da vi vel må gå ut fra at den nyvalgte formann i Norges Landsforbund for Idrett ikke har sviktet de forutsetninger og de retningslinjer han blev valgt til å vareta, må man ha lov til å gå ut fra at Hofmo har sviktet AIF. Hvis man da skal ta Hofmo's «redegjørelse» alvorlig. Eller ligger det kanskje noget annet bakom? Det ser ut som om Hofmo må med i interimsstyret og de nye forbund for enhver pris. Og for dem som kjener Hofmo og AIFs program er det ikke vanskelig å ane hensikten. Men en annen ting er vanskelig å forstå: Hvordan de andre forhandlere kan stole på en mann som løper fra sitt ord så ofte som Hofmo.»¹²⁸

Spørsmålet om det ligger mer bak overenskomsten mellom forbundene, antyder at NS-sympatisører mistenkte andre motiver bak sammenslåingen av idrettsforbundene enn samling for samlingens skyld. Det spekuleres i hvorfor Hofmo absolutt må med i interimsstyret, og man kan ane en skepsis til Olaf Helset og forhandlerne som ønsket å samarbeide med Hofmo. Om dette betyr at kilder nær Fritt Folk hadde kunnskap om en kommende idrettsstreik er vanskelig å vite. Det var imidlertid tydelig misnøye med at AIF gjennom Rolf Hofmo ble involvert i ledelsen av idrettsforbundet, og dermed misnøye med Olaf Helset som aksepterte det.

---

¹²⁸ Fritt Folk 1940: 6.

Usikker tid i vente

Norsk idrett gikk inn i okkupasjonen som en splittet bevegelse. Folk var usikre på hvordan de skulle forholde seg til idrett under tysk styre. Var det riktig å drive idrett når landet var i krig, og skulle man inkludere de tyske okkupantene i idrettssamarbeidet? Slike spørsmål var aktuelle våren og sommeren 1940. Etter flere forsøk på å få samlet idrettsforbundene ble AIF og Norges Landsforbund for Idrett enige 13. september 1940. Norsk idrett ble samlet og ledet av ett interimstyre med representanter fra begge forbund.

I Nasjonal Samling var man fornøyd med samlingen av norsk idrett. Partiet så fordeler med at norske idrettsutøvere var samlet i en organisasjon. Det ble imidlertid uttrykt misnøye med AIF som forbund, og særlig at Rolf Hofmo ble forespeilet en lederrolle i det nye idrettsforbundet. NS var ikke like kritisk til Olaf Helset, men ytret misnøye med hans avgjørelse om å inkludere Hofmo i interimstyret.

Basert på artiklene i Fritt Folk hadde Nasjonal Samling mange meninger om norsk idrett sommeren 1940. Fortsatt var partiet uten særlig påvirkningskraft, men dette endret seg da tyskerne oppløste alle andre norske politiske partier enn NS. Hva ville skje med idretten når Nasjonal Samling ble okkupasjonsmaktens samarbeidspartner?

Kapittel 4. NS og norsk idrett i konflikt - Idrettsstreiken

Høsten 1940 endret den politiske situasjonen i Norge seg, og idretten ble inkludert i denne endringen. Allerede under samlingen 13 september 1940 la Olaf Helset opp til en konfrontasjonslinje med de tyske okkupantene. Da sendte han og generalsekretær i Landsforbundet, Helge Løvland, et rundskriv til alle særforbund og disktrikslag, der de presiserte at så lenge det ikke var sluttet fred var det uaktuelt for norske idrettsmenn og organisasjoner å drive konkurranse eller ha idrettssamkvem med tyske idrettsmenn og soldater.¹²⁹ Dermed viste det nye interimsstyret hvordan de stilte seg til vedtaket fra 1939, og motstanden mot idrettssamarbeidet ble forsterket.

25. september 1940 ble alle norske politiske partier oppløst bortsett fra Nasjonal Samling, og det ble startet en prosess for å etablere et nazistisk styre i Norge. Prosessen førte til en ordning der Nasjonal Samling regjerte på tyskernes premisser, og fungerte som redskap for den tyske okkupasjonsmakten.¹³⁰ Som mange andre samfunnsområder ble idretten påvirket av disse endringene, og det begynte med dannelsen av Departementet for arbeidstjeneste og idrett. Man gikk en usikker tid i møte. Hvilke konsekvenser ville nyordningen få for idrettsbevegelsen, og hva var årsaken til at NS ønsket å endre den?

Departementet for arbeidstjeneste og idrett

Departementet for arbeidstjeneste og idrett ble opprettet som en del av nyordningen av statsapparatet 25. september 1940. Idretten ble en av institusjonene som skulle innlemmes i det nye regimet, og Axel Stang ble leder for det nyopprettede departementet. Ifølge Matti Goksøyr tyder mye på at idretten var spesielt interessant for de tyske makthaverne. De ønsket at den skulle få en sterkere stilling i staten, og det ble utarbeidet planer for å omdanne idretten etter tysk nasjonalsosialistisk mønster, som et lydig redskap i en fascistisk førerstat.¹³¹ Det ble innført nazistisk styringsstruktur, der førerprinsippet gjaldt. En idrettsfører befant seg øverst i hierarkiet, under ham førere for de ulike idrettene og under

---

¹²⁹ Goksøyr & Olstad 2017: 49.

¹³⁰ Goksøyr 2008: 111.

¹³¹ Goksøyr & Olstad 2017: 45.

der igjen lokale ledere. Makten skulle gå ovenfra og ned. Det skulle imidlertid vise seg å bli problematisk for myndighetene å skaffe ledere med tilstrekkelig kompetanse til å dekke stillingene. Interimsstyret med Helset og Hofmo i spissen hadde andre planer for idretten.¹³²

Interimsstyrets reaksjon

Olaf Helset så på idrett og forsvar som to sider av samme sak. Da General Otto Ruge ble sendt i fangenskap høsten 1940, fikk Helset og oberst Halvor Hansson ansvaret for å ta eventuelle militære avgjørelser på vegne av Ruge. Helset og Hansson ble enige om å stimulere motstandsviljen i folket. Under dekke av arbeidsstillinger som tillot mye reising, var Olaf Helset aktiv i å skaffe kontakter rundt om i landet for å stimulere og forberede motstand. Samtidig som han som leder av interimsstyret var i forhandlinger med Departementet for arbeidstjeneste og idrett, jobbet han altså med å danne militære kampgrupper i Norge.¹³³ Som aktiv motstandsmann var ikke Helset interessert i å inngå kompromisser med lederne i departementet. Han fikk med seg Rolf Hofmo og Harald Smedal i forhandlingene. Ifølge Matti Goksøyr hadde trolig Hofmo fått motstandsviljen sin ytterligere skjerpet som en konsekvens av at de tyske okkupantene stengte AIFs kontorer og beslagla inventaret den 25. september 1940.¹³⁴ Lederne for interimsstyret var med andre ord innstilt på å stå på sitt i forhandlingene med Departementet.

Ettersom idretten hadde vært påvirket av den nye situasjonen over en lengre periode, var det mange utøvere og ledere som ønsket å få idrettslivet tilbake i normalt gjenge. Blant medlemmer av Landsforbundet var idretten sett på som et upolitisk fristed der sunnhet og underholdning sto i fokus. I en tid der krig og innskrenkinger preget hverdagen var idrettslig aktivitet etterlengtet. Lederne av interimsstyret kunne derfor ikke forvente at alle ønsket å ha en like kompromissløs holdning overfor okkupasjonsmakten som de selv hadde. For å engasjere medlemmene av idrettsforbundet til konfrontasjon, forsøkte derfor Helset, Hofmo og Smedal å bruke saker som medlemmene kunne forstå og identifisere seg med. To spørsmål ble sentrale i denne prosessen. Det ene gjaldt forbudet mot internasjonale

---

¹³² Goksøyr 2008: 111.

¹³³ Goksøyr & Olstad 2017: 59-60.

¹³⁴ Goksøyr & Olstad 2017: 60.

konkurranser. De tyske okkupantene ønsket å få idrettssamarbeidet i gang igjen, og da interimsstyret sa nei til dette opphevet Departementet for arbeidstjeneste og idrett forbudet. Dermed grep de inn i idrettsbevegelsens selvbestemmelse. Dette inngrepet i idrettens autonomi var likevel ikke nok til å samle idrettsfolket om konfrontasjon. Etter lange tider uten internasjonale konkurranser var det folk som ønsket å få idrettslivet i gang igjen. Enkelte steder ble det da også arrangert fotballkamper mellom nordmenn og tyske soldater, for eksempel i Bergen høsten 1940, som tidligere nevnt.¹³⁵

Det andre spørsmålet gjaldt idrettsorganisasjonens selvstendighet. Interimsstyret krevde at idretten skulle ha frihet og selvbestemmelsesrett, og at partipolitisk agitasjon og innblanding ikke skulle ha noe med norsk idrett å gjøre. I et møte med Departementet for arbeidstjeneste og idrett ble interimsstyret konfrontert på det siste punktet med påstand om at Nasjonal Samling ikke var et vanlig parti, men måtte defineres som en bevegelse. Dette tydeliggjorde situasjonen for Helset og resten av styret, som forstod at det kunne bli vanskelig å oppnå enighet med Departementet.¹³⁶

Det eksisterte altså en grunnleggende uenighet mellom de nye styresmaktene og lederne av idrettsbevegelsen. NS og okkupasjonsmakten så for seg en sømløs overtakelse av den eksisterende idrettsbevegelsen. Man ville også tilby de daværende tillitsmennene stillinger som førere. Tanken var at de som fikk tilbudet ville føle seg beæret, og at det trolig ikke ville være noe problem å fylle opp førerstillingene. Det skulle imidlertid vise seg å være feil. Både Landsforbundet, Fotballforbundet og AIF tolket nyordningen og de følgene den medførte, som en provokasjon og et overgrep mot en fri og uavhengig idrettsbevegelse. Flere respekterte idrettsledere fikk tilbud om å tiltre idrettsførerstillingen, men avsto tilbudet. Det var enighet om at norsk idrett skulle være selvstendig og ikke statsstyrt, spesielt når staten var nazifisert. Helset og Hofmo, med lederne av fotballforbundet i ryggen, valgte derfor å bryte med Departementet for arbeidstjeneste og idrett.¹³⁷

---

¹³⁵ Goksøyr & Olstad 2017: 61-62.

¹³⁶ Goksøyr & Olstad 2017: 63.

¹³⁷ Goksøyr 2008: 111.

Norges Idrettsforbund (NS)

Helset og Hofmos resolute nei til samarbeid, drev idrettsminister Stang til konfrontasjon. Ettersom de eksisterende idrettsorganisasjonene ikke ville samarbeide, fikk løsningen bli å opprette nye organisasjoner, mente Stang. Fra 21. november 1940 ble det av Departementet opprettet et nytt idrettsforbund. Det skulle styres etter «ansvarsprinsippet», som var NS foretrukne talemåte for «førerprinsippet». Axel Stang slo fast at de eksisterende idrettsforbundene, Landsforbundet og AIF, skulle oppløses, og at all idrett skulle organiseres gjennom et nytt idrettsforbund, kalt Norges Idrettsforbund. I denne oppgaven vil dette idrettsforbundet blir referert til som Norges Idrettsforbund (NS). Det nye idrettsforbundet skulle ta over driften til særforbundene og distriktslagene, men for idrettslagene innebar det ingen endring, bortsett fra at de ikke kunne oppløses uten samtykke fra departementet.¹³⁸ At idretten, som før krigen var en selvstendig styrende organisasjon, skulle innlemmes i nyordningen skapte kraftige reaksjoner i idretts-Norge. Reaksjoner på en slik omveltning kunne man nesten forvente. Til tross for reaksjonene ble det imidlertid opprettet et nytt Idrettsforbund som avskaffet den tidligere idrettsledelsen. Det var tydelig at nyordning av idretten var en prioritet, men hvem var pådriverne?

Pådrivere for nyordning

Allerede under riksrådsforhandlingene sommeren 1940 hadde tyskerne krevd at det skulle opprettes et departement for arbeidstjeneste og idrett, og Axel Stang var påtenkt rollen som sjef. Stang, som hadde vært medlem av NS siden 1933, ble nærmest beordret av partileder Vidkun Quisling til å tiltre stillingen som leder av Departementet. Den nye idrettsministeren var imidlertid mest interessert i arbeidstjenesten, idretten hadde han derimot ikke noe forhold til. Det var derfor ikke han personlig som sto bak nyordningen.¹³⁹

---

¹³⁸ Goksøy & Olstad 2017: 51-53.

¹³⁹ Goksøy & Olstad 2017: 53.

Charles Hoff

Axel Stangs manglende kompetanse på idrettsfeltet gav større spillerom til Charles Hoff. Hoff, som tidligere hadde vært verdensrekordholder i stavsprang og redaktør i magasinet *Sportsmanden*, hadde kommet på kant med betydningsfulle folk innenfor idrettsbevegelsen. Dette hadde ført til at han var satt utenfor idrettens indre krets. Hoff hadde helt fra starten av okkupasjonen vært behjelpelig overfor den tyske okkupasjonsmakten. Han hadde blant annet stilt opp i NRK og advart norsk ungdom mot å kjempe mot den tyske motstanden. Han bidro også som informant for det tyske sikkerhetspolitiet, skrev for okkupasjonsmaktens avis som ble ugitt i Norge, og i tillegg hadde han forbindelser med den tyske attachè Lehmann som behandlet idrettsspørsmål. Hoff ønsket en stilling i det nye Departementet for arbeidstjeneste og idrett, og benyttet seg av de nye bekjentskapene til å oppnå dette. Han ble tildelt rollen som ekspedisjonssjef og leder for idrettsavdelingen, direkte underlagt Axel Stang.¹⁴⁰

Charles Hoff og Departementet var underlagt kontroll av det tyske Reichskommissariat, og i første rekke avdelingen for folkeopplysning og propaganda. Denne avdelingen jobbet målrettet mot å bryte den norske lojaliteten til eksilmyndighetene, skape entusiasme for nasjonalsosialismen og skape oppslutning rundt Vidkun Quisling og samarbeidet med den tyske okkupasjonsmakten. Lederen for avdelingen for folkeopplysning og propaganda het Georg Wilhelm Müller, men i det daglige overlot han ansvaret for den norske idretten til en underordnet funksjonær. Denne mannen var Willy Wagner.¹⁴¹

Willy Wagner

Wagner kom til Oslo i oktober 1940, og tok over idrettssakene til Lehmann. Han hadde tidligere erfaring som lærer ved den tyske idrettshøyskolen i Berlin. Wagner var begeistret for det tyske nasjonalsosialistiske idrettssystemet, og mente det burde innføres også i Norge. Han ble med sitt ansvarsområde den sterkeste pådriveren for nyordningen av norsk idrett.¹⁴²

---

¹⁴⁰ Goksøy & Olstad 2017: 53-55.

¹⁴¹ Goksøy & Olstad 2017: 55-56.

¹⁴² Goksøy & Olstad 2017: 56.

Ifølge Matti Goksøyr er de fleste historikere enige om at det var Wagner i samarbeid med Charles Hoff som drev nyordningen frem. Til syvende og sist sto Wagner for godkjenningen av nyordningen gjennom sine tyske kontakter. Argumentet for innføring av nyordningen var at idretten, foruten å være folkelig, også var en politisk faktor. Wagner mente at idretten bidro til politisk holdningsdannelse og at den dermed ikke kunne bestå atskilt fra staten, men burde legges under statlig styring.¹⁴³

Var nyordningen avhengig av tysk assistanse?

Til tross for at Willy Wagner bidro sterkt med å innføre forordningen av norsk idrett av 21. november, er det sannsynlig at den ville funnet sted også uten Wagners bidrag. Det er godt mulig at forordningen kom hurtigere i gang ved hjelp av Wagners kontaktnettverk, men arbeidet var allerede startet da Wagner ankom Oslo. Matti Goksøyr hevder at det sannsynligvis var gjort forberedelser til en nyordning allerede før departementet for arbeidstjeneste og idrett var opprettet. Det skal ha blitt arrangert konferanser på kontoret til Nasjonal Samlings generalsekretær Rolf Jørgen Fuglesang. Charles Hoff, formann i Norges Bryteforbund Arthur Nord, formann i Oslo Friidrettskrets Per N. Finnerud og flere idrettsinteresserte var til stede. Stenografen i Departementet for arbeidstjeneste og idrett noterte de som arbeidet med forordningen av norsk idrett. Foruten Hoff og Wagner var også Arthur Nord, Per N. Finnerud, Egil Reichborn-Kjennerud, Aage Christiansen og kontorsjef Rolf Abrahamsen med i arbeidet. Aage Christiansen var sportsjournalist i Fritt Folk, mens Egil Reichborn-Kjennerud hadde en fremtredende stilling i idretten da Norge ble okkupert. Han var da formann i lovkomiteen i Norges Landsforbund for Idrett. Charles Hoff hentet Reichborn-Kjennerud inn for juridisk konsultasjon i idrettssaker. Kursen for forordningen var allerede bestemt da Reichborn-Kjennerud ble en del av Departementet, men han bidro med juridisk etterarbeid av forordningen.¹⁴⁴

---

¹⁴³ Goksøyr & Olstad 2017: 58.

¹⁴⁴ Goksøyr & Olstad 2017: 56-58.

Nasjonal Samlings motiv

Forordningen av 21. november 1940 kom i stand med sterk innsats fra Charles Hoff og særlig Willy Wagner. Medlemmer og sympatisører av Nasjonal Samling hadde imidlertid startet planlegging av nyordningen før tyskerne tok tak i prosjektet. Planleggingen var igangsatt før nyordningen av det norske statsapparatet 25. september 1940. På det tidspunktet var NS politiske situasjon uavklart. Etter nyordningen styrte Nasjonal Samling på tysk nåde, og det er sannsynlig at avgjørelsene som ble tatt vedrørende idretten var sterkt påvirket av okkupasjonsmakten. Ettersom planleggingen av nyordningen startet før 25. september 1940, kan det antyde at en endring av idretten ville funnet sted dersom NS fikk det som de ville - uavhengig av påvirkning fra de tyske okkupantene. Det bør imidlertid bemerkes at tyskerne hadde uttrykt et ønske om et Departement for arbeidstjeneste og idrett så tidlig som sommeren 1940. Det kan tenkes at Nasjonal Samling og partiets medlemmer ønsket å komme på tyskernes gode side dersom det skulle bli endringer i det norske politiske landskapet. Vissheten om at okkupantene ønsket dannelsen av et slikt departement, kan potensielt ha ført til at Hoff, Fuglesang og co startet arbeidet med en nyordning. Man kan undre seg over hvorfor Nasjonal Samling på dette tidspunktet ønsket å styre idretten inn på det sporet som okkupasjonsmakten ønsket, i stedet for å forholde seg nøytralt til situasjonen.

Som nevnt var NS et politisk parti med minimal oppslutning før krigen. I mellomkrigstiden hadde partiet stilt seg positivt til den tyske nasjonalsosialismen, og det så ikke ut til å endre seg da Norge ble okkupert. Høsten 1940 var situasjonen slik at Tyskland lå an til å vinne krigen. Flere nordmenn så det som realistisk at dette kunne skje, og fant det fordelaktig å melde seg inn i NS. Nasjonal Samling vokste som en konsekvens av Tysklands makt. På det meste var omtrent 43 000 medlem av partiet.¹⁴⁵ Deres aktive arbeid for å nyordne idretten før 25. september 1940, kan sees i lys av at de så realistisk på sin politiske posisjon. Den politiske konsekvensen av å støtte okkupasjonsmakten ville være forholdsvis ubetydelig for partiet, ettersom det var lite som tydet på at nordmenn ville støtte opp om Nasjonal Samling

---

¹⁴⁵ Goksøyr 2008: 112.

i et fritt Norge. I et okkupert Norge derimot så trolig NS mulighetene for vekst og makt i tiden som fulgte. Muligheten for å havne på godfot med okkupasjonsmakten ble nok derfor vurdert som mer fordelaktig enn å avvente situasjonen.

Ettersom de nye idrettsmyndighetene hadde tilsidesatt idrettslederne som en reaksjon på at interimsstyret nektet å samarbeide med Departementet for arbeidstjeneste og idrett, skjedde det en ren maktovertakelse fra det nye regimet sin side. Hvordan reagerte idrettsbevegelsen på dette?

Idrett i konflikt

Nyordningen av idretten førte til at størsteparten av den etablerte idrettsledelsen sa fra seg sitt ansvar og anså seg selv som avsatt av det nye regimet. Norges Idrettsforbund (NS) tok over ansvaret. Det skulle imidlertid vise seg å bli et vanskelig ansvar å ta. Da så godt som ingen av de forhenværende lederne av idretten ville ha noe med det nye idrettsforbundet å gjøre, ble Norges Idrettsforbund (NS) enn så lenge et styre uten medlemmer. Inngrepet som det nye regimet gjorde i idretten, førte til en sterk anti-nazistisk motstand blant norske idrettsfolk. De tidligere idrettslederne fra AIF og Landsforbundet samlet seg i et midlertidig styre, og ledet det som ble kalt idrettsfronten.¹⁴⁶

Idrettsstreiken

De nye styresmaktene, som med store vyer for idretten hadde opprettet Norges Idrettsforbund (NS), opplevde tidlig at situasjonen ble annerledes enn de hadde ønsket. Det nye idrettsforbundet måtte se at flesteparten av norske idrettsungdommer la ned aktiviteten fremfor å støtte opp om nyordningen. Medlemmer fra både AIF og Landsforbundet deltok verken med tyskere, nordmenn eller andre i idrettssammenheng. Sent i november 1940 tok en idrettsstreik form. Den kom som et resultat av et initiativ fra lederne i idrettsfronten, der de tok avstand fra det nye regimets påtvungne involvering i idrettsorganiseringen. Oppfordringen til streik fant stor oppslutning blant idrettsfolket, og

---

¹⁴⁶ Goksøyr 2010: 119.

det var aktive idrettsutøvere som utførte den første streikeaksjonen. Bryterne var først ute, da de den 24. november 1940 nektet å stille til landslagsuttak i Tønsberg. Konsekvensen ble at den planlagte brytelandskampen mot Finland måtte avlyses. Flere andre utøvere fulgte etter, og etter hvert var et stort flertall av norske idrettsutøvere i streik. Streiken skulle vise seg å bli en stor suksess, da den forble ubrutt fra november 1940 til 8. mai 1945 ved krigens slutt.¹⁴⁷

Til tross for at streiken viste seg å vare krigen ut, var det likevel ikke gitt at den skulle vare gjennom de første årene av krigen. Idrettens situasjon var uklar. Hvordan forholdt Nasjonal Samling seg til saken?

[Hvordan forholdt NS seg til idrettsstreiken?](#)

Vinteren 1941 fortsatte idrettsstreiken, til den tyske okkupasjonsmaktens store overraskelse. Tyskernes erfaring fra hjemlandet var at idretten tidlig fant sin plass i den nasjonalsosialistiske samfunnsordningen, og Willy Wagner og okkupasjonsmakten trodde dermed at det bare var snakk om tid før det samme ville skje i Norge. Strategien var å få idretten i gang og fremstille den upolitisk, mens det egentlige målet var å gjøre idretten til et lydige redskap i førerstaten.¹⁴⁸

Det var Nasjonal Samlings organ, Departementet for arbeidstjeneste og idrett, som fikk ansvaret for å sette planen ut i livet. Som et ledd i gjennomføringen utnevnte Departementet Egil Reichborn-Kjennerud til Norges Idrettsfører 13. desember 1940. Reichborn-Kjenneruds fremste oppgave ble å samle norsk idrett i det nye Norges Idrettsforbund (NS), og han ønsket å gå forsiktig frem i forsøket. Idrettsføreren ønsket at idretten skulle bli drevet som før, uavhengig av den politiske situasjonen i landet. Dette ville han oppnå gjennom et forsøk på forsoning med de tidligere idrettslederne, og deretter få dem med i det nye Idrettsforbundet (NS). Han forsøkte å overtale ved å fremme et budskap om at idretten skulle være upolitisk, at den skulle ha en ren idrettslig linje og at idrettslagene skulle bli uberørt av nyordningen. Reichborn-Kjennerud reiste landet rundt og forsøkte å

---

¹⁴⁷ Goksøy 2010: 120-121.

¹⁴⁸ Goksøy & Olstad 2017: 78.

overbevise både idrettsledere, tidligere særforbundsledere og idrettsutøvere om å representere det nye forbundet. Han tilbød dem selvbestemmelse over idretten samt økonomiske fordeler i form av penger til trenere og bedre idrettsanlegg. Forsøket var forgjeves, idrettsføreren ble møtt med avslag på avslag.¹⁴⁹

Den forsonlige holdningen som Reichborn-Kjennerud førte stod i strid med Willy Wagner og okkupasjonsmaktens holdninger. Wagner mente i februar 1941 at tyske myndigheter burde vurdere å bruke makt i et forsøk på å slå ned idrettsstreiken. Ifølge Matti Goksøyr var det trolig at Reichborn-Kjenneruds forsonlige linje gjorde det enklere for idrettsfronten å bygge seg opp i en tidlig og avgjørende fase av streiken. Avvisningen av Idrettsførerens invitasjon førte til et endelig brudd mellom den gamle idrettsledelsen og den ledelsen som var innsatt av okkupasjonsmakten, og forsøk på forsoning ble gitt opp.¹⁵⁰

Nasjonal Samling fungerte som okkupasjonsmaktens høyre hånd, men Reichborn-Kjennerud var ikke enig i Wagners tøffe holdning overfor idrettsfronten. Det kan ha vært årsaken til at idretten ikke underordnet seg den nye samfunnsordningen, slik som i Tyskland. Med et endelig brudd mellom den gamle idrettsledelsen og Idrettsforbundet (NS) måtte Nasjonal Samling bruke andre strategier i idrettsarbeidet.

Idrett i vinter- og vårsesongen

Nå forsøkte okkupasjonsmakten, med hjelp av representanter fra NS å få i gang idrettslivet på andre måter. I løpet av vintersesongen 1941 ble det gjort forsøk på å true 8 kjente idrettsutøvere, blant dem Birger Ruud, til å få idrettslivet i gang igjen. Beskjeden fra den tyske ledelsen, oppsummert og oversatt av NS-medlem og statsråd Gulbrand Lunde, var at utøverne ville bli regnet som politiske demonstranter dersom de ikke ville bistå okkupasjonsmakten i dette arbeidet. Samtlige utøvere nektet, og fikk beskjed om at de ble diskvalifisert fra norsk idrett på livstid.¹⁵¹ Nasjonal Samling og okkupantene møtte motstand på flere fronter av idretten. Da ulike idrettsarrangementer ble avlyst på grunn av streiken, forsøkte Norges Idrettsforbund (NS) å ta over planlagte stevner og også arrangere egne

---

¹⁴⁹ Goksøyr & Olstad 2017: 78-82.

¹⁵⁰ Goksøyr & Olstad 2017: 82-84.

¹⁵¹ Goksøyr & Olstad 2017: 86-89.

konkurranser og mesterskap. Generelt var det begredelig oppmøte både av tilskuere og av deltakere på disse stevnene, og enkelte steder ble nazi-idretten utsatt for sabotasjeaksjoner. Vintersesongen ble en mislykket affære for nasjonalsosialistene.¹⁵²

Da de hadde mislykkes med å oppfylle vyene for vintersesongen, så tyskerne og Departementet for arbeidstjeneste og idrett til sommersesongen som det virkemiddelet som skulle velte idrettsstreiken. De tok tak i problemet på to måter. Den ene gikk ut på å danne nye idrettslag innenfor nyordningen av idrett og samfunn. Det begynte med stiftingen av idrettslaget, *Bragd*, visstnok datert 18. mars 1941. Senere ble flere nye idrettslag stiftet, og deres nasjonale og norrøne navn markerte tilhørighet til NS-bevegelsens ideologi. Navn som *Hugin*, *Noreg* og *Garm* er illustrerende eksempler, og det var stort sett, for ikke å si utelukkende, NS-medlemmer som ble medlemmer i disse lagene.¹⁵³

Den andre måten idrettsmyndighetene ønsket å ta tak i problemet på, var ved å få i gang de etablerte idrettslagene som hadde lagt ned aktiviteten. Den 3. april 1941 sendte Reichborn-Kjennerud ut en beskjed til fotballkretsene, der han skrev at seriefotballen måtte komme i gang igjen og at kretsstyrene måtte innkalle fotballklubbene til møte og administrere og sette opp sesongens fotballkamper. Som ved tidligere forsøk på å få i gang konkurranseidrett var også dette fånyttet. Etter et møte 18. april 1941 vedtok Oslo fotballkrets at idrettsfronten måtte holde en fast linje, og de fikk med seg alle fotballkretsene på å støtte den gamle idrettsledelsen. Det ble gjort forsøk på å få fotballsesongen i gang fra blant annet klubben, *Bragd*, som arrangerte fotballcup for noen lag. Slike initiativ kunne imidlertid ikke rokke ved idrettsstreiken. Det ble klart for myndighetene at drastiske grep måtte tas for å få idretten i gang, og fremover ville det bli ført en strengere linje.¹⁵⁴

Forordning til beskyttelse av norsk idrett

Da det nye regimet gang på gang møtte motstand i idrettsarbeidet gjennom høsten 1940 og våren 1941, var det fra tysk hold slutt på tålmodigheten. En tøffere linje ble valgt. Willy

---

¹⁵² Goksøyr & Olstad 2017: 94-99.

¹⁵³ Goksøyr & Olstad 2017: 100-101.

¹⁵⁴ Goksøyr & Olstad 2017: 101-103.

Wagner skrev til Reichborn-Kjennerud at idrettsførerens arbeid var kommet til et vendepunkt, og at man fremover måtte tvinge idrettsforeninger til å svare på om de ville delta aktivt i idretten eller ei. Dersom svaret var nei, ville de bli sett på som politiske foreninger. Konsekvensen av det ville være oppløsning av de idrettsforeningene som ikke ville innordne seg i det nye idrettsregimet. Wagner regnet med at litt over en tredel av de eksisterende idrettsforeningene ville samarbeide. Han var og av den overbevisning at tyskernes militære fremgang på sikt ville få flere nordmenn til å innse at tingenes tilstand ville vedvare, og at nordmenn dermed ville avfinne seg med idrettssituasjonen som den var. Wagners visjoner for idretten innebar de tre stegene; propaganda, renselsesaksjon og nyorganisering. Da han lanserte dette for Departementet for arbeidstjeneste og idrett, ble han møtt med skepsis av avdelingslederne Charles Hoff og Rolf Holm Abrahamsen. De advarte mot planene, ettersom de antok at foreningene ikke ville være med på dem.¹⁵⁵

Til tross for advarslene drev Wagner saken frem gjennom lederen for den tyske propaganda- og folkeopplysningsavdelingen og helt opp til Reichskommissariatet. Overfor Reichskommissariatet ble det presisert at situasjonen i idretten ikke lenger kunne tåles, og at man måtte svare med politiske midler. Tyskerne vurderte to ulike strategier som begge signaliserte skarpere lut for idretten. De vurderte en politiaksjon mot ulike idrettsforeninger, i likhet med den tidligere aksjonen mot AIFs kontorer. Det andre alternativet var en forordning til beskyttelse av norsk idrett. Egil Reichborn-Kjennerud mente det siste alternativet ville gi best resultat, og tyskerne fulgte anbefalingen. Forordningen til beskyttelse av norsk idrett ble utarbeidet av Hoff og Wagner, men ifølge Matti Goksøyr er det ting som tyder på at også Reichborn-Kjennerud bidro, til tross for at han ble frifunnet for dette arbeidet i etterkant av krigen.¹⁵⁶

Forordningen ble undertegnet av Axel Stang 20. mai 1941, og den gav Departementet for arbeidstjeneste og idrett myndighet til å gripe inn og foreta nødvendige endringer for å få idretten i gang i ulike idrettslag. Det innebar muligheten for å la medlemmer som ønsket å drive idrett ta over lagdriften, og Departementet kunne også oppløse idrettslag som valgte å ikke drive idrett under Idrettsforbundet (NS). De oppløste idrettslagenes formue skulle

---

¹⁵⁵ Goksøyr & Olstad 2017: 103.

¹⁵⁶ Goksøyr & Olstad 2017: 104-105.

tilfalle staten eller overdras til et annet idrettslag eller organisasjon. Forordningen gav også Departementet myndighet til å straffe de som forsøkte å forhindre idrettsarbeid eller unndra midler, med bøter og fengselsopphold. Okkupasjonsmakten trodde at man med forordningen fikk et virksomt middel til å overta ledelsen av idrettsaktivitetene.¹⁵⁷ Men hvordan responderte idrettsfronten på forordningen?

Idrettsfrontens respons

Den nye linjen som idrettsmyndighetene pekte ut skulle «positivere» idretten, og regimets motstandere skulle fjernes. Ikke lenge etter at forordningen om beskyttelse av norsk idrett var offentliggjort, gjorde Departementet inngrep i Oslo-studentenes idrettslag. Lederne i idrettslaget mottok et ultimatum om å samarbeide eller å fratse sine verv, og Departementet valgte en ny formann som overtok ansvaret for klubbens saker. Inngrepet fra idrettsmyndighetene førte til at mange meldte seg ut av idrettslaget, og dette ble gjennomgangsmelodien da også andre idrettslag ble bedt om å samarbeide. Nyordningen ble i det store og hele slått ned av et stort flertall, hvor enn det ble forsøkt å gjøre idretten «positiv».¹⁵⁸

Arbeidet med å innføre nyordningen tok tid, og det var flere idrettslag som ikke ble kontaktet før i 1942. I februar 1942 sendte Norges Idrettsforbund (NS) ut et rundskriv til de ulike fotballklubbene, der de ble bedt om å innkalle til klubbting for å avgjøre klubbens stilling til nyordningen. Enkelte klubber valgte å oppløse seg, som for eksempel Vålerengens Idrettsforening i mars 1942. Flere klubber, blant andre Lyn, Odd og Viking, bestod, men de ble fremover drevet av et NS-vennlig mindretall. Det var stor medlemsflukt fra idrettslagene etter at forordningen om beskyttelse av norsk idrett ble introdusert, og de lagene som eksisterte etter nyordningen var i det store og hele blitt marginalisert til små idrettslag med NS-positive medlemmer. Det nye regimet var lenge overbevist om at idrettsstreiken ville opphøre, og gjorde idretten til en prioritet. Etter flere forsøk på å få i gang konkurranseidrett med forhenværende ledere og medlemmer med på laget, ble det høsten 1942 klart at

---

¹⁵⁷ Goksøyr & Olstad 2017: 105-106.

¹⁵⁸ Goksøyr & Olstad 2017: 106-107.

Norges Idrettsforbund (NS) hadde feilet i forsøket og at idrettsstreiken var kommet for å bli.¹⁵⁹

I to år hadde Nasjonal Samling og de tyske okkupasjontene jobbet med mål om å nyordne idretten. I møte med idrettsstreiken forsøkte Nasjonal Samling først å føre en forsonlig linje overfor idrettsfronten. Da dette viste seg fånyttet, ble det forsøkt å føre en strengere linje etter okkupasjonsmaktens ønske. Idrettslederne i NS gjennomførte den hardere linjen på tyskernes nåde, men betyr det at de var enige i strategiene de ble pålagt å følge?

Nasjonal Samling og tysk strategi for streikebryteri

Enkelte handlinger utført i arbeidet mot idrettsstreiken kan tyde på at det var en annen holdning til problemet blant de norske idrettstoppene enn blant de tyske. Den forsonlige linjen Reichborn-Kjennerud førte vinteren 1940-1941 var ulik den strengere linjen som Wagner ønsket. Årsaken til at Reichborn-Kjennerud fikk lov til å føre en slik myk forhandlingslinje overfor idrettsfronten, kan ha som årsak at Wagner i utgangspunktet ønsket å fremstille idretten upolitisk, og deretter føre den inn i nasjonalsosialismens samfunnsstruktur. Wagner kan ha tenkt at løfter om idrettslig autonomi ville fungere bedre som overtalelsesmetode enn tvang. Ut ifra Matti Goksøyr's beskrivelser av Reichborn-Kjenneruds holdning kan det virke som om han oppriktig planla å gi de forhenværende idrettslederne en stor grad av selvbestemmelse på dette feltet, og brydde seg mindre om det politiske potensialet som tyskerne mente lå i idretten.¹⁶⁰

Det er interessant at Reichborn-Kjennerud viste liten draging mot nazismen før krigen, og han ble ikke medlem av NS før han startet sitt arbeid i Departementet for arbeidstjeneste og idrett.¹⁶¹ Ifølge Stine Eriksen Mangset var Reichborn-Kjennerud en aktiv NS-mann gjennom okkupasjonsårene. Hun hevder at i tillegg til hans verv i idretten, bidro han blant annet i arbeidet med å skape et rettslig grunnlag for Quislings nasjonale riksregjering i 1942, gjennom hans rolle som høyesterettsdommer. Reichborn-Kjennerud bidro også som frontkjemper for Tyskland og ble opplært i sabotasjearbeid i løpet av årene 1941-1944, og i

---

¹⁵⁹ Goksøyr & Olstad 2017: 107-109.

¹⁶⁰ Goksøyr & Olstad 2017: 81.

¹⁶¹ Goksøyr & Olstad 2017: 83.

forbindelse med deportasjonen av jødene i 1942 fikk han oppgaven med å forvalte jødernes formuer til norske og tyske myndigheter.¹⁶²

Ettersom han ikke var medlem av NS før krigen, kan det godt være at Reichborn-Kjennerud ikke hadde det samme ideologiske engasjementet som svorne nasjonalsosialister. Det er imidlertid ingen tvil om at han gjorde en vesentlig innsats i tjeneste for nasjonalsosialismen, og at han sto på nazistenes side under okkupasjonen. Han så trolig fordeler med å være en del av det som i krigens tidlige år var den fremadstormende part.

Charles Hoff og Rolf Holm Abrahamsen viste gjennom skepsisen til Wagners planer for forordningen til beskyttelse av norsk idrett, at det var flere norske idrettstopper som ikke alltid var enige med metodene som skulle benyttes for å fremme idrettsarbeidet. Charles Hoffs bakgrunn i norsk idrett som utøver og trener, gjorde nok at han hadde en god forståelse av hvordan idrettsfronten ville stille seg til endringene Wagner ville tvinge frem. Det er usikkert om Hoff og Holm Abrahamsen så det samme politiske potensialet i idretten som okkupasjonsmakten gjorde, men det er tydelig at de ikke delte synet på strategien som Wagner ønsket i dette tilfellet.

Da idrettsledelsen innså at streiken var kommet for å bli, var det gått to år siden nyordningen i september 1940. Idrettsmyndighetene brukte altså to år på å kjempe for å endre den norske idrettsmodellen når motstanden viste få, om noen, tegn på å bryte. Det faktum aktualiserer spørsmålet: Hvorfor var idretten så viktig for NS?

[Hvorfor var idretten viktig for NS?](#)

I 1942 var idrettsstreiken befestet, og Norges Idrettsforbund (NS) forholdt seg til den nye organisasjonsformen som nyordningen førte med seg. Nasjonal Samling hadde som nevnt lite programfestet om idrettsspørsmålet i mellomkrigstiden. I 1942 hadde derimot partiet mer å si om saken, og i artikkelen «Idretten» formulerte Charles Hoff hvorfor idrettsspørsmålet ble prioritert av NS.

---

¹⁶² Mangset 2015: 19-21.

Ungdommen og hele folket i idrett

Hoff innledet artikkelen med å beskrive idrettens og friluftslivets store betydning i tidligere verdensriker, som i romer-riket og vikingæraen. Han hevdet at så fort borgerne i disse verdensrikene henga seg til andre interesser og fokuserte mindre på ungdommens fysiske oppdragelse, gikk det nedover med samfunnene. Hoff knyttet mangelen på idrettslig oppdragelse til de tidligere verdensrikenes fall, og hevdet at den nasjonalsosialistiske stat hadde tatt lærdom av det. Et land kan først bli sterkt når det har en sterk og livskraftig ungdom med ambisjoner, mente Hoff, og hevdet at den nasjonalsosialistiske staten så på idretten som et middel til åndelig og fysisk oppdragelse. Idretten styrket ungdommens moral, den holdt ungdommen borte fra andre uønskede interessefelt og gjorde dem til samfunnsdyktige individer. Hoff hevdet videre at Nasjonal Samlings store idé var å få hele folket til å drive idrett, og at partiet ønsket å øke interessen for idrett blant barn, ungdom, voksne og eldre.¹⁶³

Arbeidet med å få hele folket til å ta del i idrettslig aktivitet ønsket Hoff og NS å realisere ved å fordele ansvaret for å nå dette målet på flere organisasjoner. Norges Idrettsforbund (NS) skulle lede konkurransetidretten, og være organisasjonen der eliteutøverne som representerte landet i internasjonale konkurranser befant seg. Skolen skulle ha ansvaret for barneidretten, mens Nasjonal Samlings Ungdomsfylking (NSUF), som var den norske ekvivalenten av den tyske organisasjonen Hitlerjugend, skulle ha ansvaret for den yngre ungdommens idrett. Hirden, som var NS sin militære avdeling, hadde en egen idrettsorganisasjon med idrettsøvelser av militær karakter. I tillegg hadde også politiet og arbeidstjenesten idrett på sine programmer. Charles Hoff understreket at det var skoleidretten og ungdomsfylkingens idrett som hadde opplevd størst fremgang etter nyordningen, og uttrykte tilfredshet med det, ettersom NS så på ungdommen som nasjonens fremtid.¹⁶⁴

Folkeidrett og ungdommen var punkter som skulle prioriteres i Nasjonal Samlings nye

---

¹⁶³ Hoff 1942: 205.

¹⁶⁴ Hoff 1942: 214-215.

idrettsprogram. Da idretten ble underlagt staten var ett argument at den var en arena for politisk holdningsdannelse. Hva sa det nye idrettsprogrammet om idrett og politikk?

Statspolitikk

Både før og under krigen hadde Nasjonal Samling vært tydelige motstandere av AIF og politisk idrett. I artikkelen «Idretten» gir Charles Hoff uttrykk for at flere hadde kommentert at det nye idrettsforbundet (NS) drev politisk idrett. Som respons på dette hevdet Hoff at NS ikke var et politisk parti, men en bevegelse. Det var som bevegelse og ikke som parti at Nasjonal Samling rekrutterte til idretten, hevdet Hoff. Som styresmakt ønsket NS å gi støtte til idretten, men da ville man også ha en viss kontroll på idrettsarbeidet. Hoff mente at NS førte et «statspolitisk» idrettssyn, som skilte seg fra partipolitisk idrett på den måten at idretten var åpen for alle til tross for at ulike politiske meninger var representert blant deltakerne. For å være med i idrettsforbundet måtte man ikke bære solkorset eller hilse «Heil og Sæl», men respektere at det var slik Nasjonal Samling gjorde det. Ved at idrettsmedlemmer utenfor NS så vel som idrettsmedlemmer i NS viste hverandre gjensidig respekt ble idretten upolitisk, hevdet Charles Hoff.¹⁶⁵

«Det er Nasjonal Samlings mening at vi gjennom idretten skal gi ungdommen ikke bare en legemlig oppdragelse, men også å kunne innvirke på ungdommen åndelig sett. Gjennom dette arbeid har vi rik anledning til å vinne ungdommen for våre ideer, og det er da også derfor at den rømte regjering hele tiden har sett det som en av sine hovedoppgaver å ødelegge den norske idretten, og skape splittelse og hat i idrettsmenneses rekker».¹⁶⁶

«Når vi har vunnet den fred som vi alle lengter etter, skal Europas ungdom fortsatt styrkes og herdes for å trygge denne freden, og for å kunne stå kampberedt hvis noen forsøker å ødelegge den. Gjennom idrettsarbeidet trygger vi derfor også vårt eget fedreland. Våre gamle idrettsledere hadde mottoet: «Idrett for idrettens skyld», hvilket betyr at idretten i seg selv skal være målet. Idretten er imidlertid ikke målet,

---

¹⁶⁵ Hoff 1942: 213-214.

¹⁶⁶ Hoff 1942: 222.

men midlet som skal føre til dette, og derfor har Nasjonal Samling gitt idretten et nytt motto: «Idrett for fedrelandet!»¹⁶⁷.

Det er en tvetydighet over utsagnene om idrett og politikk fra Charles Hoff.

Som det fremkommer i utdraget fra artikkelen var det et mål for NS å vinne ungdommen for nasjonalsosialistiske ideer gjennom idrettslig aktivitet. Til tross for at Hoff hevdet at NS ønsket en upolitisk idrettsbevegelse som skulle realiseres ved gjensidig respekt mellom nasjonalsosialister og folk med andre politiske overbevisninger, utdyper han senere at de ønsket å overbevise idrettsungdommen om nazistisk ideologis overlegenhet. For å være med i Idrettsforbundet (NS) måtte man vise respekt for nasjonalsosialistisk symbolikk og gestikulering, men det var ikke påkrevd å ha samme politiske overbevisning. Den gjensidige respekten overfor de som ikke var nasjonalsosialister virker imidlertid å ha vært fraværende under formuleringen av det tydelige målet om å omvende ungdommen til Nasjonal Samlings ideer.

Det kommer også frem i artikkelen at det var et mål å skaffe sterk og kampberedt ungdom som kunne forsvare landet mot potensielle angrep i fremtiden. I så måte viste NS at man også hadde et militærpolitisk mål med den fysiske og åndelige dannelsen av ungdommen. Dette synet på idrettslig nytteverdi lå nær den posisjonen Centralforeningen inntok i sin tid. Der hadde man også et ønske om å bruke idretten til å trene opp forsvarere av landet.

Til tross for at Charles Hoff forsøkte å forsvare den idrettslige nyordningen som upolitisk, er det flere eksempler som viser at det lå politiske motiver bak idrettsarbeidet. På den ene siden gikk det politikk i ønsket om å vinne ungdommen for nasjonalsosialismen, og på den utenrikspolitiske plan ble idretten sett på som en militært forberedende aktivitet.

I 1942 hadde Nasjonal Samling et svært fyldig idrettsprogram sammenlignet med partiprogrammet fra 1934. Hvis man sammenligner Charles Hoff's artikkel fra 1942 med den tyske idrettens organisering etter nazistenes maktovertakelse, kan det virke som om Nasjonal Samling hentet inspirasjon derfra. På samme måte som Hitler poengterte viktigheten av at ungdommen bedrev idrett, ønsket NS at ungdomsidretten skulle

---

¹⁶⁷ Hoff 1942: 222.

prioriteres. I Tyskland var nasjonalsosialistisk ideologi en del av idretten, for eksempel i form av sanger og symbolikk, og dette skulle også inkorporeres i den norske nazi-idretten. Charles Hoff nevnte likevel ingenting om at disse endringene var inspirert av den tyske okkupasjonsmakten, men han beskrev andre sider av den tyske idretten som han mente norsk idrett burde dra nytte av.

Tysk-inspirert

I forbindelse med statsbesøk i Tyskland hadde Charles Hoff merket seg at det der ble drevet bedriftsidrett med stor suksess. Ifølge Hoff skapte den tyske bedriftsidretten økt arbeidsglede og arbeidskraft blant de ansatte, og for bedriftene resulterte det i økonomisk gevinst. En vinn-vinn-situasjon for begge parter.¹⁶⁸ AIF hadde allerede på 1920-tallet startet opp bedriftsidrett som et tilbud til folk som ellers ikke drev aktiv idrett, og det ble svært populært utover 1930-årene da økonomien var skral og mange arbeidsløse ønsket noe å bedrive tiden med.¹⁶⁹ Charles Hoff mente dog at den tyske bedriftsidrettsmodellen var overlegen den AIF skapte, ettersom den tyske bedriftsidretten ble organisert gjennom fagforeningene fremfor i et idrettsforbund. Hoff hevdet at dette ville gi alle norske arbeidere anledning til å drive nødvendig mosjon, og at bedriftene skulle på sikt finansiere egne idrettsanlegg og trenere og instruktører for arbeiderne sine. Han mente dette ville være mulig, ettersom bedriftssjefene ville innse den økonomiske fordelen idretten gav i form av fornøyde og sunne arbeidere.¹⁷⁰

Charles Hoff virket å være klar over kostnadene som måtte belastes staten for å få i gang alle planene han og Departementet hadde for den norske idretten. I forsvaret av at idretten så ut til å bli en kostbar fornøyelse, viste Hoff til hvordan den tyske idretten på sikt hadde blitt økonomisk selvdrevet etter å først ha blitt bistått av den tyske staten. Han forklarte at den tyske staten brukte svært mye penger på omorganiseringen av idretten, men at det på sikt førte til økt interesse for idrett både for utøverne og tilskuerne. Dette gav idretten økte inntekter, både i form av større publikumsbesøk og flere medlemskontingenter. Disse

---

¹⁶⁸ Hoff 1942: 216-217.

¹⁶⁹ Goksøyr 2008: 99.

¹⁷⁰ Hoff 1942: 216-217.

inntektene tilfalt idretten, som etter hvert klarte seg uten statens innblanding. Hoff argumenterte for at dette var riktig prioritering også for den norske idretten, og hevdet at idretten tidligere hadde fått lite finansiell støtte av staten med et dårlig idrettsarbeid som konsekvens.¹⁷¹

Mye av inspirasjonen bak omorganiseringen av norsk idrett var inspirert av de tyske okkupantene. Til tross for dette var det ikke alt de norske idrettslederne ønsket å videreføre fra tysk idrett.

Som et ideologisk forbilde var det mange områder Tyskland opplevde å bli forsøkt kopiert av Nasjonal Samling på. Idretten var intet unntak. Det finnes likevel et eksempel på at norske idrettsledere tenkte annerledes når det gjaldt elite-idrett.

I forkant av OL i Berlin i 1936 prioriterte tyskerne å satse på eliten av idrettsutøvere, for å vise verden hvilken idrettsdyktig nasjon Tyskland var blitt i et samlet tysk rike. I 1942 så Charles Hoff det annerledes og uttrykte følgende syn på eliteidretten:

«Med en virkelig idrettsmann forstår vi en mann som trener regelmessig, som forsøker å bringe formen opp til et maksimum, og som deltar i konkurranser. Det er riktig at stjerneidretten ikke er det ideelle, og slik ser da også våre nye idrettsledere på saken, men dette forhindrer ikke at alle idrettsmenn allikevel forsøker å gjøre sitt aller beste.»¹⁷²

I utdraget var Hoff klar på at regelmessig trening og maksimal ytelse var gode verdier innenfor idrett, men han presiserte at dyrking av «stjerneidrett» ikke var ideelt. Tyskerne ønsket i forbindelse med OL i Berlin å nettopp dyrke det at de beste av de beste representerte en sterk, tysk nasjon, mens i Norge virker det som det var et større fokus på å gjøre sitt beste og å trene deretter. Førsteprioriteten synes å ha vært folkelig idrettsaktivitet. Om dette var tankegods som alltid hadde vært fremherskende hos norske idrettsledere er ikke godt å si, men nedsnakkingen av «stjerneidrett» hadde nok en bakgrunn i at de fleste norske elite-utøvere la ned aktiviteten under krigen. Synet på elite-idretten var altså ulik sett med tyske og norske idrettsmyndigheters øyne.

---

¹⁷¹ Hoff 1942: 218-219.

¹⁷² Hoff 1942: 207.

Under okkupasjonen prioriterte Nasjonal Samling, idretten i mye større grad enn tidligere. En sentral grunn til det var at den tyske okkupasjonsmakten hadde sitt å si for hvordan samfunnet skulle organiseres, og i det nasjonalsosialistiske Tyskland hadde idretten en sentral rolle. Med en pågående idrettsstreik, et nazifisert Idrettsforbund og regimets mange planer for idrettsarbeidet er det aktuelt å se på hvordan idrettslivet var under Nasjonal Samlings regime.

Idrett under solkorset

Norges Idrettsforbund (NS) og Departementet for arbeidstjeneste og idrett hadde store planer for idretten, men idrettsstreiken førte til at det ble vanskelig å realisere planene slik de ønsket. Lenge håpet de å kunne overvinne streiken. Derfor brukte de mye tid og krefter på å gjøre idretten til et lydige redskap i en autoritær tysk-norsk førerstat.

Før krigen hadde statsbevilgningen til idretten vært opp mot 400 000 kroner, men under okkupasjonen i 1940-41 mer enn fordoblet staten bevilgningene på dette området. I 1941-42 økte statens økonomiske bidrag ytterligere, til omtrent 1,3 millioner kroner. Til tross for de store summene staten delegerte, hadde idretten materielle utfordringer under okkupasjonen. Det var mangel på idrettsplasser, idrettshaller og idrettsmateriell. Tyskerne hadde beslaglagt flere idrettsplasser, og den generelle mangelen på varer gjorde det vanskelig å skaffe nok idrettsutstyr. Det nye regimet forsøkte å sikre så mye utstyr som mulig til sine egne utøvere, men flere idretter slet med å oppdrive utstyr som kunne tilfredsstille behovet ved nyrekruttering. Tennisballer, brytematter og vektløftningsutstyr var blant annet svært vanskelig å oppdrive.¹⁷³ Penger kunne altså ikke løse alle problemene idretten hadde.

Etter at idrettslivet mer eller mindre hadde ligget med brukket rygg gjennom vinteren og våren 1941, var det tydelig for ledelsen at de store planene de hadde krevde at konkurranseidretten ble gjenopptatt så fort som mulig. Forordningen om beskyttelse av norsk idrett tillot at medlemmer som var positive til nyordningen kunne ta over eksisterende idrettslag. Svært mange medlemmer meldte seg ut av idrettslagene der dette skjedde, men

---

¹⁷³ Goksøyr & Olstad 2017: 121-123.

Hirdens og Ungdomsfylkingens avdelinger på de ulike stedene sørget for at deres medlemmer meldte seg inn. Mens resten av idrettsfolket streiket, satte Norges idrettsforbund (NS) og de gjenværende utøverne idrettslivet i gang igjen sommeren 1941.¹⁷⁴

Det ble arrangert stevner i de fleste idrettsgrener og norgesmesterskap i blant annet friidrett, fotball og håndball. Deltakelsen var, i motsetning til i førkrigstiden, beskjedent. I norgesmesterskapet i friidrett i 1941 var det ikke mer enn to til syv deltakere i hver øvelse. I 4 x 400 meter stafett var bare fem lag påmeldt - og kun ett lag stilte til start. Idrettsmyndighetene satset særlig på fotballen, men også her opplevde de det vanskelig å få engasjert nok utøvere. Norgesmesterskapet i 1941 ble arrangert som et kombinert serie- og cupspill, med i alt 14 lag fordelt på 3 avdelinger. Det viste seg imidlertid vanskelig å få arrangert mesterskapet som planlagt, da seriespillet måtte avlyses på grunn av «inntrufne omstendigheter».¹⁷⁵ Noen lag fikk spille 2-3 kamper, andre lag kun 1 kamp og ett lag fikk spilt alle 4 kampene i sin avdeling. Nivået lagene imellom var svært varierende, og enkelte kamper ble vunnet med 13 og 14 mål. Finalen ble likevel spilt, og Odd ble norgesmester i fotball 1941. Til tross for at det var beskjedent oppslutning om konkurransefotballen i NS-idretten, økte antallet fra 14 (10 aktive) lag i 1941 til 52 lag i 1942.¹⁷⁶

NS mobiliserte for å få medlemmene og tilhengerne sine inn i idretten. I Oslo fikk medlemmer av Ungdomsfylkingen ordre om å slutte seg til «positive» idrettslag i 1941. I 1942 ble det i hovedstaden laget et forhåndsutfylt skjema man kunne skrive under på og dermed få hjelp til å melde seg inn i et idrettslag av en kretsledersfører. Dette førte til at flere ble rekruttert til idretten, men det var nesten utelukkende NS-folk som ofte var en del av Hirden eller Ungdomsfylkingen. I lagidretter som fotball kunne dette være en stor utfordring hvis flere av spillerne også var medlemmer i Hirden. Dersom disse ble innkalt til tjeneste kunne man risikere at lagene sto igjen med et fåtall spillere uten mulighet for å stille fullt lag. Måten disse situasjonene ble forsøkt løst på var at idrettsveteraner med NS-sympatier gjenopptok idrettskarrierene. Charles Hoff (friidrett) og Egil Reichborn-Kjennerud

---

¹⁷⁴ Goksøy & Olstad 2017: 125.

¹⁷⁵ Goksøy & Olstad 2017: 125-127.

¹⁷⁶ Goksøy & Olstad 2017: 127.

(sykling) var blant veteranene som kjente sin plikt og stilte opp for nyordningen.¹⁷⁷

Arbeidet med å få flere utøvere med i den aktive idretten førte til en stadig mer nazi-preget idrett, der nesten alle utøverne hadde NS-sympatier. Da en stor del av den tidligere idrettsbevegelsen boikottet idretten under nyordningen, kan man undre seg over hvilket nivå den aktive idretten holdt.

Prestasjonsfall

Både aktiviteten og kvaliteten på den norske idretten som ble bedrevet økte i løpet av krigen, men det var likevel et stort skille opp til nivået fra førkrigstiden. Dette kom tydelig til syne spesielt i internasjonale konkurranser, og da særlig i sommeridretter som fotball og friidrett. Årsaken til dette var at nesten ingen av de som hadde hevdet seg i internasjonal idrett før krigen deltok i nazi-idretten. Særlig kom nivåforskjellen til syne da norske utøvere konkurrerte mot tyskere. Et internasjonalt friidrettsstevne på Bislett sommeren 1942 ble dominert av tyske soldater, som hevdet seg langt bedre enn de norske utøverne. Da et «ny-positivt» Brann-lag spilte fotballkamp mot et tysk soldatlag i 1942, tapte de 2-11. Også nasjonalt var det markant forskjell i nivået under krigen sammenlignet med det fra førkrigstiden. I NM i svømming i 1942 var vinnertiden på 400 meter for kvinner, 1,5 minutt langsommere enn den gjeldende rekorden, og vinneren av herrenes 1500 meter kloknet inn 4 minutter og 40 sekunder bak den gjeldende rekorden.¹⁷⁸ Nivået på norsk idrett hadde fått et merkbart skudd for baugen som en konsekvens av streiken. Det eneste området Norge fortsatt hevdet seg på var vintersporten.

Skøytesport var den eneste idretten som under krigen kunne vise til «idrettsstjerner». Det gjaldt særlig de to utøverne Hans Engnestangen og Finn Hodt. Hans Engnestangen var verdensrekordholder på 500 og 1500 meter, og hadde nok en karriere på hell da krigen brøt ut, mens Finn Hodt var en ny skøytestjerne som også hadde hevdet seg i sporten før krigen. I tillegg til disse stjernene var det en del lovende utøvere, og nivået var bra nok til å slå Tyskland i en skøytekonkurranse i 1942. Men også i skøytesporten var det svært få aktive utøvere sammenlignet med perioden før nyordningen. Skisporten led også av at det var få

---

¹⁷⁷ Goksøyr & Olstad 2017: 127-128.

¹⁷⁸ Goksøyr & Olstad 2017: 129-132.

utøvere på stevnene, men de store stevnene, som norgesmesterskapene, trakk en del utøvere.¹⁷⁹

Det var få internasjonale konkurranser i vinteridrettene disse årene, så hvordan var nivået? Ifølge Thor Gotaas var det enkelte som gikk nokså fort, men uten at de nådde helt opp til førkrignivået. Likevel var det klart at flere av utøverne i det nye idrettsforbundet (NS) var dyktige skiløpere.¹⁸⁰ Nivået på vintersportsidretten var altså bedre enn tilfellet var i sommersport, men det var likevel tydelig at de ikke var på førkrignivået. NS slet med å rekruttere folk til idretten, og som vi vet var det et prioritert ønske å få hele folket til å drive idrett. Hvordan prøvde man å få dette til, når det var vanskelig å få med folk i idrettslagene?

Alle folk i aktivitet

Et idrettsarrangement som det ble lagt stor prestisje i fra NS sin side og som tok mål av seg til å få med så mange deltakere som mulig var *Riksmarsjen*. Det var en marsj som ble gjennomført i by og bygd, der man underveis tok prøver for et *riksmarsjmerke*. I Norge ble denne marsjen arrangert flere steder fra slutten av mai 1941, og den ble gjennomført også de påfølgende år så lenge krigen varte. I Sverige hadde det vært avholdt riksmarsj siden 1940, og det med stor suksess. Høsten 1940 hadde 300 000 svensker gått riksmarsj arrangert som en konkurranse mellom byene der. I vårt naboland virket det som om marsjen foregikk i et nasjonalt og sosialt fellesskap, mens det i Norge fortonet seg annerledes. Dersom man deltok i den norske riksmarsjen var det underforstått at man var NS-vennlig og støttet det nye regimet. Det prestisjetunge arrangementet ble derfor aldri noen suksess i Norge, og i 1942 var det bare 2719 som mottok merker fra riksmarsjprøven.¹⁸¹

Idretten under nyordningen led altså av at oppslutningen blant massene uteble og at nivået på idrettsproduktet var svekket som en konsekvens av idrettsstreiken. Led idretten utelukkende av liten oppslutning og svakere prestasjoner, eller fantes det lyspunkter?

---

¹⁷⁹ Goksøy & Olstad 2017: 136-138.

¹⁸⁰ Gotaas 2007: 227.

¹⁸¹ Goksøy & Olstad 2017: 133.

Idrett med opptur

Idrettene håndball og boksing var populære under nyordningen, og boksing var den idretten med størst publikumsoppmøte. Håndballsporten opplevde en vekst i antall lag fra fire i 1941 til 50 lag i 1944, og det ble arrangert flere norsk-tyske stevner i både håndball og boksing i krigsårene. Det fantes altså noe så sjeldent som norsk idrett i utvikling i krigsårene. Det var nok ulike grunner til at boksing og håndball opplevde fremgang. En av årsakene kan være at boksingen var godt likt av NS-regimet. Bokseleder Othar Lassen mente den framelsket egenskaper i tråd med den nasjonalsosialistiske ideologien, som utholdenhet, kraft og mot. Riktignok var Othar Lassen mer opptatt av idrett enn ideologi, og hevdet at årsaken til at boksing var så populært var fordi det ikke var innslag av politikk i den, verken fra utøvere eller publikum.¹⁸² Boksing var sannsynligvis populær i NS-miljøer av den grunn at den framelsket den sterke og modige idrettsmann. Hovedårsaken til at det var så stor oppslutning rundt sporten kan imidlertid godt være at den nettopp holdt seg unna den politiske symbolikken som preget de andre idrettene i større grad.

Håndball var en forholdsvis ny idrett for nordmenn i førkrigstiden, og Norges Håndballforbund ble stiftet først i 1937. Sporten var dermed ikke så etablert i Norge før krigen brøt ut, og håndball ble faktisk den eneste idrettsgrenen som fikk økt oppslutning av deltakere sammenlignet med førkrigstiden. I et vinterland som Norge var det optimalt å kunne drive håndball som innendørs idrett om vinteren, og flere idrettsfolk utøvde en idrettslig kombinasjon med håndball om vinteren og fotball om sommeren. Håndball var en lagidrett som ikke krevde så mye plass, ei heller så mange utøvere og den ble bedrevet innendørs. I tillegg var det en ny idrett for nordmenn, og det er godt mulig at idrettsfolk var nysgjerrige på sporten. Dette medvirket nok til dens økende popularitet i krigsårene.¹⁸³ Men for å forstå helheten i denne idrettsgrenens vekst, må man se til kvinneidretten.

Håndball ble populært blant kvinner, da det på denne tiden var eneste tillatte lagidrett for dem. Som aktive håndballutøvere ble kvinnene omtalt i pressen på lik linje med mennene,

---

¹⁸² Goksøyr & Olstad 2017: 134.

¹⁸³ Goksøyr & Olstad 2017: 135-136.

og de fikk delta på instruksjonskurs og treningssamlinger. De opplevde i stor grad å bli tatt på alvor innenfor håndballsporten, og flere og flere steder vant kvinnehåndball innpass. Kvinnene hadde altså sitt å si for at håndballsporten var på opptur i krigsårene. Også innen friidrett hadde kvinnene fremgang i det okkuperte Norge. Kvinnelige utøvere opplevde raskt at resultatene forbedret seg, og nivået nærmet seg stadig det fra førkrigstiden. Man bør ta i betraktning at kvinneidrett var lite utbredt før krigen, men utviklingen i okupasjonsårene viser likevel tydelig at deler av kvinneidretten ble oppvurdert under det nye idrettsstyret. Den tidligere friidrettsmannen Charles Hoff hadde som nevnt i kapittel 2, også trent kvinner i friidrett på 1930-tallet.¹⁸⁴ Det kan tenkes at han videreførte dette arbeidet da han fikk mer innflytelse på området.

Idretten under krigen kan i stor grad betegnes som nazi-idrett, da flesteparten av de aktive utøverne hadde en eller annen tilknytning til NS og underorganisasjoner av NS. Forskningslitteraturen som tar for seg norsk idrett under nyordningen viser at det var mangel på både utstyr og utøvere, noe som igjen førte til at nivået på idretten ble svekket sammenlignet med nivået før krigen. I de store idrettene som fotball og vintersport slet NS med å rekruttere utøvere, og til tross for at nivået på vinteridretten var av noenlunde god standard, var det tydelig at nyordningen her hadde mislyktes. Parolen om hele folket i idrett ble og en fiasko. Enkelte idretter, primært boksing og håndball opplevde likevel vekst og god oppslutning, og kvinneidrett fikk på enkelte områder høyere prioritet og mer oppmerksomhet.

Vel vitende om at Nasjonal Samling ikke fikk realisert planene som ble presentert i «Nyordningen», kan man lure på hvordan de i det hele tatt trodde planene kunne la seg realisere. Det aktualiserer spørsmålet som innleder neste kapittel: Hvordan skulle NS virkeliggjøre planene for idretten?

---

¹⁸⁴ Goksøyr & Olstad 2017: 142-144.

Kapittel 5. Nazifiseringen av norsk idrett

I 1930-årene opplevde Landsforbundet og AIF sterk medlemsvekst, og organisert idrett ble en del av flere nordmenns hverdag. Da Norge ble okkupert spredde det seg en usikkerhet om idrett skulle drives eller ei. Var det riktig å sysselsette seg med lek og moro for å normalisere hverdagen, eller ble det feil å leke når landet var i krig? Det førte til at idrettspraktiseringen var ulik fra by til by. At de tyske okkupantene avsatte norske myndigheter og staten tok styring over idrettsorganiseringen førte til voldsomme reaksjoner blant ledere og utøvere. Norsk idretts grunnvoll var rokket ved, og det kunne ikke idrettslederne stå inne for. Bruddet med staten og streiken mot idrettslig aktivitet var et faktum. Norsk idrett hadde dermed opplevd både kraftig vekst, stagnering og usikkerhet før det til slutt ble brudd og tilnærmet ingen idrettslig aktivitet. Unntaket var nazi-idretten som ble drevet under det nye Norges Idrettsforbund (NS). De nye idrettsmyndighetene styrte ut fra nasjonalsosialistiske interesser, og hadde planer for hva de ville at nyordningen skulle bidra med til idretten og samfunnet. Da en stor del av det norske folk motsatte seg disse planene, kan man undre seg over hvordan Nasjonal Samlings idrettsmyndigheter ønsket å realisere dem. Hvordan gikk de så frem i nazifiseringen av idretten? Hvilke strategier og virkemidler tok NS i bruk i sitt arbeid?

Strategien

Da Charles Hoff presenterte planene det nye regimet hadde utarbeidet i artikkelen «Idretten» i 1942, tydeliggjorde han hvor viktig ungdom var for landet. Det var nødvendig å få ungdom til å drive idrett, da det ville fungere som et godt oppdragelsesmiddel både fysisk og psykisk ifølge Hoff. Å få engasjert ungdommen var en klar prioritet, men det var også viktig å få hele folket inn i idrettslig aktivitet. For å realisere ambisjonene ble ansvaret som nevnt delt på ulike organisasjoner. Barneidretten ble skolens ansvar, mens ansvaret for yngre ungdommer ble gitt til Nasjonal Samlings Ungdomsfylking.

Hoff poengterte i «Idretten» at det var viktig å skape et godt samarbeid mellom skolens idrettsledere og Ungdomsfylkingen. Dette ville la seg gjøre ved at de ulike gymnastikkinspektørene rundt om i landet var i kontakt med Ungdomsfylkingen, mente han.

Videre hevdet han at Norges Idrettsforbund (NS) så på skoleidrett og NSUFs idrett som viktig, nettopp fordi målgruppen var barn og unge som med tiden ville bli rekruttert til idrettsforbundet.¹⁸⁵ Idrettsmyndighetene så verdien av lærernes innflytelse og påvirkning i arbeidet med barn og ungdom. NS strategi for ungdoms idrettsutdanning bygde derfor på lærernes rolle som gymnastikkintstruktører i samarbeid med underavdelingene i NS. Fungerte strategien?

Barneidrett

Utover i okkupasjonsårene ble det mer og mer tydelig at den organiserte idretten var todelt, i den forstand at man enten støttet NS-regimet eller var imot det. Situasjonen var så politisert at det ikke nyttet å prøve å fremstå som nøytral. Organisert idrett kunne ikke lenger drives for idrettens skyld. Men folk drev idrett i andre sammenhenger, i skolen og i bedrifter.¹⁸⁶

I mellomkrigstiden hadde det vært uenighet om hvem som skulle ha ansvaret for barneidrett. Centralforeningen hadde i sin tid støttet tiltak for idrett blant barn i skolealder, og da Landsforbundet ble opprettet i 1919 var det lærerne som ønsket å videreføre arbeidet. I 1921/22 ble Landsnevnden for Skoleidrett opprettet, med 11 medlemmer. 8 av disse var fra lærerstanden, bare en var fra Landsforbundet. Lærerne ønsket å drive skoleidrett ut fra et pedagogisk perspektiv, og mente at barneidrett ikke skulle være en forberedelse til voksenidrett. Den tankegangen delte ikke Landsforbundet. Det oppstod en organisatorisk splittelse mellom skoleidrett og annen idrett som skulle vare lenge.

AIF stilte seg heller ikke positiv til lærernes pedagogiske idrettssyn, og det faktum at barna deltok i skoleidrett. Forbundet mente det var et uklart forhold mellom obligatorisk skole og det som var frivillig idrett. AIF valgte å åpne opp for barneidrett i midten av 1930-årene, men på egne premisser. Barneidrett skulle ikke være lik voksenidrett, og den skulle skille seg fra det man antok var Landsforbundets planer for barneidrett. Arbeidernes Idrettsforbund vedtok derfor flere retningslinjer som skulle implementeres i deres versjon av barneidrett,

---

¹⁸⁵ Hoff 1942: 216.

¹⁸⁶ Goksøyr & Olstad 2017: 195.

og det viktigste punktet var innføring av «fysisk alder». Barn skulle konkurrere med barn på sin egen størrelse.¹⁸⁷

Driften av barneidrett var omdiskutert i mellomkrigstiden og på tre fronter sto forbund og lærerstand med ulike holdninger og meninger. I løpet av okkupasjonsårene ble Nasjonal Samling oppmerksom på potensialet i barneidrett.

Skoleidrett i nyordning

Etter nyordningen var det Kirke- og undervisningsdepartementet (KUD) som var ansvarlige for skoleidrett. Underlagt seg hadde KUD et gymnastikk-kontor. Lederen for gymnastikk-kontoret het Ferdinand Næss, og han styrte over lokale gymnastikkinspektører som representerte hvert sitt fylke. Inspektørene var til vanlig gymnastikklærere og fylte inspektørrollen som en bi-stilling. Deres oppgave var å følge opp skoleidrett, arrangere idrettsstevner og være rådgivere for skolestyrene. KUD bestemte at hver skole skulle arrangere en skoleidrettsdag sommeren 1941. Det ble i ettertid beskrevet som en kjempesuksess, med 119 000 deltagende elever.

Den storstilte suksessen vakte interesse utenfor Kirke og Undervisningsdepartementet. Idrettslederne Hoff og Wagner så muligheter for rekruttering til og basis for den fremtidige idrett i NS-staten. Skoleidretten hadde i starten av krigen fått være i fred for politikk som den organiserte idretten var offer for, men det ble etter hvert tydelig at myndighetene så potensialet for propagandering og rekruttering blant de unge. Det var ikke like enkelt å skape aktiv motstand mot myndighetene i skolevesenet som i idrettsbevegelsen. Der lederne enklere kunne trekke seg fra verv innen frivillig idrett, var det vanskeligere for lærerne, som ved motstand risikerte arrestasjon og oppsigelse.¹⁸⁸

---

¹⁸⁷ Goksøy 2008: 102.

¹⁸⁸ Goksøy & Olstad 2017: 217-219.

Motstand

Skoleidrett ble imidlertid mer preget av motstandsarbeid i 1942. Det skjedde som en konsekvens av «Statsakten» på Akershus 1. februar 1942. Statsakten markerte en overgang fra et norsk styre utpekt av okkupantene til en norsk «nasjonal regjering». Vidkun Quisling ble formelt sjef for regjeringen og fikk tittelen «ministerpresident». I realiteten endret maktbalansen seg lite seg da tyskerne fortsatt bestemte, men det gjorde det enklere for Nasjonal Samling å gjennomføre endringer på et nasjonalt plan. Kun tre dager senere ga Quisling lover om Norges lærersamband og Nasjonal Ungdomstjeneste. Dette vekket motstandskraften i lærerne, og flesteparten undertegnet en erklæring om at de nektet å bli med i Lærersambandet og delta i opplæring av ungdom etter nazistenes ungdomstjenestes prinsipper. Striden endte med et kompromiss der lærerne godtok Lærersambandet, mot at den skulle erklæres som en upolitisk organisasjon. Lærerne nektet å videreføre nasjonalsosialistisk ideologi i sitt yrkesvirke, og gikk dermed inn i en aktiv motstandskamp mot nazismen.¹⁸⁹

Loven om Nasjonal Ungdomstjeneste skulle gjøre det pliktig for ungdom i alderen 10-18 år å tjenestegjøre i NSUF på fritiden. Det var initiert av de tyske okkupantene med henblikk på senere innføring av lignende tjeneste i Hitlerjugend. Lovforslaget lot seg ikke realisere på grunn av heftige protester fra foreldre over hele landet, og prosjektet ble avsluttet. Motstanden fra lærere, skolevesen og foreldre viste seg også innen skoleidretten. Det ble klart for folk at skoleidrett var en viktig motstandsarena, og at Nasjonal Samlings forsøk på å vinne ungdom for sitt prosjekt måtte drives tilbake. Motstanden viste seg ved at færre skoleidrettsstevner ble arrangert, det var lavere deltakeroppmøte og færre aktive gymnastikkinspektører.¹⁹⁰ Nasjonal Samlings planer om å vinne lærere og ungdom for sitt prosjekt hadde mislykkes.

Det er tydelig at Nasjonal Samling ønsket å satse på barn og ungdom i idrettsbevegelsen, for å berede grunnen for fremtidens nasjonalsosialistiske samfunn. Partiet så på idrett som en

---

¹⁸⁹ Goksøyr & Olstad 2017: 220.

¹⁹⁰ Goksøyr & Olstad 2017: 220-223.

arena der man tidlig kunne vinne ungdom for sitt politiske syn, og også som rekrutteringsarena for fremtidige idrettsfolk. Da idrettsstreiken ble satt, var mannefallet i idretten stort. Det kan hende at NS så på ungdom som lettpåvirkelige og enkle å overbevise gjennom idrett, lek og moro for sitt prosjekt. I arbeidet med å implementere nasjonalsosialistisk ideologi i skoleidrett og Ungdomstjeneste etter statsakten, virker det imidlertid som om Nasjonal Samling spente bein for egen strategi. Innføringen av lærersambandet og Ungdomstjenesten skapte sinne blant både lærere og foreldre, og det ble herfra tydelig at regjeringen ble møtt med motstand. Det er vanskelig å si noe sikkert om saken, men det hadde vært interessant å vite hva som hadde skjedd med skoleidretten dersom myndighetene ikke innførte loven om Norges Lærersamband og Nasjonal Ungdomstjeneste. Ville frykt for å miste jobben og andre represalier ha kneblet lærerne slik at en mer passiv nazifisering hadde funnet sted, eller ville dette også gradvis ha ført til aktiv motstand mot myndighetene? Det er i hvert fall sannsynlig at lærerne fikk den årsaken de trengte for å opponere mot den påtvungne nazi-ideologiseringen av skolen.

Men det var ikke bare barne- og ungdomsidrett Nasjonal Samling ønsket å få i gang under det nye regimets vinger. I arbeidet med masseidrett ville NS fordele ansvaret på ulike organisasjoner, der barn og ungdom var to av flere grupper som skulle innordnes i de ulike organisasjonene. En utfordring som ville oppstå ved at flere drev idrett var imidlertid tilgang på instruktører. Hvordan skulle Charles Hoff og resten av idrettsledelsen løse dette?

Instruktør-utfordringen

«Det er klart at idretten, slik som arbeidet no er lagt an, i høy grad vil komme til å trenge instruktører og trenere, ikke bare i de store byer, men også utover på landsbygden».¹⁹¹

Hoff var klar over at endringene som idrettsmyndighetene ville innføre, kom til å øke behovet for instruktører. Idrettsstreiken omfattet ikke bare utøvere og idrettsledere, men også trenere la ned aktiviteten. På lik linje med at de beste utøverne la ned aktiviteten, så gjorde også de beste trenerne det. Idrettslivet under det nye regimet manglet følgelig

---

¹⁹¹ Hoff 1942: 217.

instruktører, i tillegg til at mange av de aktive trenerne ikke kunne måle seg med de streikende instruktørens ferdighetsnivå.¹⁹² I artikkelen «Idretten» hevdet Hoff at norsk idrett hadde vært bakpå i utdanningen av idrettsinstruktører. Særforbundene hadde tidligere avholdt korte instruktørkurs, og Hoff argumenterte for at dette ikke var tilstrekkelig til å utdanne dyktige trenere. Han hevdet at erfaringene med disse kursene var at mange nyinstruktører lot være å benytte seg av kompetansen sin etter endt kurs, og at mange av de som fortsatte i treneryrket drev med «slett vegledning». Dette påførte mange utøvere skader for livet, mente Hoff.¹⁹³

Det er godt mulig at en del nyutdannede instruktører unnlot å bruke den kompetansen de fikk, men argumentet om at flere unge pådro seg skader for livet er lite troverdig. Mer sannsynlig er det at Charles Hoff brukte anledningen til å sende et stikk til den streikende idrettsbevegelsen og samtidig propagandere for sitt eget forbund. Hoff og Departementet for arbeidstjeneste og idrett hadde nemlig utarbeidet en plan for instruktørsspørsmålet. For å skaffe tilstrekkelig med dyktige instruktører, forklarte Hoff at Departementet ønsket å opprette en landsidrettsskole. Der ville elever få grundig og god utdanning innenfor de ulike idrettsgrenene. Skolen skulle sørge for utdanning av trenere og instruktører som skulle stå til disposisjon for Idrettsforbundet (NS), Hirden, bedriftsidretten, politiets og Arbeidstjenestens idrett, og for Ungdomsfylkingen.¹⁹⁴ Instruktører for skoleidrett fikk sin utdanning ved Statens Gymnastikkskole, som ble etablert allerede på 1870-tallet med formål om å utdanne gymnastikklærere til skolen og forsvaret.¹⁹⁵ Departementet hadde altså planen klar for hvordan man skulle tilfredsstille det antatt økende behovet for instruktører, men lot planen seg materialisere i en idrettsskole?

Landsidrettsskolen

Den planlagte landsidrettsskolen skulle ligge ved Tryvannshøgda, der det var tilrettelagt for både sommer- og vinteridrett.¹⁹⁶ En utfordring under krigen var imidlertid at det var

---

¹⁹² Goksøy & Olstad 2017: 150.

¹⁹³ Hoff 1942: 217-218.

¹⁹⁴ Hoff 1942: 218.

¹⁹⁵ Goksøy & Olstad 2017: 225.

¹⁹⁶ Hoff 1942: 218.

knapphet på det meste.¹⁹⁷ Til tross for at Departementet for arbeidstjeneste og idrett var en del av det nye regimet rammet dette også dem. Fra 1940 til 1944 ble det bevilget hele 330 000 kroner, øremerket til bygging av idrettsanlegg. Penger skulle ikke være et problem under utbyggingen av skolen. Likevel ble bare 30 000 kroner av midlene brukt. Årsaken var knapphet på både bygningsarbeidere og materialer.¹⁹⁸ For Charles Hoff og co ble landsidrettskolen ikke annet enn en illusjon. Det skulle også vise seg vanskelig for Departementet å få innflytelse på Statens Gymnastikkskole.

Etter nyordningen ble gymnastikkskolen underlagt KUD, og både KUD og gymnastikkinspektør Ferdinand Næss var klare på at det var utelukkende skolefolk som skulle ha ansvaret for barns fysiske fostring. Da Hoff og idrettsmyndighetene ønsket større innflytelse i skolen, blant annet som følge av instruktørmangelen, fulgte en lignende dragkamp mellom skoleidretten og konkurranseidretten som den mellom Landsforbundet, AIF og Landsnevnden for skoleidrett. Det var misnøye blant både elever, lærere og lærerinner med at gymnastikkskolen skulle bli forsøkt nazifisert. Idrettsmyndighetene møtte motstand også her. Elever boikottet deltakelse i det nye idrettsforbundet og ingen lærere eller lærerinner fra Oslo meldte seg til kurs ved skolen i 1942. Idrettsmyndighetene forsøkte å straffe disse aksjonene, men Ferdinand Næss klarte å beskytte både lærere og elever mot straff. Statens Gymnastikkskole fikk drive videre uten store og alvorlige inngrep fra Departementet for arbeidstjeneste og idrett fremover.¹⁹⁹

Charles Hoff og Departementets grandiose planer om en landsidrettsskole som skulle utdanne mange, dyktige instruktører, svant bort og ble aldri en realitet. Til og med den eksisterende gymnastikkskolen klarte, i stor grad, å unngå idrettsmyndighetenes nazifiseringsforsøk. Det førte til at Departementet for arbeidstjeneste og idrett måtte klare seg med de instruktørene de hadde.

Som nevnt hevdet Hoff at idretten på sikt ville klare seg selv økonomisk, men at staten måtte bidra i starten. Hoff mente veien til økonomisk selvstendighet var økte publikumsinntekter og medlemskontingenter. I 1942/43 var det ingenting som tydet på at dette ville skje, i og

---

¹⁹⁷ Aarebrot 2018: 149.

¹⁹⁸ Olstad & Tønnesson 1986: 68.

¹⁹⁹ Goksøyr & Olstad 2017: 225-227.

med at idrettsstreiken fortsatt holdt stand og at tilskuerne – med unntak av tyske soldater og nazi-sympatisører – uteble fra stevnene. Hvis denne situasjonen fortsatte ville idrett bli et pengesluk for staten. Men Charles Hoff hadde også planer om en annen måte å finansiere idrett på – gjennom inntekter fra tipping.

Tippesaken

Diskusjoner om å innføre statsdrevet tipping på fotballkamper hadde vært aktuelt allerede på 1930-tallet, men det ble nedstemt på Stortinget. Da Nasjonal Samling kom til makten i 1940, ble tippesaken igjen aktuell. Forslag om tipping møtte imidlertid motstand fra folk i NS-kretser, som blant annet fryktet at det ville lede til spillegalskap og økende kriminalitet i samfunnet. De som ville innføre tipping argumenterte derimot for at den økonomiske gevinsten ville tilfalle idretten og staten. Forslaget om statsdrevet tipping vant etter hvert frem, og i 1941 fikk Departementets idrettsavdeling gjennomført en forordning som gjorde tippevirksomhet mulig. 20. september 1941 ble forordningen innført, og ikke lenge etter ble A/S Det Norske Tippeteselskap opprettet med en aksjekapital på 250 000 kroner. Charles Hoff, som var en ivrig forkjemper for tipping, regnet med at det ville tilfalle idretten en årlig inntekt på 7-8 millioner kroner fra tippetilskudd. I november 1941 uttalte Fritt Folk at norsk idrett ville bli økonomisk uavhengig takket være den nye virksomheten.²⁰⁰ Det skulle vise seg å bli med drømmene for Hoff og co.

Da tipping ble tilgjengelig 10. november 1941, oppstod en rekke problemer. Apparatene som skulle kontrollere tippekupongene var ikke kommet på plass, og kontrollarbeidet måtte gjøres manuelt av personalet i tippeteselskapet. Mange av dem manglet kompetansen til det, noe som medførte feil i kontrollarbeidet. Dette ledet igjen til misnøye blant tipperne, som klaget til selskapet. Tippeteselskapet mistet sannsynligvis en god del kunder som følge av dette. Tyske soldater var også en potensielt viktig inntektskilde for tippeteselskapet, men det ble tidlig klart at dette ikke ville bli en realitet. Det var omtrent 300 000 tyskere stasjonert i Norge, som med deltakelse i tipping kunne bidratt til gode inntekter for selskapet. De tyske

---

²⁰⁰ Sandberg 1998: 80-84.

myndighetene var imidlertid uvillige til å la dem delta.²⁰¹ Norsk tipping fikk dermed en røff start på det påtenkte «eventyret».

Motstand mot tipping

Det Norske Tippeteselskap møtte motstand på flere fronter, blant annet hos kommisjonærer. Det var et ønske fra tippeteselskapet at kioskjeden Narvesen skulle fungere som kommisjonær og reklamere for selskapet, samt å plassere ut tippekuponger i butikkene sine. Narvesen nektet å gjøre dette, noe som førte til at det i slutten av mai 1942 ble fremmet et forslag fra tippeteselskapets kontorsjef om å tvinge kjeden til samarbeid. Forslaget ble imidlertid ikke realisert. Også flere andre kommisjonærer nektet å samarbeide, eller måtte si opp sine gjeldende avtaler med tippeteselskapet. Årsaken var at mange opplevde at utsalgsstedene deres ble boikottet av Nasjonal Samlings motstandere. Det gikk utover den daglige driften, og de så ingen annen utvei enn å si opp avtalen. Andre opplevde å bli utstøtt av vennekretsene sine etter å ha takket ja til tippeteselskapets tilbud. Enkelte drev også aktiv propaganda mot tippeteselskapet, ved å stille kritiske spørsmål som: «De tipper da ikke?», til dem som leverte kuponger eller skulle motta premiepenger. Utfylte tippekuponger ble sendt med post fra distriktene videre til Norsk Tippeteselskaps kontorer. Etter hvert som krigen dro seg til økte også sabotasjeaksjonene rundt om i Norge, og det gikk utover både jernbanenettverket og den offentlige kommunikasjon. Dette førte videre til at det ble vanskelig å få distribuert spill-kuponger ut i distriktene i tide.²⁰² Følgen var at det ble vanskelig å rekruttere «tipperer» fra distrikts-Norge. Men det var ikke bare mangel på kommisjonærer og sabotasjeaksjoner som ga problemer for Det Norske Tippeteselskap. Idretten selv skulle også vise seg å by på problemer.

Idrett og spillet

På grunn av idrettsstreiken ble det vanskelig å skaffe tilstrekkelig med norske kamper på tippekupongene, og en løsning ble å inkludere svenske og danske kamper. Det var i tillegg en utfordring at kamper hadde en tendens til å bli innstilt, og det påvirket tipperesultater. En

---

²⁰¹ Sandberg 1998: 87.

²⁰² Sandberg 1998: 87-91.

normal tippekupong inneholdt 12 kamper, og premiene ble delt ut i 3 grupper. 1. premie var 12 rette, 2. premie var 11 rette og 3. premie var 10 rette på kupongen. En bestemmelse i spillereglene fungerte slik at dersom kamper ble utsatt, så ble de tre premiegruppene forskjøvet. Dersom to kamper ble avlyst ville de som hadde 10 rette få 1. premie, 9 rette 2. premie og 8 rette 3. premie.

Da første runde med tipping ble introdusert støtte tippeselskapet på utfordringer. Tre fotballkamper ble avlyst, og de som kun hadde 9, 8 og 7 riktige resultater på kupongen skulle premieres. Det førte til at så mange hadde rett på 3. premien at det var svært liten gevinst å hente. Derfor valgte Det Norske Tippeselskap å sløyfe 3. premien og heller fordele overskuddet derfra til 2.premie-gevinsten som færre hadde vunnet. Strategien førte til stor misnøye blant de som tippet, og resultatet var at langt færre tippet på neste kupong. Det skjedde flere ganger at 3.premien måtte sløyfes, av lignende årsaker eller av at kampene var for enkle å tippe resultatet på.²⁰³ Idrettsstreiken førte til at nivåforskjellen varierte mye fra lag til lag, og det gjorde utfallet i enkelte kamper mer forutsigbart enn i andre.

Det Norske Tippeselskap kjempet i motbakke fra starten av, og opplevde svært lite suksess. Idrettsmyndighetene innså at det ikke var en levedyktig gjeskjeft, og Axel Stang vedtok at driften skulle innstilles 5. november 1944. Tipping under Nasjonal Samlings regime kom aldri tilbake på tapetet. I løpet av selskapets 3 år lange levetid gikk det aldri med overskudd. De store ambisjonene om at idrett skulle driftes av tippemidler forble en illusjon. Ikke én krone ble satt av fra tipping til inntekt for idretten. Anslagsvis gikk selskapet med et underskudd på 400 000 kroner i løpet av dets treårige drift.²⁰⁴

Tipping ble altså aldri en suksess for idrettsmyndighetene, og det ble tydelig helt fra første tippekupong kunne leveres i 1941. I 1942 kom artikkelen «Idretten» ut, en god stund etter at tippeselskapet hadde startet virksomheten sin. På dette tidspunktet må Charles Hoff ha vært innforstått med norsk tippings utfordringer. Det gjør det interessant å se nærmere på hvordan Hoff uttrykket seg om tippesaken i artikkelen.

---

²⁰³ Sandberg 1998: 91.

²⁰⁴ Sandberg 1998: 99-100.

Hoff om tippesaken

«Naturligvis har idrettens motstandere også forstått at en heldig utvikling av tippesaken kan komme til å krysse deres planer, og de har derfor gjort sitt ytterste for også å ødelegge dette tiltak. Det kommer imidlertid ikke til å lykkes for dem. Tippingen er i jevn utvikling, og i løpet av ett år eller to vil tippemidlene kunne gi idretten betydelig finansiell støtte. Man vil av det jeg her har anført forstå at dette med statens bevilgninger til idretten bare er en forbigående affære, og derfor skal våre bevilgende myndigheter heller ikke være redde for å se med velvilje på idrettsarbeidet i den tid som no kommer.»²⁰⁵

Charles Hoff la ikke skjul på at tippesaken møtte motstand, og forholdt seg derfor med en viss realisme til virkeligheten da artikkelen ble ført i pennen. Argumentet om at norsk tipping var i jevn utvikling var imidlertid misledende. Faktum er at tippeselskapet gikk med negativt regnskap i 1942.²⁰⁶

Tipping ble lansert som en finansiell løsning for en fremtidig, økonomisk selvdrevet idrett. Charles Hoff hevdet hardnakket at tippesaken var i «positiv» utvikling og at man om noen år ville klare seg uten statlige bevilgninger til idretten. Da han skrev dette må han, som den ivrige tippe-forkjemper han var, ha vært klar over alle utfordringene prosjektet sto overfor. Spørsmålet er da om Hoff og idrettsmyndighetene fortsatt hadde tro på tippeprosjektet, eller om uttalelsene var propaganda i et forsøk på å overbevise folk om at det var håpløst å kjempe mot tippesaken. Var det noen hendelser i tippesaken som kan ha gitt grunn til optimisme i 1942?

Årsaker til optimisme

I 1942 skjedde det ting i og rundt tippeselskapet som kan ha gitt en viss form for optimisme blant tippeentusiaster. Som nevnt hadde det vært en utfordring at de ansatte måtte kontrollere tippekupongene for hånd. På nyåret i 1942 hadde derimot apparatene

---

²⁰⁵ Hoff 1942: 221.

²⁰⁶ Sandberg 1998: 93.

ankommet, blitt installert og var klar til bruk av Det Norske Tippeteselskap.²⁰⁷ Fremover ville det bli enklere å føre kontroll over kupongene og de riktige vinnerne.

En annen årsak til Charles Hoff's optimistiske syn på tippesaken kan knyttes til spørsmålet om Narvesen skulle fungere som kommisjonær for tippeteselskapet. Helt frem til våren 1942 hadde tippeteselskapet forsøkt å få til et samarbeid med Narvesen, uten hell. Det førte til at man vurderte å innføre et tvangssamarbeid som kiosk-kjeden ikke kunne si nei til. Det ble aldri noe av, men det kan hende at man fra idrettslig hold tenkte at saken ville løse seg til fordel for tippeteselskapet.

Høsten 1942 satset tippeteselskapet i større grad på å få med seg medlemmer i NS på tippespillet. De hadde erfart at få personer utenfor NS sine kretser ville tippe, og forsøkte derfor heller å oppmuntre til tipping innad i partiet. De fikk også med seg flere velstående NS-medlemmer, som betalte inn et fast ukentlig beløp mot at tippeteselskapets «eksperter» fylte ut kupongene deres. I tillegg ble det gjort forsøk på å gi bedre opplysning om kamper det ble spilt på. Ettersom mange kamper på kupongene var mellom svenske idrettslag, ble det blant annet mulig å se svenske tabeller og sammenligne lagenes posisjoner og statistikk mot hverandre. Satsingen førte til en viss fremgang for tippeteselskapet på nyåret i 1943. Inkludering av utenlandske kamper på kupongen førte til at færre kamper ble avlyst, som igjen ga økt omsetning og dermed større gevinster.²⁰⁸

Tippeteselskapet opplevde altså enkelte «oppturer» som kunne gi optimisme for fremtiden, men det spørs om Charles Hoff lot seg overbevise av den grunn. Det faktum at det tok over ett år før tippeapparatene var på plass må ha gjort at den manuelle kontrollen av tippkupongene ble bedre over tid, og at kontrollapparatene derfor ikke var like sårt tiltrengt da de endelig kom. Den oppturen som tippeteselskapet fikk med satsing på partitipping og bedre opplysning om spillobjektene kom ikke før på nyåret i 1943, altså etter utgivelsen av artikkelen til Hoff. Det var dermed ytterst usikkert om strategien ville lykkes i 1942. Når det gjaldt forslaget om å tvinge Narvesen til samarbeid, er det sannsynlig at nazistene så realistisk på saken. Siden det ikke lot seg gjøre å tvinge verken idrettsfronten

---

²⁰⁷ Sandberg 1998: 87.

²⁰⁸ Sandberg 1998: 94-95.

eller lærerne til samarbeid, ville det neppe lykkes å tvinge lederne av Narvesen heller. Derfor er det trolig at dette argumentet heller ikke skapte all verdens optimisme blant tippeentusiaster.

Et argument for Hoffs optimisme kan imidlertid være hans sterke tro på tippeprosjektet i utgangspunktet. Han var tross alt forkjemper for prosjektet fra starten av, og tviholdt muligens på troen også i de vanskelige tidene.

Hvis ikke var nok uttalelsene i «Idretten» et forsøk på propaganda. Kanskje håpet Hoff at argumentasjonen i artikkelen ville gi mer tid til å få prosjektet på rett kjørl, og dermed sikre fortsatt statlig støtte og potensielt flere deltakende spillere i tippingen på lengre sikt. Det viste seg i så fall å slå feil, ettersom Det Norske Tippeteselskap som nevnt ble oppløst fordi myndighetene avskrev det som et feilslått prosjekt og et pengesluk.

Idrettsmyndighetene klarte aldri å realisere planene de hadde for idretten i 1942.

Strategiene som ble beskrevet for å løse de utfordringer som var antatt å følge med nyordningen mislyktes i møte med motstandsbevegelsen. Det streikende idrettsfolket fikk både lærere, skolebarn og deler av befolkningen med på laget i motstandsarbeidet. Den verdensomspennende krigen førte også til at etterspørselen etter ulike varer var stor, så også materielle utfordringer rammet Nasjonal Samlings idrettsprosjekt. Lederne innenfor NS-styrt idrett hadde i 1942 kjempet mot idrettsstreiken og innsett at den var kommet for å bli. De var altså klar over at idretten møtte motstand blant flere nordmenn. Bar da innholdet i artikkelen «Idretten» preg av realisme fra idrettsmyndighetenes side?

Uvitenhet eller bevisst propaganda?

Charles Hoff's artikkel ble i 1942 utgitt sammen med flere andre artikler om det norske samfunn under Nasjonal Samlings styre, i boken *Norges Nyreiseing*. Samtidig opplevde Departementet for Arbeidstjeneste og Idrett stadig økende motstand i idrettssaken. Tipping var feilslått som følge av boikott og sabotasjeaksjoner, idrettsfronten sto standhaftig, og lærerne motsatte seg pålegg om å nazifisere elevene. Generelt pekte pilen mot at Nasjonal Samling hadde mislyktes med sitt «storslagne» idrettsprosjekt. Charles Hoff og idrettsmyndighetene hadde imidlertid en ukuelig tro på prosjektet sitt. I hvert fall så det slik

ut utenfra. En årsak til det kan være statsakten fra 1942, der Vidkun Quisling ble utnevnt til ministerpresident. Selv om tyskerne hadde siste ord i saker, gjorde statsakten det enklere for NS å gjøre endringer i den norske statsform og offentlighet. Idrettsprosjektet fikk en tøff start som følge av statsakten, da lærerne opponerte mot Lærersambandet. Til tross for det kan det ha rådet optimisme innad i NS da det «endelig» fikk mer myndighet som regjeringsparti. Kanskje var det nettopp det som gjorde at det tilsynelatende var så stor optimisme omkring idrettsspørsmålet i 1942.

Artikkelen om idrett kan også ha vært brukt som propagandamiddel i et forsøk på å overbevise folk om at norsk idrett var i vekst til tross for gjentatt motstandsarbeid. Idrettsmyndighetene kan ha prøvd å svekke motstandsviljen til de som ønsket å motarbeide regimet. Det er kjent at aviser var under sensur fra myndighetene i krigsårene, men også bøker ble sensurert. Matti Goksøyr påpeker at Charles Hoff ikke var redd for å bruke propaganda i saker som gjaldt idrett, og gjerne kunne benytte seg av propagandistiske utsagn utenfor rimelighetens grenser.²⁰⁹ I tillegg til å fremsnakke Departementets idrettsplaner, benyttet Hoff muligheten til å vise til det han hevdet var negative sider ved idretten før den ble nyordnet. Det kan hende at artikkelen ble skrevet med visshet om at utfordringene idretten sto overfor var for store til at idrettsprosjektet skulle lykkes. Muligens var den sterke propaganderingen et forsøk på å svekke kampviljen til motstandsfolk, og overbevise dem om at nyordningen var kommet for å bli.

Det var nok en kombinasjon av sterk tro på idrettsprosjektet og en forståelse av at det ville bli vanskelig å gjennomføre det uten å overbevise folk, som drev artikkelen frem. Charles Hoff ville neppe ha skrevet en så omfattende artikkel om idrettsplaner dersom han og idrettsmyndighetene ikke trodde planene ville la seg realisere. Det er imidlertid også grunn til å tro at han var klar over at utfordringene de møtte ikke ville la seg løse enkelt. Det hadde man erfart i de to første okkupasjonsårene, og man så nok derfor behovet for å bruke propaganda i et forsøk på å gjøre det enklere å overbevise andre om prosjektet.

Nasjonal Samling brukte propaganda aktivt i okkupasjonshverdagen. Selv om myndighetene

---

²⁰⁹ Goksøyr & Olstad 2017: 179-181.

opplevde motgang nektet de å tape ansikt i offentligheten. Det gjaldt også i kampen mot idrettsstreiken. Selv da streiken var befestet, forsøkte NS og tyskerne å overbevise folk om at idrettslivet gikk bra. Nazistene arrangerte flere idrettsarrangement som ble tett fulgt av den kontrollerte pressen, og avisene forsøkte å gi inntrykk av et yrende idrettsliv i vekst. I ettertid vet man at idrettslivet i krigsårene var en skygge av det blomstrende idrettslivet i førkrigstiden. Når man vet hvorfor idrett var så viktig for Nasjonal Samling, er det aktuelt å se nærmere på hvordan man brukte propaganda i avisartikler for å overbevise det norske folk om idrettens velstand og partiets ideologi.

Kapittel 6. Med idrett som propaganda

I nyere tid gir begrepet propaganda i all hovedsak negative assosiasjoner. I årene før og under krigen var det imidlertid et alminnelig brukt uttrykk med nøytralt meningsinnhold, og NS brukte selv begrepet i flere artikler og skrifter. Nasjonal Samling anså propaganda som effektiv og overbevisende informasjon om partiets pågående arbeid og målsetninger. Politisk ble det sett på som et positivt og byggende tiltak.²¹⁰ Som nevnt i oppgavens innledende kapittel var norske medier underlagt streng sensur av Nasjonal Samling og okkupasjonsmakten. Avisene fikk restriksjoner på hva de kunne skrive om, og ble samtidig pålagt å omtale saker til gode for det nye regimets interesser.

Ettersom idrett var en arena der myndighetene så et stort politisk potensiale, ble idrettslige hendelser hyppig omtalt i mediebildet i okkupasjonsårene. Til tross for at idrettsstreiken var befestet, ønsket NS og de tyske okkupantene å vise en annen virkelighet i kontrollerte medier. Idrettsmyndighetene arrangerte flere idrettsstevner, og den nazistiske pressen fulgte dem tett. Ved å bruke aviser som talerør propaganderte myndighetene for et blomstrende idrettsliv, til tross for at virkeligheten var en annen.²¹¹ I dag vet man en god del om idrettslivet under okkupasjonen og til en viss grad også hvordan aktivitetsnivået i konkurranseidretten var. Det gjør det interessant å se nærmere på hvordan styresmaktene brukte propaganda for å gi illusjon av «et yrende idrettsliv». For å undersøke dette tas det her utgangspunkt i to ulike idrettsarrangement som ble arrangert av det nazistiske regimet, og vi ser nærmere på hvordan de tre avisene *Fritt Folk*, *Aftenposten* og *Filmavisen* omtalte arrangementene.

Nasjonal Samlings Ungdomsfylkings sommerleker 1941

Under idrettsstreiken fikk NSUF ansvaret for å fylle tomrommet den streikende front hadde etterlatt seg, med å rekruttere ungdom til den nazistiske idretten. Ungdomsfylkingen la stor vekt på idrettslig aktivitet, og arbeidet for å få så mange som mulig til å bli aktive deltakere.²¹² Dette samsvarte med Charles Hoff's påstand i «Idretten» om viktigheten av å få

---

²¹⁰ Kvistad 2011: 355.

²¹¹ Goksøyr 2008: 112.

²¹² Goksøyr & Olstad 2017: 181-182.

særlig ungdom, men også hele folket med i idrettsbevegelsen.

Fra 1941 til 1943 fordoblet organisasjonens medlemstall seg fra 3000 til 6000, noe som indikerer at det til tross for streiken fantes et betydelig antall aktiv idrettsungdom. Lekpreget idrett som kappløp, brentball og annet ballspill var obligatorisk for medlemmer av NSUF, mens konkurranseidrett var frivillig. Organisasjonen la imidlertid stor vekt på konkurranser, og den sto bak flere idrettsarrangement.²¹³ Blant de første store idrettsarrangementene NSUF arrangerte i krigsårene var sommerlekene i Drammen i 1941.

1941 var første gang NSUF arrangerte sommerlekene, som foregikk fra onsdag 13. til søndag 17. august. Ungdomsfylkingen sørget for å benytte anledningen til å skape blest om organisasjonen, ved å arrangere både torgmøte, flaggparade og kinobesøk i tillegg til idrettskonkurransene. Det ble tydelig at NS og NSUF var til stede i Drammen. Det var imidlertid ikke bare enkelt for NSUF, ettersom værforholdene var dårlige. Det pøsregnet alle dagene, og det førte til at to planlagte idrettsøvelser måtte avlyses. Til tross for utfordringene gjorde NS og NSUF det de kunne for å stikke kjepper i hjulene på idrettsstreiken.²¹⁴ Det viste seg tydelig i avisenes omtale av sommerlekene.

Avisenes omtale av sommerlekene

18. august 1941 ble sommerlekene dekket i både Fritt Folk og Aftenposten, mens Filmavisen ikke kom med sin omtale av arrangementet før 8. september 1941.

Fritt Folk viet to sider til arrangementet, og overskriften var klar og tydelig: «Sommerlekene gav idrettsblokaden dødsstøtet.», med underoverskriften «Strålende avslutning på ungdommens gigantiske idrettsfest».²¹⁵

Aftenpostens beskrivelse av arrangementet var ikke like omfattende som Fritt Folks, men sommerlekene fikk likevel bred omtale. Overskriften presenterte imidlertid en mer edruelig beskrivelse av arrangementet enn det Fritt Folk gjorde: «Ideelle forhold under avslutningen av N.S.U.F.s sommerleker».²¹⁶

---

²¹³ Goksøyr & Olstad 2017: 182.

²¹⁴ Kvistad 2011: 434-436.

²¹⁵ Fritt Folk 1941: 6.

²¹⁶ Aftenposten 1941: 8.

De to avisene hadde tydelig ulike strategier i fremstillingen av arrangementet. Fritt Folk brukte svulmende retorikk i beskrivelsen av lekene, ved å betegne dem som en gigantisk idrettsfest. Det kan heller ikke forstås som annet enn ren propaganda når arrangementet ble omtalt som selve dødsstøtet til idrettsstreiken. Aftenposten var derimot mer nøytral i sin overskrift, og gav ingen nærmere beskrivelse av sommerlekene. Unntaket var en kommentar om værforholdene på avslutningsdagen, og mer nøytral er det vanskelig å bli.

Etttersom Fritt Folk var Nasjonal Samlings egen avis var det nok i redaksjonens interesse å omtale arrangementet i tråd med NS sin holdning til idrettsaken. Som nevnt gjorde NS det de kunne for å slå ned idrettsstreiken, og i 1940-1942 kjempet partiet særlig hardt for det. Journalistene og redaktørene i Fritt Folk førte nok en linje i tråd med Nasjonal Samlings holdning til streiken, som lojalt partiorgan. Man kan og merke seg avisens omtale av streiken som en «blokade». Det viser at det nye regimet så på streiken som et hinder for «positivt» idrettsarbeid.

Aftenposten var ikke en partiavis på dette tidspunktet, men i likhet med mediene i Norge var den underlagt sensur. I en situasjon der avisen ikke hadde vært statlig styrt er det usikkert om sommerlekene i det hele tatt hadde blitt beskrevet. Været var dårlig, øvelser ble avlyst og sammenlignet med tidligere idrettsarrangementer var det en svært liten gruppe med idrettsungdom som deltok. Underlagt sensuren til Nasjonal Samling og de tyske okkupantene omtalte imidlertid Aftenposten arrangementet, men overskriften bar preg av lite entusiasme for lekene. Med bakgrunn i det dårlige været alle dagene arrangementet pågikk, kan det virke som om et opphold i regnskurene var det eneste positive å ta med seg fra sommerlekene, skal man tro Aftenpostens overskrift.

I omtalen av arrangementet er det klare forskjeller på hvordan avisene ordla seg. Fritt Folk skrev:

«Med Nasjonal Samlings Fører, Vidkun Quisling, som æresgjest blev sommerlekene avsluttet på Marienlyststadion under gunstige forhold idag. Det var en strålende manifestasjon av sund og viljesterk ungdom som i sine vakre idrettsdrakter defilerter forbi sin Fører litt over klokken 12. Betagende var det å se de unges taktfaste kolonner og håb gav det om en stor

fremtid for landet vårt når disse en gang skal overta ledelsen her hjemme. Selve idrettsplassen lå som et lite Soria Moria slott, omkranset av praktfulle åser og nydelig dekorert med NS og norske flagg. Tribunene var fullsatt og rundt banen, på alle høider og jorder var det sort med mennesker. Lavt anslått kan sikkert tilskuermengden settes til 7-8000.».²¹⁷

Videre sto det:

«Et resumé av dagens mange finaler, viser at det står meget godt til med norsk idrett. Det viktigste for en idrettsbevegelse, rekrutteringen er i orden, og da er det ingen fare på ferde. Mange avgjorte talenter har i disse dagene dukket op, og vil med instruksjon og trening kunne nå meget langt – og med glans føre norsk idrett videre...».²¹⁸

Med unntak av noen små forskjeller omtalte filmavisen sommerlekene så godt som ordrett etter Fritt Folks artikkel, i sendingen 8. september 1941.²¹⁹ Aftenpostens artikkel skilte seg derimot fra de to andre:

«Avslutningen av N.S.U.Fs sommerleker på Marienlyst idrettsplass i Drammen var begunstiget av gode vær- og baneforhold. Der var satt op et meget omfattende program som bevirket at stevnet trakk temmelig lenge ut. Tribunene var meget godt besatt da stevnet et kvarter over den fastsatte tid tok sin begynnelse. Nasjonal Samlings fører Vidkun Quisling overvar lekene. Stevnet blev åpnet med en defilering av såvel unghirden, jentehirden, guttehirden og småhirden. Med hirdmusikken i spissen marsjerte 13 tropper, i alt 460 jenter og gutter, rundt banen og tok opstilling foran tribunen. Her overtok lekenes leder Gust. Jonassen troppene og holdt derpå følgende tale».²²⁰

Aftenposten gjenga deretter talene til Gustav Jonassen og Axel Stang, men avisens øvrige omtale av sommerlekene var ikke stort mer omfattende enn det gjengitte utdraget. Fritt Folk presenterte også talene til Gustav Jonassen og Axel Stang, samt en tale av Vidkun

---

²¹⁷ Fritt Folk 1941: 6.

²¹⁸ Fritt Folk 1941: 6.

²¹⁹ NRK, 1941, 05:30-06:28.

²²⁰ Aftenposten 1941: 8.

Quisling, men avisen hadde en betydelig mer omfattende og positiv beskrivelse av sommerlekene enn Aftenposten hadde.

Ulike omtaler

Både Fritt Folk og Filmavisen beskrev sommerlekene som et grandios og vellykket arrangement, både med tanke på publikumsoppmøte og ungdommens idrettsferdigheter. I de to avisenes artikler kan man kjenne igjen Nasjonal Samlings ideologi i omtalen av den «sunne og viljesterke» ungdommen. Den militære tilnærmingen til idrett lyser gjennom når Fritt Folk og Filmavisen beskriver ungdommens taktfaste marsjering under defileringen, og følger opp med å idealisere landets fremtid med NS-ungdom i spissen. Fritt Folk omtalte også idrettsarenaen med stor begeistring, og beskrev den som et eventyrslott pyntet med NS- og norske flagg. Og både Filmavisen og Fritt Folk påstod det var minst 8000 tilskuere til stede, med fulle tribuner og tett med folk på jordene rundt banen.

I Aftenposten kan man lese en mer nøktern beskrivelse av sommerlekene. Blant annet omtales det negative poenget at det omfattende programmet førte til forsinkelser. Det gis uttrykk for at det var en del publikum til stede, men ikke i nærheten så mange som Fritt Folk og Filmavisen ville ha det til. Gjennomføringen av idrettsungdommens defilering ble beskrevet, men uten noen videre idealisering av ungdom og landets fremtid. I motsetning til Fritt Folk og Filmavisen som skrev at norsk idretts fremtid var i trygge hender, omtalte ikke Aftenposten dette.

Det bør imidlertid poengteres at Aftenpostens gjengivelse av talene fungerte som direkte talerør for Nasjonal Samling. Gustav Jonassen sa blant annet: «Dere har med vinterlekene på Lillehammer og ved disse sommerleker lagt grunnstenen for den nye ungdomsidrett. Den idrettsblokade som uvettige mennesker har satt igang har dere brutt.»²²¹

Avisen presenterte, i likhet med Fritt Folk, en påstand om at idrettsstreiken var brutt, men forskjellen var at Aftenposten siterte fremfor å skrive det som sin egen påstand. Det kan virke som om artikkelforfatteren har forholdt seg til pålagt sensur, men i stor grad unngått å

---

²²¹ Aftenposten 1941: 8.

omtale arrangementet i «positive» ordelag selv.

Til tross for at avisene skrev på vegne av det samme regimet, var det to forskjellige sider av sommerlekene som ble beskrevet. Fritt Folk og Filmavisen omtaler det som et vellykket og storslagent arrangement, mens det fra Aftenpostens side ble omtalt som et ordinært idrettsarrangement med «celebre» gjester til stede. Etersom man vet at idrettsstreiken var en suksess og at idrettsmyndighetene slet med rekruttering, kan man anta at Aftenpostens artikkel bar preg av mer realisme enn omtalene i Fritt Folk og Filmavisen. Det kan man også få bekreftet ved gjennomsyn av Filmavisens videoklipp fra stevnet.

Publikumsbløffen

Fritt Folk og Filmavisen meldte om fullsatte tribuner og mange tilskuere på jordene som omkranset idrettsbanen. Ved å se nærmere på Filmavisens reportasje er det tydelig at avisenes påstand ikke holder vann. Reportasjen viser flere filmklipp fra idrettsbanen når utøverne er i aktivitet, og det er folketomt i områdene rundt. Heller ikke tribunene ser ut til å være fullsatt. Riktignok er hovedtribunen godt besatt med publikum, men på resten av tribunene ser det ut til å ha vært få tilskuere.²²² Det er tydelig at de to avisene pyntet betraktelig på det anslåtte publikumstallet. For Filmavisens vedkommende virket reportasjen selvmotsigende, i og med at påstanden om det høye tilskuertallet ikke gir mening når man sammenholder det med filmklipp fra lekene. Frank Aarebrot hevdet at Filmavisen var en upopulær propaganda-kanal blant det brede lag av befolkningen, og det kan godt tenkes at nettopp denne type innslag bidro til en slik oppfatning.²²³

Aftenpostens fremstilling av publikumsoppmøtet var imidlertid mer treffende. Riktignok ser det ut som om det bare var hovedtribunen som var så godt som fullsatt, men denne overdrivelsen fremstår ikke som åpenbar propaganda for leseren, og artikkelen gir et troverdig inntrykk av stevnets gang. Alle tre aviser var pålagt sensur, men det kan likevel virke som om Aftenposten følte seg friere til å gi en realistisk omtale av sommerstevnet enn

---

²²² NRK, 1941, 05:30-07:27.

²²³ Aarebrot 2018: 139-141.

Fritt Folk og Filmavisen. Forklaringen kan være at avisen i 1941 fortsatt var i en overgangsperiode med hensyn til nyordningen av samfunnet.

Aftenposten og propaganda

Til tross for at avisene ble pålagt sensur under okkupasjonen, var det ikke en lik overgangsperiode for alle medier. Ettersom Fritt Folk var Nasjonal Samlings avis, var den allerede regimevennlig og skrev «positivt» for NS og okkupantenes sak. Det tok ikke lang tid før NRK også ble nazifisert. Som en del av nyordningen 25. september 1940, ble organisasjonen innfelt under det nye kultur- og folkeopplysningsdepartementet, og det ble innsatt et NS-positivt styre. NRK ble fremover direkte underlagt det nye regimet.²²⁴

Aftenposten måtte forholde seg til sensurering, men i motsetning til Filmavisen og Fritt Folk var ikke redaksjonen overveldende NS-positiv. Avisen skrev gjerne nøytrale artikler og forsøkte å unngå politiske emner i starten av okkupasjonstiden. Presseabteilung var misfornøyd med tendensen, og flere ganger ble Aftenposten bøtelagt for ikke å ha propagandert «positivt» for regimet.²²⁵ Den 12. september 1941 ble det imidlertid store endringer i Aftenposten. Tyskerne avsatte mange i avisens redaksjon, samt flere av deres medarbeidere. Disse ble erstattet med NS-vennlige journalister og redaktører. Fra da av fremstod avisen mye mer positiv til okkupasjonsmakten og NS-regimet.²²⁶

Ettersom sommerlekene i Drammen foregikk i august 1941, er en sannsynlig forklaring på Aftenpostens nøytrale omtale av arrangementet at det ikke var en NS-positiv journalist som skrev artikkelen. I motsetning til den svært så positive omtale lekene fikk i Fritt Folk og Filmavisen, kan man til og med ane et lite stikk til arrangørene fra Aftenposten, ved at utsettelsene ble kommentert. Det er likevel tydelig at sensur preget avisene, og Aftenpostens artikkel fremstår, om ikke positiv, så i hvert fall ikke negativ til sommerlekene.

Både Fritt Folk og Filmavisen pyntet på tilskuertallet og avskrev idrettsstreiken. Man kan

---

²²⁴ Dahl 1991: 198-199.

²²⁵ Wasberg 1960: 280-281.

²²⁶ Hjeltnes 2010: 54.

også kjenne igjen den «positive» omtalen av ungdom, som var i tråd med Nasjonal Samlings ideologi. En mer målrettet og aggressiv propagandavirksomhet var godt i gang, og etter september 1941 ville også Aftenposten bli en «positiv» propagandist for det nye regimet. Endringen gjør det aktuelt å se nærmere på hvordan avisene omtalte idrettsarrangement senere i krigen. Et idrettsarrangement som ble viet stor oppmerksomhet av den sensurerte presse var Hirdstafetten.

Hirdstafetten – NS-statens Holmenkollstafett

I krigsårene var det flere organisasjoner som praktiserte idrett. I tillegg til idrett i NSUF og den ordinære idretten som NIF (NS) styrte, ble også hirdidrett prioritert av det nye regimet. Hirdens idrettskonkurranser ble i stor grad organisert på samme måte som NIF (NS) sine idrettsarrangement. Det var konkurranser i friidrett, orientering og ulike skiøvelser, og flere av deltakerne var aktive innenfor både NIF (NS) og Hirden. Charles Hoff var idrettsleder for Hirden i tillegg til de mange andre verv han påtok seg i okupasjonsårene. I 1942 ble Hoff leder for Norges Idrettsforbund (NS). Da ønsket han endringer for hirdidrett. Han ville at idrettsforbundet skulle ta seg av konkurranseidrett, mens hirden skulle arrangere øvelser med militært preg. Inspirasjonen var hentet fra Tyskland, der de tyske stormtroppene bedrev sin egen type idrett og riksidrettsforbundet en annen. Hirden skulle drive verneidrett og dyrke idretter som skyting, kast med håndgranater og langrenn på ski med pakning og gevær, blant annet. Utover i krigsårene ble det arrangert flere hirdmesterskap i verneidrett.²²⁷ Det var imidlertid ikke utelukkende verneidrett som sto på hirdens idrettsprogram. Hirdstafetten ble arrangert av NS som en tro kopi av Holmenkollstafetten. Stafetten ble arrangert flere år under krigen, men var i realiteten en fiasko.²²⁸ Til tross for dette, fremstilte mediene et annet bilde av arrangementet, tydelig illustrert i omtaler av Hirdstafetten 1942.

Aftenpostens fremstilling av Hirdstafetten 1942

---

²²⁷ Goksøyr & Olstad 2017: 188-190.

²²⁸ Oslo kommunes Byrådsavdeling for barn og utdanning 1995: 17.

Fra Aftenpostens artikkel om sommerlekene i 1941 til avisens omtale av hirdstafetten året etter, kan man se en klar endring med hensyn til «positivitet». Forsiktige og nøytrale formuleringer omkring idrettslig aktivitet, var erstattet med voldsom optimisme sommeren 1942. På førstesiden av Aftenposten 1. juni 1942 sto følgende å lese: «Hirdstafetten – vårens vakre eventyr».²²⁹ På sportssidene sto det videre: «En imponerende, bred og mektig mønstring av det nye Norges idrett.»²³⁰

Det er tydelig at Nasjonal Samlings inngrep i Aftenposten høsten 1941 førte til endring i avisens omtaler av idrettsarrangement. Hirdstafetten ble gjennomgående omtalt i entusiastiske ordelag, og NS-regimets meninger lyste gjennom i artikkelen. Tre utdrag fra Aftenposten er illustrerende:

Det var i første rekke idretten som knyttet hver enkelt og det hele sammen, men det var også noget mere, nemlig fellesskapet i ideer og mål. Man gikk fra Bislet med den sikre overbevisning at det ikke bare er fraser når vi snakker om «idrett for fedrelandet». Det ligger realiteter bak slagordet, det er livsens alvor. Av denne grunn blev hirdstafetten ikke bare «vårens eventyr», skjønt det hele virket betagende vakkert og stilfullt. Det blev en begivenhet i et brytningsår i folkets liv, en manifestasjon av det unge Norge som marsjerer fram mot målet med seiersfanen høyt løftet. En fremmarsj som nok kan hindres og sinkes, men ikke stanses.»²³¹

«For Hirdstafetten i fjor – og spesielt den igår, vil få historiens preg over seg, langt mer enn kommende års arrangementer. Påstanden kan synes paradoksal, men ikke desto mindre er den riktig. Det er i den tid vi nu gjennomlever at det nye skapes, den idé Føreren gav oss tar form, gir seg praktiske utslag, og derfor har Hirdstafetten idag en tosidig betydning. Idag er den foruten en manifestasjon av den levende idrett, som mørkemenn og anglofile har forsøkt å undergrave, også en motets manifestasjon, et kampens tegn.»²³²

«Selve oppmøtet til konkurransen var også eventyrlig. Det var anmeldt 67 lag med til sammen 804 deltagere. Ved oppropet møtte 67 lag. Riktignok var det et som hadde trukket seg tilbake, men det var kommet et nytt i stedet. Det må vel være litt av en verdensrekord at

---

²²⁹ Aftenposten 1942: 1.

²³⁰ Aftenposten 1942: 6.

²³¹ Aftenposten 1942: 6.

²³² Aftenposten 1942: 6.

100 procent av de anmeldte starter. Det forteller oss om orden og disiplin blandt det nye Norges sønner.».²³³

Aftenposten hadde idrettspolitiske budskap i artiklene. I alle utdragene rettes det negative kommentarer mot idrettsfronten og den tidligere idrettsledelsen. Det er klart at de som skrev artiklene erkjente at NS-idrett hadde møtt motstand, men det ble presisert at forsøkene var forgjeves. I første utdrag snakkes det om et brytningsår, der Hirdstafetten viste at det nye idretts-Norge var i frammarsj og at det til tross for motstand var dem som kom til å være på den seirende side. Som tidligere nevnt var det i 1942 at okkupasjonsmakten og NS innså at idrettsstreiken var kommet for å bli. Aftenposten gir likevel et annet inntrykk.

I andre utdrag hevder journalisten at Hirdstafetten beviste at idretten var levende, og omtalte folkene bak idrettsfronten som mørkemenn og engelsk-vennlige. At den NS-vennlige Aftenposten fremstilte idrettslivet som «levende» er uetterrettelig propaganda.

Sammenlignet med førkrigstiden var det svært lite idrettslig aktivitet i Norge. Riktignok opplevde man i 1941-1942 en økende rekruttering av idrettsutøvere, men disse var i svært stor grad NS-folk.²³⁴ Det kan imidlertid ha vært det lille halmstrået som avisen utnyttet til å propagandere for «levende» idrett. At Aftenposten omtalte de som hadde lagt ned idrettsaktiviteten som «mørkemenn» og «anglofile», kan tyde på at avisen tok avstand fra folk som ikke var NS-vennlige. Etersom en betydelig del av befolkningen hadde støttet eller deltatt i idrettsstreiken, kan det virke som om myndighetene på dette området hadde gitt opp å overbevise gjennom propaganda og nå henfalt til utskjelling. Det kan se ut som om man gjennom Aftenposten fokuserte på å sverte den forhenværende idrettsbevegelsen og holde på sine egne tilhengere.

Også i det tredje utdraget kan man ane et stikk i retning den tidligere idrettsledelsen. Aftenposten viste til at alle 67 påmeldte lag stilte til start, og antydte at det aldri hadde skjedd før. Dette var trolig også et forsøk på å fremstille det «nye» idrettsfolket som dyktigere og mer seriøse enn tidligere tiders utøvere. Den solide deltakelsen grunnis med utøvernes overlegne orden og disiplin.

---

²³³ Aftenposten 1942: 6.

²³⁴ Goksøyr & Olstad 2017: 128.

Ideologi

I utdraget gjenkjenner man militære ideologiske trekk som NS-regimet ønsket å fremme gjennom hirdidrett. I omtalen av arrangementet skrev Aftenposten om idrett for fedrelandet, og at det unge Norge marsjerte mot målet med seier i sikte. Det samme ideologiske preget finner man også i det andre utdraget, der hirdstafett, i tillegg til å være en manifestasjon av levende idrett, fremstilles som en «motets manifestasjon». I disse to utdragene idylliseres den militære betoning av idrettslivet, i tråd med Nasjonal Samlings idé for hirdidrett. Fellesskap, mot, orden og disiplin ble brukt i beskrivelsen av nazi-idrettens deltakere. Dette er et tydelig propagandistisk budskap i et forsøk på å vinne folk over for det «nye Norge». I motsetning til omtalen av idrettslivet hadde militær propaganda trolig større troverdighet i 1942. Sommeren 1942 sto den tyske militærmakten fortsatt sterkt i Europa, og som et tysk-vennlig parti var dermed NS godt stilt på dette området.²³⁵

Hele folket i idrett

NS var opptatt av å få alle til å drive idrett og de tre avisene Aftenposten, Fritt Folk og Filmavisen propaganderte sterkt for deltagelse i Hirdstafetten. Som nevnt skrøt Aftenposten av det «eventyrlige oppmøtet», og viste begeistring for at samtlige lag og over 800 deltakere stilte til start. Også Fritt Folk la vekt på mengden av aktive utøvere, og sportssidens overskrift lød: «Hirdstafetten – en gigantisk mønstring av landets idrettsungdom».²³⁶ Filmavisen nevnte at over 800 utøvere deltok, og hevdet at Hirdstafetten var en enestående suksess.²³⁷

Det var imidlertid ikke bare unge hirdidrettsmenn som ble viet oppmerksomhet i avisene. Charles Hoff, Axel Stang og Rolf Jørgen Fuglesang var alle prominente menn som deltok i stafetten. Det ble markert av samtlige tre aviser.²³⁸ At flere med verv i Hirden deltok, var nok en del av idrettsmyndighetenes strategi for å vise at folk fra ulike samfunnslag var aktive

---

²³⁵ Goksøy 2008: 112.

²³⁶ Fritt Folk 1942: 7.

²³⁷ NRK, 1942, 11:12-13:49.

²³⁸ Aftenposten 1942: 6. Se også Fritt Folk 1942: 7. Og NRK, 1942, 12:17-12:24.

innenfor idrettslivet. «Hele folket i idrett» var et mål for NS. Å vise at også ledere deltok aktivt var trolig et mål med propagandaen, for å vekke idrettslyst blant andre enn ungdom. Aftenposten kommenterte at deltakerne var knyttet sammen av felles idéer og mål, og at man drev «Idrett for fedrelandet». Som ledende stemmer for idrettens uttalte mål, var det nok viktig at Hoff, Fuglesang og Stang viste at også de sluttet opp om idéene. Det er sannsynlig at dette var grunntanken bak den dekning som ministre og ledere fikk i avisene.

Politisk propaganda

Som nevnt i kapittel 2 hevdet Fritt Folk og NS at politisk idrett var «vrøvl», og at politisk propaganda ikke hadde noe å gjøre på et idrettsstevne. I løpet av krigen skjedde det tilsynelatende store endringer med deres syn på dette. Hirdstafetten ble avsluttet med en defilering foran hovedtribunen på Bislett, der utøverne gikk med senkede bannere og i stram givakt.²³⁹ I klipp fra Filmavisen kan man se utøverne passere foran tribunen mens tilnærmet alle tilskuerne viser «Heil-tegnet».²⁴⁰ Tidligere i sendingen ser man kvinnehirden holde oppvisning foran tilskuerne. Oppvisningen avsluttes ved at kvinnene samler seg og former bokstavene «NS».²⁴¹ Symbolikk og gester som ble utført av både deltakere og tilskuere fungerte som tydelig propaganda for nazismen, og i kombinasjon med avisenes entusiastiske omtaler av idrettsarrangementet kan man se en klar idyllisering av nazistisk idrett. I mellomkrigstiden rettet NS kritikk mot det de mente var marxistisk propaganda drevet av AIF, men under okkupasjonen drev NS selv nazistisk propaganda i stor skala.

Propaganda i utvikling

Utover i krigen økte NS sin kontroll over pressen, og med det «positiviseringen» av blant annet idrettsomtaler.²⁴² Fra avisenes dekning av sommerlekene i 1941 til Hirdstafetten sommeren 1942 er det merkbart forskjell på hvordan det propaganderes for NS-idrett. Et eksempel er Filmavisens fremstilling av publikum. I dekningen av sommerlekene var det et klart misforhold mellom hvor mange tilskuere det ble sagt var til stede og hvor mange som

---

²³⁹ NRK, 1942, 13:13-13:49. Se også Aftenposten 1942: 6. Og Fritt Folk 1942: 6.

²⁴⁰ NRK, 1942, 13:17-13:47.

²⁴¹ NRK, 1942, 12:28-12:54.

²⁴² Goksøyr & Olstad 2017: 180.

faktisk var til stede når man studerer klipp fra Filmavisen. Propagandaen fremstod dermed som svak og høyst sannsynlig mindre troverdig i samtiden. Derimot viste Filmavisens fremstilling av Hirdstafetten at propagandabruken var i utvikling. I motsetning til i dekingen av sommerlekene fokuserte Filmavisen på å filme de delene av tribunen som var fullsatt under Hirdstafetten. Hovedsakelig filmes det foran hovedtribunen, men glimtvis kan man se andre deler av tribuneanlegget på Bislett. Da ser man at resten av tribunene er så godt som tomme. I tillegg er det mange nærbilder av publikum som følger med og heier utøverne frem.²⁴³ Fremstillingen gir en opplevelse av at arrangementet var mye mer folksomt og livlig enn det i realiteten var. Riktignok er det påfallende hvordan filmingen blir klippet så fort kameravinkelen får glimt av tribunene ved siden av hovedtribunen, så det spørs om mange lot seg lure av det.

Ikke bare filming ble mer målrettet. Også omtalen av publikumsoppmøtet ble strategisk kommentert. I stedet for å skrive at det var fulle tribuner, hevdet Filmavisen at det var over 6000 tilskuere til stede.²⁴⁴ Aftenposten var enda mer diffus, og skrev at det var «tusener» på tribunene.²⁴⁵ Om det virkelig var så mange som 6000 på tribunene er vanskelig å tro, ettersom NS-regimet hadde en tendens til å pynte på tall. Det er likevel vanskelig å spekulere i et antall, når ord som «fulle tribuner» var blitt avleggs i nazi-propaganda og man ikke vet hva publikumskapasiteten var.

De som produserte propaganda ble merkbart mer skolerte i faget i løpet av krigen. Til tross for at man kan se bilder som avslører lavt publikumsoppmøte, forekom dette sjeldnere i 1942 enn i året før. Avisene ble imidlertid ikke trodd av den grunn.²⁴⁶ Det er ikke vanskelig å forstå, i og med at de fleste nordmenn hadde lagt ned idrettsaktiviteten. Folk flest var nok klar over at det stort sett var NS-medlemmer som holdt på med aktiv konkurranseidrett. Påstander om «levende idrett» og «eventyrlig oppmøte» hadde sannsynligvis ikke en overbevisende effekt på de fleste nordmenn. Nasjonal Samling var opptatt av at regimet ble omtalt i overbevisende og positive ordelag, og dette ble stadig viktigere for dem da

---

²⁴³ NRK, 1942, 11:12-13:49.

²⁴⁴ NRK, 1942, 11:12-11:20. Se også Fritt Folk 1942: 6.

²⁴⁵ Aftenposten 1942: 6.

²⁴⁶ Ottosen 2010: 376.

krigslykken snudde.²⁴⁷ Da tyskerne var på frammarsj i Europa, var det trolig enklere for NS å vinne folk for sine ideer. De var tross alt på lag med det som så ut til å være den seirende part.

Men folk i det okkuperte Norge leste ikke utelukkende aviser som Nasjonal Samling og okkupantene styrte. Ved hjelp av både radioapparater og illegale aviser fikk nordmenn informasjon fra den norske eksil-regjering i England, og også fra ulike hold som representerte andre interesser enn nazister gjorde. Mange av de som ikke hørte eller leste nyhetene selv, fikk informasjon av andre rundt seg.²⁴⁸ Da krigslykken snudde var det nok flere som fikk det med seg det via slike kanaler, og dermed få som bet på Nasjonal Samlings propaganda.

Idrett under NS' regime ble tidlig en tapende part. Idrettsfronten var tidlig ute i motstandskampen. Norske motstandsbevegelser og streikende idrettsfolk gjorde livet surt for den nazistiske regjeringen. Til tross for avisenes forsøk på å skjønne norsk idrettsliv, var faktum at de fleste holdt seg unna idrettsbanene. Det eksisterte en utbredt oppfatning om at man var landsforræder dersom man deltok i NS-idrett.²⁴⁹ Til tross for at NS sto forholdsvis sterkt i Norge fra 1940-1942, var idrett et av områdene de mislyktes med. Idrettspropagandaen var påfallende sterk fra starten av, men ettersom krigslykken snudde ble den kraftig overdrevet. Matti Goksøyr hevder at selv NS-vennlige journalister reagerte på at propagandaen ble for voldsom. Et eksempel Goksøyr nevner gjelder en fotballkamp i 1943. Journalister som omtalte kampen fikk beskjed om å sette tilskuertallet til 15 000, når realiteten var at nærmere 6000 tilskuere var til stede. Av de 6000 var over halvparten tyske soldater. Journalistene mente dette var dårlig propaganda, og ønsket å justere tallet ned til 10 000. Likevel ble det krevd at de skrev 15 000, og journalisten Thomas Østereng i Aftenposten valgte da den finurlige formuleringen: «På ansvarlig hold ble tilskuertallet oppgitt til 15 000». Østereng ble oppsagt etter stuntet.²⁵⁰

---

²⁴⁷ Kvistad 2011: 355.

²⁴⁸ Aarebrot 2018: 136-141.

²⁴⁹ Goksøyr & Olstad 2017: 72.

²⁵⁰ Goksøyr & Olstad 2017: 180-181.

Propagandavirksomhet var en del av hverdagslivet i det okkuperte Norge. Til tross for at de fleste utøverne sluttet opp om streiken, gav dekningen i avisene inntrykk av idrett i frammarsj. Etter hvert som krigslykken snudde, ble imidlertid propagandaen mer og mer desperat. Nasjonal Samling hadde sett optimistisk på idrettssaken, men høsten 1942 innså partiet at streiken var kommet for å bli. Hvordan jobbet NS med idretten frem mot krigens slutt?

Kapittel 7. Da krigslykken snudde

Frem til og med sommeren 1942 hadde NS vært optimistiske med tanke på idrettssaken. Men på høsten samme år endret ulike hendelser krigsbildet. I november tapte aksemaktene (Tyskland, Italia og Japan) på alle fronter. De allierte seiret i Nord-Afrika og sendte tyskerne på retrett, og amerikanerne seiret over japanerne ved Guadalcanal. I tillegg ble en tysk armé omringet ved Stalingrad, og tyskernes unnsetningsforsøk mislyktes. De 250 000 tyske soldatene ble nektet å kapitulere av Hitler, men i februar 1943 var situasjonen håpløs og soldatene måtte gi opp. De gjenlevende tyske soldatene havnet i sovjetisk fangenskap.²⁵¹

Kapitulasjonen ved Stalingrad ble krigens vendepunkt. De alliertes seire i november 1942 gav dem håp, men det var Stalingrad som for alvor markerte at krigslykken snudde. Stemningen blant nordmenn endret seg, og blant nazister spredde det seg pessimisme. De tyske okkupantene mistet troen på å at nordmenn ville bli nazifisert.²⁵²

Det kan virke som om okkupantene gav opp håpet om å få norsk idrettsliv i normal gjenge i 1943. Willy Wagner dro til østfronten samme år, og hans etterfølgere Werner Pietz, og Hans Hieronimus gjorde lite for norsk idrett.²⁵³ Charles Hoff og idrettsledelsen forsøkte å holde idrettslivet gående, men situasjonen var håpløs. Etter invasjonen i Normandie i 1944 måtte nordmenn tilpasse seg okkupasjonsmaktens krigsbehov, noe som medførte kraftig økonomisk innstramning for norsk idrett.²⁵⁴

Fra 1943 til 1945 ble det arrangert ulike idrettsarrangement. Blant annet ble både hirdstafetten og NSUFs sommerleker avholdt i 1943 og 1944. Idrettslivet under NS-regimet ble altså ikke nedlagt etter slaget ved Stalingrad. Det var imidlertid slik at NS sitt idrettsprosjekt ikke bar frukter. Da krigslykken snudde, forstod styresmaktene gradvis at prosjektet var feilslått. Med unntak av omtaler av ulike idrettsarrangement, sier forskningslitteraturen som tar for seg norsk idrett i okkupasjonsårene lite om årene 1943-1945. Det man vet er at norske myndigheters prioritering av idrett ble svekket etter at krigsbildet endret seg, og at det gikk videre nedover med norsk idrett frem mot krigens slutt.

---

²⁵¹ Nøkleby 2016: 276.

²⁵² Tønnesson 1986: 70.

²⁵³ Goksøyr & Olstad 2017: 115.

²⁵⁴ Tønnesson 1986: 70-71.

Fornektelse

Innad i idrettsledelsen var tanker om resignasjon trolig til stede i 1944, men utad gav man inntrykk av en «levende» idrettsbevegelse. Hoff var muligens mest bastant av alle på at det sto bra til med norsk idrett, og nektet å gi opp saken.²⁵⁵

1. september 1944 lød en overskrift i Fritt Folk: «Norsk idrett vokser både i bredde og kvalitet».²⁵⁶

Videre i artikkelen ble Charles Hoff intervjuet om idrettssaken:

«Mener De at framgangen vil fortsette no framover? – Jeg har alltid hevdet at idretten har livets rett og at ingen kan stoppe ungdommens trang etter å drive idrett. Det har vist seg at jeg har fått rett. Oppslutningen har øket fra stevne til stevne, og det er vel ingen som har gledet seg over dette mer enn jeg. Gledelig er det også å se at våre idrettsplasser no i den seinere tid er blitt mer og mer fylt av ungdom som higer etter å drive idrett. Gutter og jenter fra alle leire trener om hverandre, gir hverandre gode råd og hjelper hverandre på alle måter. Det er nettopp noe som må glede en som for fullt har gått inn for idrettens sak. Som jeg alltid har framholdt, spiller det ingen rolle for Norges Idrettsforbund hvem som driver idrett på våre idrettsbaner, hovedsaken for oss er at norsk ungdom driver idrett. Og det er nettopp det vi kan si at norsk ungdom gjør i dag. Vi så det i vinter at foruten alle offisielle skirenn, ble det holdt en rekke treningskonkurranser. Vi ser det i dag at guttene på treningskveldene noterer tider, måler sprang og kast, spiller fotball og håndball, idet hele tatt bare beskjeftiger seg med idretten.»²⁵⁷

At norsk nazi-idrett var i regress, nektet Hoff å innrømme. Idrett i vekst og økt oppslutning til idrettsstevner blir nevnt høsten 1944, halvannet år etter kapitulasjonen ved Stalingrad. Som aktiv idrettsmann var Charles Hoff seiersvant, men som leder i okkupasjonstid opplevde han flere nederlag. Fornektelsen er tydelig i Fritt Folks artikkel og det kan virke som om nederlaget var hardt å svelge for idrettslederen.

Det er likevel verdt å merke seg Hoff's uttalelse om at ungdom fra ulike leirer trente

---

²⁵⁵ Tønnesson 1986: 70-71.

²⁵⁶ Fritt Folk 1944: 6.

²⁵⁷ Fritt Folk 1944: 6.

sammen. Det kan virke som om folk utenfor organisert idrett var aktive på idrettsbaner mange steder. Han underbygger påstanden ved å antyde at folk utenfor Norges Idrettsforbund (NS) drev idrettsaktivitet. Ettersom idrettsfronten var i streik kan man lure på hvilke utøvere Hoff refererer til. Svaret kan man muligens finne i den såkalte Jøssing-idretten.

Jøssing-idrett

Jøssing-idrett var navnet på illegal idrett som ble drevet i okkupasjonsårene. De som drev jøssing-idrett ønsket å vise at de ikke var imot idrett isolert, men nazifiseringen av den. Den representerte også en velkommen mulighet for streikende utøvere som savnet idrettslig aktivitet, men ikke ønsket å bryte streiken. Axel Stang hevdet at all idrett skulle organiseres i Norges Idrettsforbund (NS). Idrett som ble drevet utenfor forbundets regi ble dermed ansett som illegal, og for idrettsfronten ble slik aktivitet en form for motstandsarbeid. At jøssing-idrett var illegalt, krevde hemmelighet og skjult aktivitet.²⁵⁸ Det ble drevet lite jøssing-idrett i starten av okkupasjonen. I 1941 var idrettsfronten opptatt av å demonstrere streikens effektivitet, og tilnærmet all idrettslig aktivitet opphørte. I 1942 ble det drevet illegal idrett, og i Bergen ble det på sommeren spilt fotballkamper på travbanen. Orientering ble og en populær jøssing-idrett. Den var ypperlig å drive illegalt, ettersom skogen var en god arena for å drive idrett i skjul. Orientering dyrket i tillegg ferdigheter som kartlesing og manøvrering. Slike ferdigheter hadde militær nytteverdi, og flere av utøverne var medlemmer i motstandsgrupper der dette kom til nytte.²⁵⁹

Fra 1942 og utover drev stadig flere jøssing-idrett, og etter hvert ble det arrangert mange konkurranser i både sommer- og vinteridretter.²⁶⁰ Stort sett unngikk arrangører og utøvere straff. Det var imidlertid hendelser der forholdsregler ikke ble tatt og problemer oppstod. I mars 1942 ble det arrangert hopprenn i Ringsaker med stor deltakelse. Det ble lagt merke til av NS-folk, og reaksjoner fulgte. Fire arrangører ble arrestert, og Axel Stang besluttet å oppløse arrangør-klubben med hjemmel i forordningen om beskyttelse av norsk idrett.²⁶¹ 14.

---

²⁵⁸ Goksøy & Olstad 2017: 235.

²⁵⁹ Tønnesson 1986: 78-80.

²⁶⁰ Goksøy & Olstad 2017: 238.

²⁶¹ Goksøy & Olstad 2017: 251-252.

februar 1943 ble det arrangert hopprenn i Furubakken i Asker. Hopprennet var et jøssing-arrangement, men tiltrakk mange deltakere og et stort publikum. Blant deltagerne var Birger Ruud, og blant publikum var det flere tyske soldater. Arrangementet fikk konsekvenser. Femten deltakere, deriblant Ruud, ble sendt til fangeleiren Grini.²⁶² Det innebar altså alvorlig risiko å drive jøssing-idrett.

Jøssing-idrett ble stadig mer utbredt og vokste seg stor. Hemmelighold var tilsynelatende ikke like viktig lenger, noe som blant annet viste seg i en illegal fotballkamp mellom Skeid og Vålerenga 16. september 1944. Arrangementet ble avholdt for fulle tribuner med 6000 tilskuere til stede. Publikumsoppmøtet illustrerte jøssing-fotballens folkelige støtte, og det var tydelig at illegal idrett hadde bedre oppslutning enn NS-idrett. Det var og en resignasjon å spore hos idrettsmyndighetene, da det ikke ble gjort forsøk på å stoppe arrangementet.²⁶³ Frem til 1944 anså NS jøssing-idrett som sabotasje. I 1944 forandret de mening. Begrunnelsen var at idrett var upolitisk og frivillig, og det var derfor tillatt for alle å drive idrett. NS ville ikke nekte arrangering av jøssing-idrett, men ønsket å vite hvem som arrangerte og hvem som deltok. På høsten samme året ble alle forsøk på å stanse jøssing-idrett oppgitt. Regimets nye taktikk var å legalisere idretten og fremstille den som deres egen.²⁶⁴

Sniklegalisering

Hvis man leser utdraget fra Fritt Folk 1. september 1940, ser man antydning til sniklegalisering av jøssing-idrett. Ettersom illegal idrett var populært, i vekst og på grensen til offentlig akseptert i 1944, kan det virke som om det er «jøssinger» Charles Hoff refererer til når han hevder at utøvere fra flere hold drev idrett. Gjennom en tydeliggjøring av at det ikke hadde noe å si hvem som drev idrett på banene, kan det virke som om Hoff inkluderer utøvere som sto utenfor Norges Idrettsforbund (NS).

At NS-idrett var i fremgang er ikke sant. I den grad nyordnet idrett opplevde fremgang i okkupasjonsårene, gjaldt det årene 1941 og 1942. «Framgangen» var imidlertid avhengig av

---

²⁶² Goksøy & Olstad 2017: 255-257.

²⁶³ Goksøy & Olstad 2017: 246-247.

²⁶⁴ Tønnesson 1986: 82-83.

at man ikke brukte idrettslivet i årene før okkupasjonen som sammenligningsgrunnlag. I 1944 lå Norges Idrettsforbund (NS) med brukket rygg, og ingenting tydet på at det ville endre seg. Charles Hoffs påstand om at deltakelsen økte fra stevne til stevne er ikke riktig. Det kan imidlertid være at han forsøkte å hevde at jøssing-stevnene ble drevet i regi av idrettsmyndighetene. Det forklarer i så fall lederens påstand om at idrett var i vekst. Jøssing-idrett fikk stadig større oppslutning. I Bergen ble det etter hvert offentlig kjent at illegale kamper ble avholdt, og nazistisk presse begynte å referere fra dem. Det førte til at Sportsklubben Brann valgte å innstille den idrettslige aktiviteten igjen.²⁶⁵ At nazistisk presse refererte fra jøssing-kamper i Bergen, gir grunn til å tro at Charles Hoff kan ha fremstilt illegal idrett som offentlig godtatt idrett. Slik kan han ha fremstilt det som at deltakelsen økte.

Selvmotsigelse

Hoff hevdet at han alltid hadde ment at idrettsbanene skulle være åpne for alle som ønsket å drive idrett, uavhengig av om man drev NS-idrett eller ikke. Om dette stemte er uvisst, men Hoff forholdt seg til idrettsføreren Axel Stang, og Stang hadde gjort det klart at all idrett skulle organiseres i det nye forbundet. Påstanden fremstår dermed ikke som troverdig, ettersom Hoff må ha vært fullstendig klar over Stangs og dermed også Departementets holdning.

Ansvarsfraskrivelse

Var uttalelsen i Fritt Folk et forsøk på å frasi seg ansvar? Hoff innså muligens hvordan krigen kom til å ende, og benyttet anledningen til å godsnakke med idrettsfronten. Han mistet vervet som forbundsleder høsten 1944.²⁶⁶ Kanskje innså han at det ville bli vanskelig å beholde stillingen da intervjuet i Fritt Folk fant sted, og ville skaffe seg bedre kort på hånden foran et fremtidig krigsoppgjør. Det er likevel trolig at det lå et annet motiv bak den profilerte idrettslederens uttalelse. Hoff hadde flere verv innen idrett, og senhøstes 1944 ble han sjef for det nyopprettede Statens Idrettsråd. Rådet var ingen suksess, i likhet med resten

---

²⁶⁵ Tønnesson 1986: 81.

²⁶⁶ Tønnesson 1986: 71.

av Nasjonal Samlings idrettsprosjekt.²⁶⁷ Bjørn Morstøl hevder at Charles Hoff var interessert i å skaffe seg mye makt. Førerprinsippet gjorde dette mulig, og jo flere lederverv Hoff hadde jo mer makt ville han få. Det ble imidlertid tatt grep i NS-kretser nettopp av frykt for at maktbalansen skulle forrykkes. Derfor ble Hoff fratatt stillingen som leder for idrettsforbundet.²⁶⁸

Sannsynligvis dreide det seg ikke om ansvarsfraskrivelse fra Charles Hoff sin side, men om et forsøk på å fremstille illegal idrett som legal og ønsket av NS. Argumentet om at det viktigste var at norsk ungdom drev idrett stemmer til en viss grad overens med NS-idrettens tidligere uttalte mål. I artikkelen «Idretten», presiserte Hoff at idrettsaktiv ungdom og folkeidrett skulle prioriteres av Nasjonal Samling. Isolert sett stemmer det med uttalelsen i utdraget fra Fritt Folk 1. september 1944. Men faktum er at det bakenforliggende målet var at NS ville vinne ungdom over for nasjonalsosialismen. Dette målet ble også artikulert i «Idretten». At det skulle eksistere et ønske om at norsk ungdom drev idrett uten hensyn til ideologi, stemmer ikke overens med partiets uttalte mål i 1942. Det var sånn sett en fallitterklæring fra idrettsmyndighetenes side da det politiske målet forsvant, og idrett for idrettens skyld ble et tilsynelatende nytt mantra.

Resignasjon

I artikkelen fra 1. september 1944 kan det virke som om også Charles Hoff var resignert. I oktober 1944 var det i hvert fall ingen tvil om det. Da skrev Hoff brev til idrettsansvarlig Hans Hieronimus ved Reichkommissariat, der han mente at idrett utenom Norges Idrettsforbund (NS) ikke kunne anses som illegal. Fra da av ble idrettsmyndighetenes strategi å legalisere jøssing-idrett ved å la idretten være åpen for alle. En del av taktikken var å presentere Jøssing-idrett som NS' egen idrett.²⁶⁹

Det ser ut til at Hoff hadde brukt strategien allerede i september, før det var avtalt med den tyske okkupasjonsmakten. Det kan tyde på at Nasjonal Samling nå styrte mer på egne vilkår enn hva tilfellet var tidligere under okkupasjonen.

---

²⁶⁷ Morstøl 2015: 248-249.

²⁶⁸ Morstøl 2015: 250.

²⁶⁹ Goksøyr & Olstad 2017: 272-273.

Til tross for at det tidlig ble klart at idrettsstreiken var en suksess, trodde idrettsmyndighetene lenge at deres prosjekt ville lykkes. Da krigslykken snudde fra høsten 1942, ble det stadig mer tydelig hvilken retning krigen tok. Det var imidlertid ikke før høsten 1944 at primus motor Charles Hoff innså at det ble vanskelig å vinne nordmenn for prosjektet, men selv frem til krigens slutt ytret han meninger om idrett i det offentlige rom.²⁷⁰

Oppgjørets time

Da krigen var slutt, trakk tyskerne seg ut av Norge og det var tid for å komme tilbake til et normalt hverdagsliv igjen. Det var imidlertid sterke følelser knyttet til okkupasjonen, og det var behov for at hatet mot okkupantene og deres støttespillere fikk utløp gjennom et rettslig oppgjør. Den klare forutsetningen for oppgjøret var at landssvikerne skulle straffes for det de hadde gjort.²⁷¹

I tillegg til landssvikoppjøret fulgte et idrettsoppgjør. De som ble ansett som svikere i dette oppjøret, var folk som hadde brutt idrettsfronten. Interimsstyret vedtok fire punkter som idrettslag skulle forholde seg til i oppjøret. Idrettslagene fikk beskjed om å utestenge de som 1) Hadde vært medlem av NS under okkupasjonen; 2) hadde deltatt i konkurranser i regi av det nazistiske idrettsforbundet; 3) hadde vært aktivt medlem eller hatt arbeid i Norges Idrettsforbund (NS) og 4) hadde vervet seg til fronttjeneste på tyskernes side.²⁷²

Straff

Like etter frigjøringen var streng straff ansett som rettferdig, og for idrettsfolk ble passende strafferamme ansett å være fra 10 års utestengelse til livstidsutestengelse. Det var imidlertid opp til de ulike idrettslag og idrettskretser å straffe utøvere som hadde vist unasjonale holdninger. Det førte til at vedtektene ble tolket ulikt, og at domspraksisen varierte. Birkenes

---

²⁷⁰ Morstøl 2015: 251.

²⁷¹ Goksøyr & Olstad 2017: 312.

²⁷² Goksøyr & Olstad 2017: 313-314.

idrettslag vedtok å ekskludere to medlemmer for godt, grunnet deres medlemskap i NS. Husøy og Foymland Idrettsforening ekskluderte ni medlemmer midlertidig av samme årsak, mens Søre Ål IL tolket kortvarig NS-medlemskap som «en liten bommert».²⁷³

Idrettsfolk kunne også bli dømt i landssvikoppgjøret. Det var imidlertid ingen saker der brudd på idrettsfronten var det eneste tiltalepunktet. Sentrale aktører i nazi-idretten ble dømt i dette oppgjøret. Hovedtiltalen mot Axel Stang gjaldt hans rolle som statsråd for idrett og arbeidstjeneste. Stang risikerte dødsstraff, men ble dømt til tvangsarbeid på livstid. Charles Hoff ble dømt for sitt virke i NS-idretten og opplagt forræderi, men det var også andre tiltalepunkter mot ham. Han ble dømt til ni års tvangsarbeid for landssvik. Egil Reichborn-Kjennerud ble også tiltalt i landssvikoppgjøret og fikk ti års tvangsarbeid som straff.²⁷⁴

Med tiden endret innstillingen mot strafferammene seg i befolkningen. I 1948 ble det vedtatt at korteste utestengelse fra idrett skulle settes ned fra ti til fem år, og i tillegg ble det anbefalt å vise skjønn med hensyn til alder og miljø for de som hadde brutt idrettsfronten. I 1950 var flesteparten av dommene ferdigsonet, og de sterke følelsene fra 1945 hadde i stor grad avtatt. I 1953 ble det vedtatt av Idrettstinget at alle som var satt utenfor idretten skulle få fullt amnesti på tiårsdagen for frigjøringen, 8. mai 1955.²⁷⁵ Idrett under okkupasjonen var et fullendt kapittel.

---

²⁷³ Goksøy & Olstad 2017: 314-317.

²⁷⁴ Goksøy & Olstad 2017: 343-349.

²⁷⁵ Goksøy & Olstad 2017: 325-327.

Oppsummering og konklusjon

Avhandlingens formål har vært å undersøke hvilke tanker Nasjonal Samling hadde om idrettens rolle i det nye Norge, om dette var tanker som eksisterte allerede før okkupasjonen, eller om det var tanker som fant sin form etter 9. april 1940. Hva har vi lært i prosessen?

I mellomkrigstiden hadde Nasjonal Samling tilnærmet ingen politisk påvirkningskraft. Partiet hadde lite programfestet vedrørende idrettsspørsmålet, men fremmet betydningen av idrett for folkehelsens skyld. Påfallende er det at NS som et norsk, fascistisk parti hadde liknende tanker om idretten som AIF, et kommunistisk idrettsforbund.

Avisen Fritt Folk fungerte imidlertid som NS' talerør, og dette organet behandlet og utypet partimedlemmers syn på idrettsspørsmålet i større grad enn partiets ideologiske programdokumenter. Ut fra avisartiklene var NS-sympatisører engasjert i idrettssaken, og det var tilsynelatende sterk motstand mot arbeideridrettspolitik og samarbeid mellom AIF og Landsforbundet. Forskjellen mellom partiprogrammets spede behandling av idrettsspørsmålet og Fritt Folks klart artikulerte standpunkter har nok sin årsak i at Nasjonal Samling var et lite parti. NS begrensede politiske makt og kapasitet førte trolig til at partiet så nødvendigheten av å prioritere andre samfunnssaker foran idrettssaken.

Partiprogrammet ble utgitt i 1934, mens artiklene i Fritt Folk er fra 1936. At Landsforbundet og AIF var i samtaler om idrettsforliket i 1936 forklarer Fritt Folks sterke engasjement for idrettsspørsmålet. NS ble inspirert av italiensk fascisme og tysk nasjonalsosialisme. I motsetning til de europeiske forbildene som reformerte idretten i sine hjemland, var ikke Nasjonal Samling et parti med slik makt. Men da Norge ble okkupert og NS øynet muligheten for samarbeid med tyskerne, fikk ordlyden vedrørende idrettsspørsmålet en annen tone.

I 1936 var Nasjonal Samling sterk motstander av at AIF og Landsforbundet skulle samarbeide, men i 1940 var samlingen av forbundene ønsket av partiet. At Tyskland og Italia presterte godt i internasjonale idrettskonkurranser førte nok til at NS så fordelene ved å samle landets beste utøvere i en idrettsorganisasjon. Motstanden mot arbeideridrettens ideologi ble ytterligere forsterket. Nasjonal Samling så helst at arbeiderbevegelsens utøvere sluttet seg til Landsforbundet, men AIFs ideologi og forbundets leder var uønsket. Partiets

syn på arbeideridrett samsvarte med den tyske okkupasjonsmaktens. Nasjonal Samling engasjerte seg i større grad i idrettsspørsmålet sommeren og høsten 1940 enn hva det hadde gjort tidligere, og da partiet ble utvalgt til å styre på okkupasjonsmaktens premisser vokste engasjementet ytterligere.

Etter nyordningen av samfunnet 25. september 1940 ble idretten en viktig arena for NS og nasjonalsosialistisk ideologi. Partiet møtte imidlertid sterk motstand fra den gamle idrettsbevegelsen, og et stort antall trenere, ledere og utøvere la ned aktiviteten og innledet en idrettsstreik. Særlig frem mot høsten 1942 jobbet imidlertid partiet sammen med okkupasjonsmakten for å gjøre idretten til et ideologisk redskap, til tross for motstanden fra idrettsfronten. Nasjonal Samling satset stort på å få barn og unge med i nazifisert idrett. Målet var å vinne ungdommen for nasjonalsosialismen gjennom idrettslig aktivitet, og å gjøre dem fysisk rustet til å beskytte landet i fremtiden. Det militære aspektet ved idretten under NS hadde likheter med Centralforeningens idealer, der forsvar av fedrelandet var viktig.

Idrettsmyndighetene så muligheten til å rekruttere barn og unge gjennom skoleidretten og ungdomstjenesten. De så verdien av og potensialet i lærernes innflytelse og påvirkning, og ønsket å politisere skolen etter nazistiske prinsipper. Nasjonal Samling møtte imidlertid motstand også her, da lærerne nektet å føye seg for forslaget. Også foreldre, barn og ungdom ytte motstand, og prosjektet lot seg ikke gjennomføre.

NS ønsket ikke bare ungdommen, men hele folket i idrett. For å gjennomføre det erkjente idrettsmyndighetene at de var avhengige av å utdanne mange idrettsinstruktører. Planen var på sikt å bygge en landsidrettskole for utdanning av idrettsinstruktører. Disse planene krevde imidlertid betydelige økonomiske midler, og idretten var avhengig av statlige subsidier. Idrettsleder Charles Hoff så til Tyskland for inspirasjon, der idretten var blitt økonomisk selvstendig. Som et ledd i planen om økonomisk selvstendighet, innførte Hoff og Idrettsmyndighetene tipping i 1941. Målet var at overskuddet fra tippemidlene skulle tilfalle idretten, og brukes til blant annet anleggsbygging. Tippesaken ble imidlertid en fiasko og et stort pengesluk. NS forsøkte lenge å fremstille tippesaken som en suksess, og

propaganderingen av prosjektet var påfallende sterk.

Til tross for at NS viste avsky mot bruk av politisk propaganda i idrettssammenheng i 1936, ble propaganda brukt aktivt av partiet i okkupasjonsårene. Under idrettsarrangement, i aviser og på radio ble nazistisk propaganda brukt i den hensikt å overbevise nordmenn om den nasjonalsosialistiske ideologiens overlegenhet. Konkurransetidretten under okkupasjonen led under frafall av utøvere og svake resultater, men tysk-kontrollerte medier presenterte idretten som blomstrende og i utvikling. Da krigslykken snudde, ble propagandaen enda mer desperat.

Høsten 1944 ble det imidlertid klart også blant NS-toppene at krigen gikk mot slutten, og at det nasjonalsosialistiske idrettsprosjektet var en saga blott.

Når man i ettertid betrakter Nasjonal Samlings partiprogram fra 1934 og partiets arbeid med idrettssaken i okkupasjonsårene, er det tydelig at mye av idégrunnlaget endret seg med tiden. I 1934 var NS nærmere AIF enn sine europeiske forbilder i sitt idrettssyn, men ellers la partiet lite vekt på idrettssaken. Motstand mot arbeideridrett og marxistisk ideologi er imidlertid tankegods som eksisterte blant NS-sympatisører så vel før som under okkupasjonen. At Nasjonal Samling prioriterte idrettssaken så høyt under okkupasjonen skyldes påvirkning fra de tyske okkupantene. NS styrte på tyskernes premisser, og det var de tyske myndighetene som presset på for å nazifisere idretten. At det gikk nedover med norsk nazi-idrett etter at krigslykken snudde og tyskerne nedprioriterte saken, bekrefter også okkupasjonsmaktens påvirkning og makt i idrettssaken.

Litteraturliste

Aarebrot, F. (2018). *Krigen på 200 sider: Norge under annen verdenskrig*. Oslo: Kagge Forlag AS.

Bastiansen, H.G. & Dahl, H.F. (2003). *Norsk mediehistorie*. Oslo: Universitetsforlaget.

Berg, O.T. & Lima, G. (2021, 19. mars). fascismen i Italia. Hentet fra https://snl.no/fascismen_i_Italia.

Bratberg, Ø. (2014). *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. Oslo: Cappelen Damm AS.

Dahl, H.F. (1999). *Hallo-Hallo!: Kringkastingen i Norge 1920-1940*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag as.

Dahl, H.F. (2004). *Mediehistorie: Historisk metode i mediefaget*. Oslo: N.W. Damm & Søn.

Dahl, H.F. (1991). *NRK i fred og krig: Kringkastingen i Norge 1920-1945*. Oslo: Universitetsforlaget AS.

Eriksen, G. (2000). *Fortellerteknikk og dramaturgi for film og fjernsyn*. Bergen: Vett & Viten AS.

Goksøyr, M. (2008). *Historien om norsk idrett*. Oslo: Abstrakt forlag AS.

Goksøyr, M. (2010). *Idrett for alle: Norges idrettsforbund 150 år 1861-2011*. Oslo: H. Aschehoug & Co.

Goksøyr, M. (1992). *Staten og idretten 1861-1991*. Oslo: Kulturdepartementet.

Goksøyr, M. & Olstad, F. (2017). *Skjebnekamp: Norsk idrett under okkupasjonen 1940-1945*. Oslo: H. Aschehoug & Co.

Gotaas, T. (2007). *Først i løypa: Historien om langrenn i Norge*. Oslo: Andresen & Butenschøn Forlag.

Helseth, T. (2000). *Filmrevy som propaganda: Den norske filmrevyen 1941-45* (Doktorgradsavhandling). Universitetet i Oslo, Oslo.

Hillesund, T. (1994). *Står det noe nytt?: Innføring i analyse av aviser og nyheter*. Fredrikstad: Institutt for Journalistikk.

Hjeltnes, G. (2010). Etter freden kom krigen – i avisenes spalter. I A. Skre & R. Ottosen (Red.), *Nordisk presse under andre verdenskrigen* (Pressehistorisk tidsskrift nr 13, s. 53-59). Oslo: Norsk Pressehistorisk Forening.

Hoff, C. (1942). Idretten. I Nasjonal Samlings, *Norges nyreising: Artikler om kulturelle og politiske spørsmål – Holdt som foredrag i serien «Norges nyreising»* (s. 205-222). Oslo: Gunnar Stenersens Forlag.

Jowett, G.S. & O'Donnell, V. (2012). *Propaganda and Persuasion*. Los Angeles: Sage Publications.

Justvik, N.M. (2018). *Fra hav til hei: En fortelling om idrett i Aust-Agder*. Oslo: Cappelen Damm AS.

Kaldal, I. (2003). *Historisk forskning, forståing og forteljing*. Oslo: Det Norske Samlaget.

Krüger, A. (1999). Strength through joy: The culture of consent under fascism, Nazism and Francoism. I J. Riordan & A. Krüger (Red.), *The International Politics of Sport in the Twentieth Century* (s. 67-89). London: Taylor & Francis Group.

Kvistad, J.M. (2011). «Det unge Norges fylking klar til slag»: *Nasjonalsosialistisk ungdom i Norge. Historien om Nasjonal Samlings Ungdomsfylking 1933-1945* (Doktorgradsavhandling). Universitetet i Oslo, Oslo.

Mangset, S. E. (2015). *En kamp om verdier: Likvidasjonsstyret for inndratte jødiske formuer* (Masteroppgave). Universitetet i Oslo, Oslo.

Melve, L. & Ryymin, T. (Red.). (2018). *Historikerens arbeidsmåter*. Oslo: Universitetsforlaget.

Morstøl, B. (2015). *Charles Hoff – Persona non grata*. Horten: Bjørn Morstøl.

Nasjonal Samling. (1940). *Program for NS*. Hentet fra <https://www.nb.no/items/8011d55e43349b19d1ad5e7ab17882ac?page=9&searchText=Nasjonal%20Samling%20program>.

Njaastad, O. (1999). *TV-journalistikk: Bildenes fortellerkraft*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Nøkleby, B. (2016). *Hitlers Norge: Okkupasjonsmakten 1940-1945* (1.utg.). Oslo: Cappelen Damm AS.

Olstad, F. (1987). «Forsvar, sport, klassekamp 1861-1939», bind 1 i *Norsk idretts historie*. Oslo: H. Aschehoug & Co.

Oslo kommunes Byrådsavdeling for barn og utdanning. (1995). *Okkupasjonen i Oslo* [Brosjyre]. Oslo: Oslo kommune.

Ottosen, R. (Red.). (2010). *Norsk presses historie 1660-2010: Presse, parti og publikum 1880-1945*. Oslo: Universitetsforlaget.

Paaske, N. (2018, 03. januar). Fascisme – nazisme. Hentet fra <https://ndla.no/nb/subject:9/topic:1:182163/topic:1:157787/resource:1:158477?filters=urn:filter:9132d125-4d8f-41a6-b61d-77741662d5a9>.

Paaske, N. (2018, 13. november). Kommunisme og marxisme. Hentet fra <https://ndla.no/nb/subject:9/topic:1:182163/topic:1:157787/resource:1:158409?filters=urn:filter:9132d125-4d8f-41a6-b61d-77741662d5a9>.

Riksarkivet. (2011). *Nasjonal Samling: Møteprotokoll 1934-1945*.

Sandberg, P.Ø. (1998). Det Norske Tippeteselskaps historie 1941-1944. I P.Ø. Sandberg (Red.), *Vinnerglede gjennom 50 år: Norsk Tipping 1948-1998* (s. 79-102). Gjøvik: Norsk Tipping AS.

Sørensen, S. (1991). *Solkors og solidaritet: Høyreautoritær samfunnstenkning i Norge ca. 1930-1945*. Lillehammer: J.W. Cappelens Forlag AS.

Tønnesson, S. (1986). «Folkehelse, trim, stjerner 1939-1986», bind 2 i *Norsk idretts historie*. Oslo: H. Aschehoug & Co.

Wasberg, G.C. (1960). *Aftenposten i hundre år 1860-1960*. Oslo: Chr. Schibsteds Forlag.

Kildeliste

Aftenposten. (1941, 18. august). Ideelle forhold under avslutningen av N.S.U.F.s sommerleker.

Aftenposten. (1942, 01. juni). Hirdstafetten 1942.

Aftenposten. (1942, 01. juni). Hirdstafetten blev vårens vakreste eventyr. En imponerende, bred og mektig mønstring av det nye Norges idrett.

Aftenposten. (1942, 01. juni). Hirdstafetten – vårens vakre eventyr.

Fritt Folk. (1936, 26. mars). Vi mener.

Fritt Folk. (1936, 06. april). Vi mener.

Fritt Folk. (1940, 30. august). En dag igjen --!.

Fritt Folk. (1940, 31. august). Idag settes idrettstinget!.

Fritt Folk. (1940, 02. september). Idrettstingets avgjørelser en seir for Fritt Folks linje..

Fritt Folk. (1940, 03. september). Etter Idrettstinget..

Fritt Folk. (1940, 12. september). – sett mannen på plass!.

Fritt Folk. (1940, 17. september). Har Hofmo sviktet AIF?.

Fritt Folk. (1940, 18. september). Opgaven.

Fritt Folk. (1941, 18. august). Sommerleken gav idrettsblokaden dødsstøtet.

Fritt Folk. (1942, 01. juni). Hirdstafetten – en gigantisk mønstring av landets idrettsungdom.

Fritt Folk. (1942, 01. juni). Norsk idretts største festdag.

Fritt Folk. (1942, 01. juni). Sett og hørt i løypa.

Fritt Folk. (1944, 01. september). Norsk idrett vokser både i bredde og kvalitet.

NRK. (2016, 23. mai). Filmavisen: *15. juni 1942*. Hentet fra <https://tv.nrk.no/serie/filmavisen/1942/FMAA42003242/avspiller>.

NRK. (2016, 23. mai). Filmavisen: *8. september 1941*. Hentet fra <https://tv.nrk.no/serie/filmavisen/1941/FMAA41000441/avspiller>.